

АСОСҲОИ ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНӢ

Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфи 9-уми
мактабҳои таълими миёнаи умумӣ

Нашири чоруми ислоҳшуда ва мукамалгардида

*Вазорати таълими халқи
Республикаи Ўзбекистон ба нашр тавсия намудааст*

Тақризчиён:

- Аккулова С.** – омӯзгори калони кафедраи «Методикаи ҷанҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ»-и Маркази ҳуқуқии бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси ходими таълими халқи назди Донишгоҳи давлатии педагогии Тошканд ба номи Низомӣ;
- Шермухамедова С.В.** – омӯзгори калони кафедраи «Методикаи ҷанҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ»-и Маркази ҳуқуқии бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси ходими таълими халқи назди Донишгоҳи давлатии педагогии Тошканд ба номи Низомӣ;
- Юнусова М.** – омӯзгори фанни «Асосҳои давлат ва ҳуқуқ»-и мактаби рақами 44-уми шаҳри Тошканд.

Ҷамъаи муаллифон:

Тансиқбаева Г.М. §§-1,3,29,30. Костетский В.А. §§ 1—30

Аломатҳои шартӣ:

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Ҳуҷҷати нормативӣ

Супориш

Эътибор диҳед!

Дар ёд доред!

Хулосабандӣ мекунем

Худатонро санҷед!

К – 64 Тансиқбаева Г.М., Костетский В.А.

Асосҳои ҳуқуқи конституционӣ: китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфи 9-уми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ / Зери таҳрири А.Х.Саидов.
– Т.: «Sharq», 2019. – 200 с.

ISBN 978-9943-26-931-6

УЎК 342.4(075)
КБК 67.400я 721

Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби республика чоп шудааст.

© Г.М.Тансиқбаева, В.А.Костетский, 2010, 2014, 2019.

© Сартаҳририяти ширкати саҳҳомии таъбу
нашри «Шарқ», 2010, 2014, 2019.

САЁҲАТ БА ОЛАМИ КОНСТИТУТСИЯ

Дар дасти шумо китобест, ки дар бораи олами мураккаб, серқирра ва аҷоибӣ донишҳои ҳуқуқӣ маълумот медиҳад. Эълон шудани истиқлолияти давлатӣ ва сохтани давлати ҳуқуқии демократии соҳибхитёр дар Республикаи Ўзбекистон аз ташаккули асоси юридикӣ – таҳкурсии қонуният ва тартиби ҳуқуқ, ки муносибати байни давлат ва шахсиятро муайян мекунад, оғоз ёфт. Аз ин рӯ иҷрои қонунҳо аз тарафи шахрвандон бояд бошууроно ва бар асоси қонун бошад.

Президенти Республикаи Ўзбекистон Ш.Мирзиёев дар маъруъзааш бахшида ба Рӯзи Конститутсия чунин гуфт: «Дар асоси Конститутсиямон дар мамлакатамамон низоми қонунгузории миллӣ, мақомоти давлатӣ, институтҳои шахрвандӣ ташаккул ёфтанд. Ҳоло дар ҳамаи ҷабҳаҳо ислохотҳои бузургмиқёс ба амал бароварда мешаванд. Салоҳияти иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсӣ ва ҳарбиамон боло рафта, ҷаҳонбинии шахрвандонамон беш аз пеш баланд мегардад. Ҳамаи инҳо пеш аз ҳама натиҷаи қувваю қудрати ҳаётбахши Қонуни асосиамон аст».

Донишманди бузурги шарқ Абуалӣ ибни Сино ба саволи «Чаро дар дунё разолат зиёд аст?» чунин ҷавоб додааст: «Боисаш мову шумо. Зеро бино ба сабаби нодониғу ҷаҳолат дар аснои набард бо разолат мо таслим мешавем ва бо ҳамин ба паҳн шудани бадқирдорӣ имкон фароҳам меоварем».

Дар ҳар як дарси хамин китоби дарсӣ ба шумо вазъиятҳои мухталифиро ҳавола хоҳем кард, ки ба воситаи ҳуҷҷатҳои қонунҳои дар амал буда онҳоро ҳаллу фасл карда метавонед. Агар шуморо кадоме аз муаммоҳо ҷалби таваҷҷӯҳ намояд, метавонед ба ҳуҷҷатҳои дахлдори қонунии Республикаи Ўзбекистон муроҷиат намоед.

Дар матн ба вожаву истилоҳҳое ва мафҳуму ифодаҳои юридикӣ, ки дар амалиёти ҷаҳонӣ қабул гардидаанд, воমেҳӯред. Дар чунин ҳолат ба луғати истилоҳоти юридикӣ, ки дар охири китоб ҷой гирифтааст, муроҷиат кунед.

Бо мақсади санҷиши омӯзиши маводи дарс дар охири ҳар як дарс саволҳои назоратӣ илова гардидаанд.

Аҳамияти омӯхтани асосҳои ҳуқуқи конститусионӣ аз ин ҷиҳат аст, ки зимни он тафовуту фарқи қабул ва ё манъ будани ҳаракатҳоро меомӯсед, усулҳои ҳимояи манфиатҳо ва ҳуқуқи ҳудро дармеёбед, аз ҳама муҳимаш, дар сурати риоя ба қонун ба тантанавӣ адолат боварии қомил ҳосил карда метавонед.

Шумо бо ёрии қонунҳо имконпазирии ҳалли аксарияти муаммоҳое, ки дар зиндагии ҳар як инсон ба вуҷуд меоянд, доништа мегиред.

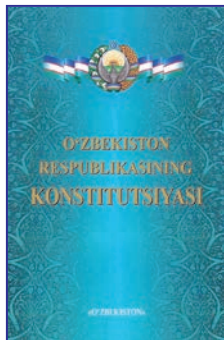
Таълими ҳуқуқӣ қисми таркибии маданияти ҳуқуқист, яъне аз бар намудани ҷиҳатҳои мусбӣ ва пураарзишест, ки ба инсон ҳуқуқ медиҳад. Ҷамъи сифатҳои ахлоқӣ ва ҳуқуқӣ айнан асоси маданияти баланди ҳуқуқиро ташкил медиҳад. Маҷмӯи ғазилатҳои ахлоқӣ ва донишҳои ҳуқуқӣ асоси маданияти баланди ҳуқуқиро ташкил медиҳад. Аз бар намудани асосҳои қонунҳои давлатӣ барои муносибати мусбӣ доштан ба қонунҳо, зарурати иҷро онҳо шароит фароҳам меоварад.

Умедворем, донишҳое, ки оиди **асосҳои ҳуқуқи конститусионӣ** мегиред, на фақат барои ҳалли муаммоҳои оянда, инчунин барои муаммоҳои имрӯзаатон ёрӣ медиҳанд.

Азизон, роҳи сафед ба дунёи донишҳои ҳуқуқӣ!

ФАСЛИ 1

КОНСТИТУТСИЯ – ҚОНУНИ АСОСИИ ДАВЛАТ

Бо боварии комил гуфтан мумкин аст, ки Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон намунаи олии тафаккури сиёсӣю ҳуқуқии халқамон аст. Он кафолати қонунӣ ба касе мутеъ нашуда, ҳур ва озод, сулҳу осоиш ва зиндагии фаровон шуда меояд. Дар бобати барпо намудани давлати демократии ҳуқуқии ба муносибатҳои бозор асосёфта, ҷамъияти пурзӯри шаҳрвандӣ таҳкурсии мустаҳкам шуда хизмат мекунад.

Шавкат МИРЗИЁЕВ,
Президенти Республикаи Ўзбекистон

1-§. ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНӢ

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи шумо доништа мегиред:

– оид ба мафҳуми «ҳуқуқи конститусионӣ»;
оид ба вобастагии он бо дигар соҳаҳои ҳуқуқ;
оид ба нақши он дар низоми «Ҳуқуқшиносӣ».

Чаро ба ҷамъият Конститутсия лозим?

1. Конститутсия ва ҳуқуқи конститусионӣ.
2. Ҳуқуқи конститусионӣ – соҳаи асосии ҳуқуқ.
3. Тартиби даровардани тағйирот ба Конститутсия

КОНСТИТУТСИЯ ВА ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНӢ

Шумо дар ҳаёти ҷамъияти бомаданият ва тараққипарвар Конститутсия, қонуни асосӣ буда нақши муҳим доштанастро нағз доништа гирифтед. Зеро дар **Конститутсия** аз тарафи давлат ҳуқуқҳои аз ҳама барқарор ва доимӣ ва ҳаёти ҷамъият мустаҳкам карда гузошта шудааст.

Калима «Конститутсия» аз «constitutio»-и лотинӣ гирифта шуда, маъноҳои «**муқаррар кардан**», «**сохт**»-ро ифода мекунад, яъне Конститутсия сохтори ҷомеа ва давлат, ҳокимияти давлатӣ ва дастгоҳҳои идоракуниро, инчунин, принципҳои асосии фаъолият ва ваколатҳои онро, ҳуқуку вазифаҳои асосии шаҳрвандонро, муносибатҳои ҷамъият ва шахсро пешбинӣ менамояд.

Тамоми қонунҳо, кодексҳо, қарорҳо ва фармонҳо дар заминаи конституция ва мутобиқат ба он қабул карда мешаванд. Ин маънои онро медиҳад, ки ҳар як ҳуҷҷати меъёрии давлат шарт аст ба конституция мувофиқ ояд. Конституция ба ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷамъият, ба фаъолияти сиёсӣ, иқтисодӣ, маънавияи ахлоқӣ, маишӣ, фаъолияти меҳнатӣ, ҳаёти шахсӣ ва монанди инҳо таъсир мерасонад.

Дар кишварамон волияти бечуну чарои Конституция ва қонунҳои Республикаи Ўзбекистон эътироф мегардад.

Дар ёд доред!

Конституция Қонуни асосии давлат аст, ки дар он ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд эълон мегардад, эътироф ва қарор дода мешавад, шакли идоракунии ва сохти ҳудудии давлат, низоми ташкили идораҳои ҳокимияти марказӣ ва маҳаллӣ ва вазирати онҳо муайян мешавад, таъсиси органҳои ҳокимияти қонунбарор, иҷроия ва судӣ ба танзим оварда, низоми интиҳобот, раъзҳои давлат ва тартиби дохилкунии тағйирот ба Конституция пешбинӣ мешавад.

Тафовути байни Конститутсия ва ҳуқуқи конститутсионӣ дар он аст, ки конститутсия манбаи асосии соҳаи ҳуқуқи конститутсионӣ, мавзӯи омӯзиши конститутсия ҳамчун фанни таълим мебошад, яъне ҳуқуқи конститутсионӣ соҳаи ҳуқуқ буда, Конститутсия сарчашмаи ин соҳа аст.

Супориши 1

Вазъияти зеринро тасаввур кунед. Дар мамлакат ҳуқуку тартибот, қонунҳо ва нормаҳои ҳуқуқ бекор шудаанд. Одамон ба онҳо риоя накунад, ҳуқуқҳои дигаронро ҳурмат накунад, ҳуқуқи ба ҷиноят ҷазо додан ва аз ҷазо озодкуниро ба ихтиёрашон гирифтаанд.

Ба фикри шумо, дар чунин ҳолат дар давлат чӣ гуна ҳодисаҳо рӯй доданиш мумкин? Аз мавҷуд набудани қонунҳо пеш аз ҳама кӣ ҷабр мебинад?

Супориши 2

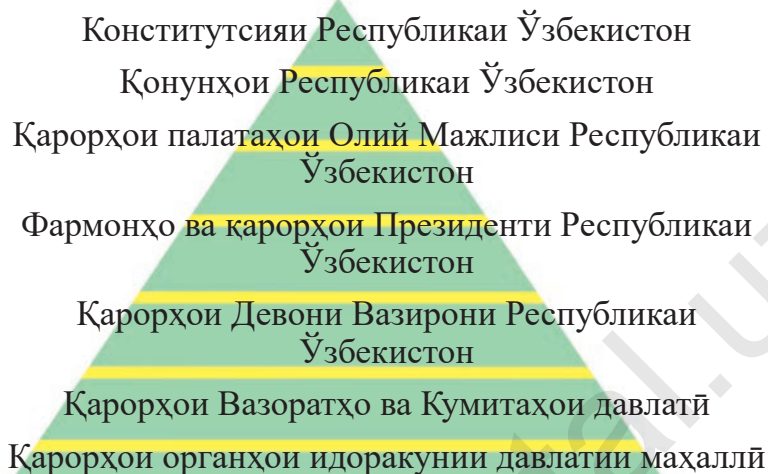
Ба фикри шумо, тартиби ҳуқуқ дар мамлакат ба кадом шароит вобаста аст?

2. ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНӢ – СОҲАИ АСОСИИ ҲУҚУҚ

Ҳуқуқ системаи меъёрҳои умумии ҳатмӣ аст. Ин меъёрҳо муносибатҳои гуногуни байни одамонро ба тартиб медарорад. масалан, агар баъзе меъёрҳо (нормаҳо) муносибатҳои соҳаи оилавино, дигаре муносибатҳои меҳнатӣ ё мулкифзалиятҳоро ба тартиб медароранд..

Дар ёд доред!

Ҳуқуқ – ин маҷмӯи қоидаҳои маҷбурии ахлоқ барои тамоми аҳолии мамлакат аст, ки дар қонунҳо ва дигар ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва аз тарафи давлат бо қувва ҷифзшаванда мустаҳкам карда шудааст.

Манбаи асосии ҳуқуқи конституционӣ Конституция мебошад. Аммо ҳуқуқи конституционӣ фақат аз конституция иборат набуда, балки дигар ҳуҷжатҳои қонунӣ ва нормативию ҳуқуқӣ низ манбаъҳои ана ҳамин соҳаи ҳуқуқ ба ҳисоб мераванд.

3. ТАРТИБИ ДАРОВАРДАНИ ТАҒЙИРОТ БА КОНСТИТУТСИЯ

Дар Конституцияи Республикаи Ўзбекистон дар мавриди таъмин кардани барқарории он, чиҳатҳое, ки ба зуд-зуд дигаргуншавии он монеъа эҷод мекунанд, чораҳои муҳофазакор дар назар дошта шудааст. Онҳо дар фасли VI-уми Қонуни Асосӣ баён шудаанд, дар он тартибу шартҳои даровардани ислоҳ оварда шудаанд.

Тағйирот ба Конституцияи Республикаи Ўзбекистон танҳо дар он сурат ба амал меояд, ки агар аз се ду ҳиссаи умумии депутатҳои Палатаи қонунгузорӣ ва аъзоёни Сенати Олий мажлис ё дар референдуми Республикаи Ўзбекистон ба тарафдории он қонун овоз диҳанд. Палатаи қонунгузорӣ баъд аз даровардани дархости дахлдор дар мобайни шаш моҳ оиди даровардани тасҳеҳот ва тағйирот ба Конституция бо дарназардошти муҳокимаи ҳарчониба мумкин аст қарор қабул кунад.

Агар Олий Мажлис пешниҳодро дар бораи даровардани дигаргунӣ ба Конституция рад намояд, он пешниҳод пас аз як сол ба муҳокима мумкин аст аз сари нав дароварда шавад.

Ҳамаи органҳои давлатӣ барои мувофиқати ҳуччатҳояшон ба Конституцияи Республикаи Ўзбекистон масъуланд. Онҳо мувофиқи Конституция бояд кор баранд.

Супориши 3

Фикр кунед ва ҷавоб диҳед:

1. Ҳуччатҳои органҳои ҳокимияти маҳаллӣ оё матлабҳои хилофи конституцияи мамлакат дошта метавонанд?
2. Конституция ба кадом соҳаҳои ҳуқуқ барои ҳаматарафа ба низом овардани муносибатҳои ҳуқуқӣ роҳнамун месозад, номбар кунед.
3. Ба фикри шумо, зери мафҳуми «муносибати инсон ба ҳуқуқ» чиро фаҳмида мешавад?

Супориши 4

Вазъиятҳои зеринро хонед ва фикр кунед, дар бораи кадом вайронкунӣ соҳан меравад: меъёрҳои ахлоқ ё меъёрҳои ҳуқуқ?

Вазъияти 1.

Кор оид ба питон

Ромкунандаи сирк зану шавҳар М., ба нафақа баромада, ҳавлии худро ба квартираи воқеъ дар манзили 9-қабата иваз карданд. Хонадони онҳо, ки дар қабати аввал буд, дар боғчаи назди хона клуби дӯстдорони ҳайвонотро ташкил карданд, он ҷо бачаҳо бепул нигоҳубин кардан ва ром намудани ҳайвонҳоро меомӯхтанд. Зану шавҳар М. аз сирк питони пир, маймун ва якчанд сағро, ки акнун дар тамошоҳо иштирок карда наметавонистанд, оварданд.

Дере нагузашта аз сокинони ин хона ба суд шикоят расид, онҳо талаб карданд, ки ҳайвонҳо дур карда шаванд, зеро бачаҳо метарсанд, атроф ифлос мешавад, бачаҳое, ки ин ҷо омада, ромкуниро меомӯзанд, ба сокинон ҳалал мерасонанд.

Вазъияти 2.

Ходиса дар роҳ

Ронандаи мошини сабукрав И. барои он, ки зани беморашро зуд ба беморхона барад, суръатро баланд кард ва тормозро дар гузаргоҳ сари вақт зер накарда, роҳгузар у ва С.-ро расида гузашт. Зимни ин ҳолат онҳо ҷароҳат набардоштанд. аммо барои С. «Ёрии таъҷилий»-ро ҷеғ заданд, зеро вай аз тарс аз ҳуш рафт. Зидда аз ин, ҳангоми афтидан либосаш ифлос шуд. И. дид, ки С. ба худ омад ва касе талаф наид, мошинро савор шуда рафт.

Хулосабандӣ мекунем

Konstitutsiyaviy
huquq:

- конституция – Қонуни асосии давлат;
- ҳуқуқ – низоми нормаҳои давлатии барои ҳамагон маҷбурӣ;
- ҳуқуқи конституционӣ – соҳаи олии ҳуқуқ;
- манбаи асоси ҳуқуқи конституционӣ – Конституция;
- нормаҳои ҳуқуқи конституционӣ асосҳои сохтори давлат ва ҷамъиятро мустаҳкам мегардонад.

Худатонро санҷед!

1. Конституция ба инсон ҷаро лозим? Ҷаро онро Қонуни асосӣ мегӯянд?
2. Ҳуқуқи конституционӣ чист ва фарқи он аз Конституция дар чист?
3. Вобастагии байни ҳуқуқи конституционӣ бо дигар соҳаҳои ҳуқуқ дар чӣ намоён мешавад?
4. Ҳуқуқи конституционӣ дар сохтори ҳуқуқ чӣ гуна мавқеъ дорад?
5. Ҷаро ҳуқуқи конституционӣ соҳаи пешбарандаи ҳуқуқ ҳисоб мегардад?
6. Нормаҳои ҳуқуқи конституциониро аз кадом манбаъҳо ёфтан мумкин?

§ 2. ДАРСИ АМАЛИЁТ

МУНДАРИЧА ВА ТАВСИФИ КОНСТИТУТСИЯИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи шумо доништа мегиред:

– оид ба таърихи таҳияи лоиҳа ва қабул шудани Конститутсияи
Республикаи Ўзбекистон;

– оид ба хусусиятҳои Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон.

1. Қабул шудани Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон.

2. Муқаддима: мақсад ва вазифаҳо.

**3. Арзишҳои умумииinsonӣ, ки дар Конститутсия эълон
шудаанд.**

4. Бартарии Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон.

5. Сохти Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон.

1. ҚАБУЛ ШУДАНИ КОНСТИТУТСИЯИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Лоиҳаи Конститутсияи Республикаи Ўзбекистонро аз **20-уми июни соли 1990** сар карда, олимони, арбобони ҷамъиятӣ ва мутахассисони органҳои идоракунии давлатӣ пухта тайёр карданд. Муҳокимаи умумихалқии лоиҳаи Конститутсия се моҳ давом кард. Дар ҷараёни муҳокимаи умумихалқӣ дар асоси 6000 пешниҳоди расида ба матн беш аз 80 ислоҳ дохил гардид.

Аксари таклифҳои, ки дар ҷараёни муҳокимаи умумихалқӣ баён шуданд, ба инобат гирифта шуда, лоиҳаи комиссия тайёркарда ба муҳокимаи Шӯрои Олӣ гузошта шуд. Дар сессияи XI-уми Шӯрои Олӣ **8-уми декабри соли 1992** ин лоиҳа маъқул доништа шуд ва Конститутсияи ҳозираи Республикаи Ўзбекистон қабул гардид.

Конститутсияи аввалини Ўзбекистони мустақил ҳамин тавр дар амал ҷорӣ гардид, рӯзи қабул шудани он – **8-уми декабр ба сифати Рӯзи Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон**, ҷашни умумихалқӣ эълон гардид.

2. МУНДАРИЧАИ АСОСИИ КОНСТИТУТСИЯИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Конститутсия Қонуни асосӣ буда, асосҳои сохтори конститутсионӣ, сохтмони давлатӣ ва ҷамъиятиро муайян мекунад; созмон додани мақомоти қонунбарор, иҷроия ва ҳокимияти додгоҳиро (судро) ба низом мебарорад, низоми интиҳоботро муқаррар менамояд; ҳуқуку озодиҳои шаҳрвандон, рамазҳои давлатиро мустақкам мекунад; ба Конститутсия тартиби даровардани тағйиротро муқаррар менамояд.

Конститутсия таҳкурсии сохти нави иҷтимоию сиёсии ба мулки хусусӣ ва иқтисодиёти бозор асосёфта ро бунёд карда дод. Мулки хусусӣ дар баробари дигар намуди мулкҳо аз ҷониби давлат муҳофизат карда мешавад.

Дар Конститутсия мафкураи гуногун, биеҷрҳизбӣ, яъне **плюрализми сиёсӣ** мустақкам гардид, ки он гуногунандеширо оид ба ин ё он масъала муқаррар мекунад.

Конститутсия на давлатро, балки инсонро дар мадди аввал қарор дод. Инсон, ҳаёти ӯ, озодиҳои вай, шаъну обрӯ, қадру қиммати он, тамоми ҳуқуқҳои дахлнопазирии вай арзишҳои воле эълон гардиданд.

Конститутсия, инчунин принсипи бо ҳам пайвасти давлат ва шаҳрвандонро аз рӯи ҳуқуку ўҳдадорихи онҳо мустақкам намуд.

3. МУҚАДДИМА: МАҚСАД ВА ВАЗИФАҲОИ ОН

Преамбула (Муқаддима) қисми сарсухани конститутсия мебошад. Дар он мақсадҳо, вазифаҳо ва принципҳои роҳи тараққиёти Ўзбекистон ба таври мухтасар баршумурда мешавад.

Ҷиҳати муҳими муқаддима дар он аст, ки тамоми қоидаҳои дар матни Конститутсия баёнгардида бояд бо асосҳо ва принципҳои дар он эълоншуда мувофиқ бошанд, аз ҷумла:

- роия намудан ба ҳуқуқи инсон;
- соҳибхитиёрӣ – таҳкурсии давлатдорист;
- ба таҷрибаи таърихии давлатдории миллӣ таъя намуда, мамлакатро ривоч додан;
- идеалҳои демократия ва адолати иҷтимоиро эътироф кардан;
- нормаҳои аз тарафи умум эътирофшудаи ҳуқуқи байналмилалиро эътироф намудан;
- барпо кардани давлати ҳуқуқбунёди демократии инсонпарвар;
- ороиши шаҳрвандон ва тифоқии миллиро таъмин кардан.

Дар ёд доред!

Муқаддимаи Конституция аз номи халқ тантанавор эълон кардани мақсадҳо ва принципҳои, ки дар конституция қабул шудаанд. Дар муқаддима аз номи халқи мамлакат эълон шудани Конституция, инчунин орзуву умедҳо, ниятҳо ва ўҳдадориҳои халқ низ дар он таҷассум меёбанд.

4. ВОЛОИЯТИ КОНСТИТУТСИЯИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Мувофиқи моддаи 15-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон дар давлати мо бартарияти (волоияти) ҳатмӣи Конституция ва қонунҳои Республикаи Ўзбекистон эътироф мешавад. Давлат, органҳои он, шахсони мансабдор, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мувофиқи Конституция ва қонунҳо амал мекунанд. Конституцияи республикаи Ўзбекистон эътибори олии юридикӣ дорад ва дар тамоми қаламрави республикаи Ўзбекистон қор фармуда мешавад. Қонунҳо ва дигар ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқии Республикаи Ўзбекистон бар асоси Конституцияи Республикаи Ўзбекистон қабул карда мешаванд. Онҳо ба меъёрҳо ва принципҳои Конституция набояд зид бошанд. Ин маънои онро дорад, ки тамоми ҳуҷҷатҳои меъёрии давлат бояд мувофиқи нормаҳои Конституция қабул карда шаванд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ягон қоидаи Конституцияи мазкур ба тарзи расидани зарар ба ҳуқуқ ва манфиатҳои Республикаи Ўзбекистон талқин намудан мумкин нест. Ягон қонун ё дигар ҳуҷҷатҳои меъёрию ҳуқуқӣ набояд зидди нормаҳо ва қоидаҳои Конституция бошанд.

Конституцияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 16-ум.

Хусусияти ҷиддӣ ва муҳимтарини Конституция ба маданияти қадим ва арзишҳои миллии халқи ўзбек асос ёфташ аст.

5. СОҲТОРИ КОНСТИТУТСИЯИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

МУҚАДДИМА

Фасли I. Принсипҳои асосӣ

- боби 1. Истиклолияти давлатӣ (моддаҳои 1–6);
- боби 2. Ҳокимияти халқ (моддаҳои 7–14);
- боби 3. Волеияти Конституция ва қонун (моддаҳои 15–16);
- боби 4. Сиёсати хориҷӣ (моддаи 17);

Фасли II. Ҳуқуқҳо, озодиҳо ва ўҳдадорӣҳои асосии инсон ва шаҳрвандон.

- боби 5. Матлаби умумӣ (моддаҳои 18–20);
- боби 6. Шаҳрвандӣ (моддаҳои 21–23);
- боби 7. Ҳуқуқу озодиҳои шахс (моддаҳои 24–31);
- боби 8. Ҳуқуқҳои сиёсӣ (моддаҳои 32–35);
- боби 9. Ҳуқуқҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ (моддаҳои 36–42);
- боби 10. Кафолати ҳуқуқу озодиҳои инсон (моддаҳои 43–46);
- боби 11. Ўҳдадорӣҳои шаҳрвандон (моддаҳои 47–52);

Фасли III. Бамъият ва шахс.

- боби 12. Асосҳои иқтисодии ҷамъият (моддаҳои 53–55); ;
- боби 13. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ (моддаҳои 56–62);
- боби 14. Оила (моддаҳои 63–66);
- боби 15. Воситаҳои ахбори оммавӣ (моддаи 67);

**Фасли IV. Сохтори
маъмурию ҳудудӣ
ва давлатӣ.**

боби 16. Сохтори маъмурию ҳудудии
Республикаи Ўзбекистон (моддаҳои 68–69);

боби 17. Республикаи Қароқалпоқистон (моддаҳои
70–75);

Фасли V. Ташкили ҳокимияти давлатӣ

боби 18. Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон
(моддаҳои 76–88);

боби 19. Президенти Республикаи Ўзбекистон
(моддаҳои 89–97);

боби 20. Девони Вазирон (моддаи 98);

боби 21. Асосҳои ҳокимияти давлатии маҳаллӣ
(моддаҳои 99–105);

боби 22. Ҳокимияти судии Республикаи
Ўзбекистон (моддаҳои 106–116);

боби 23. Системаи интиҳобот (моддаи 117);

боби 24. Прокуратура (моддаҳои 118–121);

боби 25. Молия ва кредит (моддаҳои 122–124);

боби 26. Мудофия ва беҳатарӣ (моддаҳои 125–126);

**Фасли VI. Тартиби
дохилкунии
тағйирот ба
Конституция.**

Тартиби дигаркунии Конституция (моддаҳои
127–128).

Хулосабандӣ мекунем

Konstitutsiya mundarijasi:

- -8-уми декабри соли 1992—қабул шудани Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон;
- дар Конститутсия инсон, ҳаёти ӯ ва озодиҳои вай чун арзиши воло эълон гардидаанд;
- масъулияти мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдор дар назди ҷамъият ва шахс дар назар дошта шудааст;
- плюрализми сиёсӣ;
- бартарияти манфиати инсон нисбат ба давлат;
- Конститутсия – шартномаи байни давлат ва аҳолии мамлакат;
- Конститутсия—Қонуни асосии давлат
- Иборат аз муқаддима, 6 фасл, 26 боб, 128 модда.

Худатонро санҷед!

1. Кадом арзишҳои умумиинсонӣ дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон таҷассум ёфтаанд?
2. Плюрализми (гуногунандешии) сиёсӣ чист?
3. Чаро тибқи конститутсияи Республикаи Ўзбекистон дар мамлакат қорӣ гардидани ягон ҳел мафкураи давлатӣ манъ карда мешавад?

§ 3. ПРИНЦИПҲОИ АСОСИИ КОНСТИТУТСИЯИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи шумо доништа мегиред:

- чӣ будани соҳибхитиёрии давлатро;
- эътирофи соҳибхитиёрии давлат то чӣ андоза муҳим аст;
- моҳияти демократияро;
- дар бораи аҳамияти принципҳои демократӣ.

1. Соҳибхитиёрии давлатӣ.
2. Республикаи Ўзбекистон – давлати мустақили соҳибхитиёр.
3. Демократия – ҳокимиятдории халқ.
4. Принципҳои сохти конституциявӣ.

1. СУВЕРЕНИТЕТИ ДАВЛАТӢ

Суверенитет (аз калимаи франсузӣ “souverainete”) – дар қорҳои дохилӣ ва муносибатҳои хориҷӣ мустақил будани давлат аз дигар давлатҳост.

Супориш

Ба фикри шумо оё дар дунёи ҳозиразамон як давлат аз дигар давлатҳои ҷаҳон тамоман мустақил буда метавонад? Ба таври дигар гӯем, ягон давлат ба соҳибхитиёрии (суверенитети) мутлақ ноил шуда метавонад?

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ўзбекистон–республикаи демократии соҳибхитиёр аст. Номии давлат «Республикаи Ўзбекистон» ва «Ўзбекистон» ҳаммаъно мебошад.

Конституцияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 1-ум.

Суверенитети (соҳибхитиёрии) давлат на танҳо дар ҳудуди мамлакат, балки гузашта аз он дар берун аз марзи он мамлакат низ асоси ҳаллу ҷалли муаммоҳои дар миён омада доир ба амал баровардани ҳокимият нисбат ба дигар давлатҳо мустақилии пурраро ифода мекунад.

Дар ёд доред!

Суверенитет – дар дохили мамлакат бартарияту устувории ҳокимият, дар сиёсати беруна мустақилии он, инчунин, пурраву мукаммал будани ҳокимияти қонунбарор, иҷроия ва суд дар ҳудуди он мебошад.

2. РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН – ДАВЛАТИ МУСТАҚИЛИ СОҲИБХИТЌЁР

Яке аз нишондиҳандаҳои давлат соҳибхитЌёрии он, яъне мустақилиаш аст. Принципҳои асосии суверенитети давлати чунин аст:

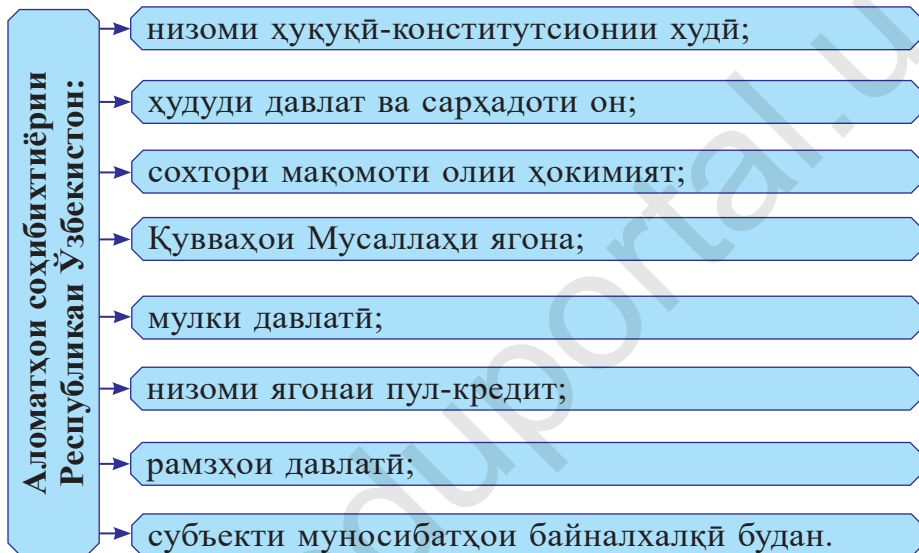
- дахлнопазирию тақсимнашавии ҳудуди давлат ва сарҳадҳо;
- сиёсати мустақили дохили ва хориҷи;
- эътироф намудан ва ҳурмат кардани принципҳои асосии ҳуқуқи байналхалқӣ;
- забони давлати забони ўзбекӣ буданаш;
- мустақили дар интиҳоби роҳи ба худ хоси тараққиёт, рамзҳои давлати ва ҳоказо.

31-уми августи соли 1991 дар сессияи ғайринавбатии VII-уми Шўрои Олии РСС Ўзбекистон Республикаамон давлати мустақил эълон шуд. Дар ҳамин сессия қонун «**Дар бораи асосҳои истиқлоли давлатии Республикаи Ўзбекистон**» қабул гардид, он қонун то 8 декабри соли 1992 – қабул шудани Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон нақши Қонуни асосиро бозид.

29-уми декабри соли 1991 бори аввал дар асосаи муқобилий интихоботи Президенти Ўзбекистон баргузор шуд.

18-уми ноябри соли 1991 қонун «Дар бораи байрақи давлатии Республикаи Ўзбекистон», 2-юми июли соли 1992 қонун «Дар бораи Герби давлатии Республикаи Ўзбекистон», 10-уми ноябри соли 1992 қонун «Дар бораи Гимни давлатии Республикаи Ўзбекистон» қабул шуд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Республикаи Ўзбекистон низоми ба худ хоси сохтори маъмурӣ-ҳудудӣ ва миллий-давлатӣ, ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти идорақунандаро муқаррар месозад, сиёсати дохилӣ ва хориҷашро ба амал мебарорад.

Сарҳади давлатӣ ва ҳудуди Ўзбекистон дахлнопазир ва тақсимнашаванда аст.

Моддаи 3-юми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон.

Даст ёфтан ба истиқлоли давлатӣ ба Ўзбекистон имкон дод, то дар роҳи тараққиёти мустақилона қадам биниҳад, ба ҷомеаи ҷаҳонӣ ба сифати давлати комилҳуқуқӣ субъекти муносибатҳои байналмилалӣ дохил шавад.

3. ДЕМОКРАТИЯ – ҲОКИМИЯТДОРИИ ХАЛҚ

Принципи ҳокимиятдории мардум дар Қонуни асосии мамлакат, ки халқро ҳамчун манбаи ягонаи ҳокимият эълон кардааст, акс ёфтааст.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Халқ манбаи ягонаи ҳокимияти давлатӣ аст.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 7-ум.

«Ҳокимиятдории халқӣ» аз калимаи юнонии «демократия» (демос-халқ, кратос – ҳокимият) тарҷума шудааст. Бори аввал дар Юнони қадим ин ибора пайдо шуд ва сипас ба тамоми ҷаҳон паҳн гардид.

Демократия – ин:

- иштирок кардан дар интихоботи органҳои ҳокимият;
- иштирок кардани шаҳрвандон дар идоракунии давлат;
- баробарии ҳама ва ҳар як кас дар назди қонун;
- беҳатарии инсон ва ҷомеа;
- пурраву мукаммал будани ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон;
- ғамхории давлат дар ҳаққи манфиатҳо ва фаровонии инсон;
- мавҷуд будани механизми кафолатдори ҳифзи ҳуқуқи инсон ва озодиҳои ӯ.

Дар давоми таърихи худ инсоният ду шакли демократияро қор карда баромад:

– ***бевосита, яъне демократияи рӯирост.*** Дар ин маврид халқ қори давлатро бидуни вакилҳо (интихобот, референдум, муроҷиати шаҳрвандон) худаш ҳал мекунад;

– ***билвосита, яъне демократияи намояндагӣ.*** Дар ин сурат халқ соҳибхитиёрии ҳуқуқии худро тавассути намояндагоне, ки худаш интихоб кардааст (депутатҳо ва сенаторҳо), ба амал мебарорад.

ҲОКИМИЯТДОРИИ ХАЛҚӢ

Демократияи бевосита

Демократияи билвосита

Иштироки халқ дар ҳалли муаммоҳои микёси давлатӣ дар референдум намоён мешавад, яъне масъалаҳои муҳимтарини ҳаёти сиёсии кишвар ба муҳокимаи умумихалқӣ гузошта мешавад ё бо роҳи бевоситаи овоздиҳӣ ифода мегардад.

Аз номи халқ фақат Президент, депутатҳо ва сенаторҳои Олий Мажлис, ки аз тарафи он интихоб шудаанд, баромад мекунанд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Масъалаҳои муҳимтарини оиди ҳаёти давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба муҳокимаи халқ тақдим карда мешавад, ба раъيي умумӣ (ба референдум) гузошта мешавад. тартиби гузаронидани референдум бо қонун муқаррар карда мешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 9-ум.

ШАКЛҲОИ ҲОКИМИЯТДОРИИ ХАЛҚӢ ДАР РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Референдум

Интихобот

Муҳокимаи лоиҳаҳои қонунҳо

Ба органҳои давлатӣ бо дархостҳо, пешниҳодот, шикоятҳо ва аризаҳо ба таври инфиродӣ (ҷудогона) ва ҷамоавӣ муроҷаат намудан

Иштироки шаҳр-вандон дар ҳаёти иҷтимоӣ ва давлатӣ

Мумкин аст давлат зимни қабули ягон қарор ба донишҷӯи фикри аҳли ҷамъият зарурат пайдо кунад, дар ин маврид конституция, лоиҳаҳои қонун ба муҳокимаи умумихалқӣ гузошта мешавад. Референдуми умумихалқӣ дар микёси тамоми мамлакат ё ин ки дар дараҷаи маҳаллӣ гузаронида шуданаш мумкин. Масалан, 27-уми январи соли 2002 дар Республикаи Ўзбекистон референдум

баргуздор шуд, ки дар он масъалаи интихоби навбатии парламенти дупалатаи Республикаи Ўзбекистон ҳал шуд. Аксарияти шаҳрвандони дар ин референдум иштироккарда ба саволи мазкур ҷавоби мусбӣ доданд. Ҳамин тариқ дар Республикаи Ўзбекистон парламенти дупалатагӣ ба вуҷуд омад.

4. ПРИНЦИПҲОИ СОҲТОРИ КОНСТИТУТСИОНӢ

Яке аз принципҳои муҳимтарини конститутсионии давлати демократӣ **принципи тақсимпазирии ҳокимиятҳо** мебошад. (Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 11-ум).

Мувофиқи ҳамин принцип ҷаъолияти давлат оид ба қабул кардани қонунҳо, иҷрои онҳо ва адолати судӣ тақсим карда мешавад.

Ин амр пеш аз ҳама барои аз доираи ваколати худ берун наарафтани ҳар кадоме аз ин ҳокимиятҳо ва роҳ надодан ба имконияти суиистеъмол кардани ин ҳокимият, инчунин, бо ҳамин роҳ лаҷомак задани навъи дигари ҳокимият сурат мегирад. Даҳолат накардани ҳар кадоме аз ин ҳокимиятҳо ба кори дигаре шарт аст. ифодаи амалии ин принцип маънои онро дорад, ки ҳокимият набояд аз ҷониби кадом як гурӯҳ ёки шахсони алоҳида ғасб гардад. Даҳолат кардан ба мақомоти суд, ки он фақат ва фақат ба қонун бояд итоат намояд, хавфу хатаре хоҳад овард.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Низоми ҳокимияти давлатии Республикаи Ўзбекистон ба **принципи тақсимшавии ҳокимият ба ҳокимиятҳои қонунбарор, иҷроия ва суд асос ёфтааст.**

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 11-ум.

Хулосабандӣ мекунем

Принсипҳои асосии Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон

- суверенитет (соҳибхитиёрӣ) – мустақилии давлат дар қорҳои дохиливу хориҷӣ;
- ҳокимиятдории халқӣ: референдум, интихобот, ҷамъомадҳо ва ҳоказо;
- демократия: рӯйи рост (бевосита), намояндагӣ (билвосита);
- тақсимшавии ҳокимият: қонунбарор, иҷроия ва суд;
- рамзҳои давлатӣ: байрақ – 18-уми ноябри соли 1991, нишон (герб) – 2-юми июли соли 1992, ғимн – 10-уми декабри соли 1992.
- **29-уми декабри соли 1991** интихоботи Президенти Ўзбекистон дар асоси муқобилӣ (альтернатив) шуда гузашт.
- Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон **8-уми декабри соли 1992** қабул карда шуд.

Худатонро санҷед!

1. Суверенитети давлат чист?
2. Оё суверенитети давлат маънои маҳдуд шудани ҳокимиятро медиҳад?
3. Суверенитети давлат бо ҳуқуқи инсон чӣ гуна мувофиқ гардонда мешавад?
4. Моҳияти демократия дар чист, он бо кадом шаклҳо амалӣ мешавад?
5. Аз номи халқи Ўзбекистон кӣ қор мебарад?
6. Принсипҳои конститутсионӣ гуфта қиро дар назар доранд?

§ 4. ДАРСИ АМАЛИЁТ

СИЁСАТИ ХОРИЧИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи шумо доништа мегиред:

- фаъолияти сиёсати хориҷии давлат аз ҷиҳати иборат аст;
- истиқлолияти давлатии Ўзбекистон ба сиёсати хориҷии он ҷиҳати таъсир расонд.

1. Фаъолияти сиёсати хориҷии давлат.

2. Принсипҳои асосии сиёсати хориҷии Республикаи Ўзбекистон.

1. ФАЪОЛИЯТИ СИЁСАТИ ХОРИЧИИ ДАВЛАТ

Имрӯз дар бораи яке аз мавзӯҳои муҳимтарини оиди ҳуқуқ, аз хусуси сиёсати хориҷии кишварамон сухан меронем.

Супориши 1

Аз маводи параграфи китоби дарсӣ истифода бурда супориши зеринро иҷро намоед:

1. Оид ба сиёсати хориҷии давлат мисол оред.

2. Республикаи Ўзбекистон дар муносибатҳои байнлампалӣ субъекти қомилҳуқуқ буданаширо бо мисолҳо исбот қунед.

3. Мақсадҳо ва вазифаҳои асосии давлатамонро дар ҳамкорӣ бо ташкилотҳои байналмпалӣ бо мисолҳои аниқ нишон диҳед.

Супориши 2

Яке аз мулоҳизаҳои Президенти Республикаи Ўзбекистон Ш.Мирзиёевро, ки дар китоби дарсӣ оварда шудааст, интиҳоб намуда, барои баён қардани муносибататон оиди сиёсати хориҷии давлатамон ҳаракат қунед.

Бумлаҳои зеринро давом дода, фикратонро баён намоед:

Ба назарам,...

Инро қунин исбот меқунам, яъне...

Аз ин қунин ҳулоса баровардам, яъне...

1. «Позитсияи қатъии мамлакатамон мисли пешина дигар намешавад, роҳ надодан ба ҳар гуна блокҳои ҳарбию сиёсӣ ҳамроҳ нашудан, дар ҳудуди Ўзбекистон базаҳои ҳарбӣ ва объектҳои дигар давлатҳоро ҷойгир накардан, инчунин, хизматчиёни ҳарбиамонро берун аз ҳудуди кишварамон нафиристондан хоҳад монд».

2. “Дар муносибатҳо бо ҳамсоягони наздикамон Туркменистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон ба сиёсати ошкоро, хайрхоҳона ва прагматикӣ содиқ хоҳем монд”.

3. «Дар бобати инкишоф додани муносибатҳо бо кишварҳои ИДМ, дар асоси Шартнома оиди ҳамкориҳои стратегӣ, шартнома оиди иттифоқӣ, ва дигар созишнома ҳамачониба мустаҳкам намудани робитаҳои дӯстонаро бо Федератсияи Россия нақши алоҳида дорад. Ин ҳуҷҷатҳо ба манфиатҳои ҳар ду давлат ҷавоб медиҳанд ва барои мустаҳкам кардани субот ва амният дар минтақа хизмат мекунанд”.

4. «Пӯшида нест, қувваҳои мавҷуданд, ки вазъиятро аз маҷро бароварда, тухми адоват, душманӣ ва мочароро коштанӣ, ҳатто хунрезиро меҳоҳанд. Ошкоро ва рӯйрост бояд эътироф намоем, ки дар замони ноором ва минтақаи ноором зиндагӣ ба сар бурда истодаем”.

5. “Амалӣ кардани маҷмӯи чораву тадбирҳоеро, ки ҳимояи бовариноки Ватанамон, мустаҳкам шудани қобилияти мудофиавии он, даҳолатнопазирии сарҳадҳоямонро таъмин карда, қафолат медиҳанд, давом медиҳем. Ҳар гуна таҷовузи қувваҳои дохилӣ ва хориҷӣ ба суверенитет ва мустақилии мамлакатамон бо қатъият баргараф карда мешаванд”.

Сиёсати хориҷӣ – соҳаест мебошад, ки фаъолияти давлатро дар берун аз марзи давлатиаш зимни иштирок дар ҳаёти байналҳалқӣ, муносибати як давлат бо давлатҳои дигар, бо ташкилотҳои байналмилалӣ, инчунин роҳи умумии давлат дар муносибатҳои байналмилалӣ ба амал мебарорад

Дар ёд доред!

Ҳуқуқи байналҳалқӣ – маҷмӯи қоидаҳои юридикиест, ки муносибатҳои давлатҳоро дар қараёни мулоқоти байналмилалӣ ба тартиб меандозад.

Субъекти ҳуқуқи байналмилалӣ фақат давлати мустақиле, ки мустақил, бе фишори беруна ҳуқуқу ўҳдадорихояшро дар муносибатҳо бо дигар давлатҳо бурда метавонад, шуданаш мумкин. Субъекти ҳуқуқи байналмилалӣ ҳокимияти дигар давлатро бар ҳудаи эътироф намекунад. Он дар татбиқи сиёсати дохилӣ ва хориҷиаш мустақил аст.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Республикаи Ўзбекистон субъекти комилҳуқуқи муносибатҳои байналмилалӣ аст.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 17-ум.

Дар тўли таърихи башарият дар сайёраи мо беш аз 15 ҳазор ҷанг рӯй додааст, ки дар онҳо қариб 3,5 млрд.одам ҳалок шудааст. Аз ин боис дар тамоми замонҳо одамон оид ба ҳалли низоъҳо ба воситаи сулҳ фикр карда омадаанд.

Баъди хотимаи Ҷанги дуҷуми ҷаҳон (с.1939-1945) бо мақсади таъмини сулҳу бехатарӣ 24-уми октябри соли 1945 дар Сан-Франсиско (ШМА) 51 давлат оинномаи (устави) Созмони Милали Муттаҳидро (СММ), ки барҳақ Конститутсияи сулҳ гуфтан мумкин аст, имзо карданд.

Ҳоло 193 давлат, аз ҷумла Ўзбекистон аз 2-юми март соли 1992 узви комилҳуқуқи СММ мебошанд.

Ҳамаи давлатҳои иштироккунандаи СММ дар фаъолияти худ ба принципҳои зерин бояд риоя кунанд:

- риояи меъёрҳо ва шартномаҳои байналмилалӣ;
- ба танзим овардани низоъ бо роҳи сулҳ;
- аз таҳдид бо қувва ва истифодаи он даст кашидан;
- ба кори дохилӣ ва ҳамкорӣ даҳолат накардан.

Аз рӯзҳои аввали эълон шудани мустақилӣ республикаи Ўзбекистон роҳи ҳамроҳшавӣ ба ҷомеаи ҷаҳониро интихоб кард.

Аз ҷумла 26-уми феввали соли 1993 мамлакатамон узви Ташкилоти бехатарӣ ва ҳамкорӣ дар Европа (ТБҲЕ);

29-уми октябри соли 1993–аъзои Муассисаи ихтисосии оид ба Таълим, илм ва маданияти Созмони Милали Муттаҳид-- ЮНЕСКО, 22-юми декабри соли 1995 узви ЮНИСЕФ (Фонди байналмилалии фавқулуддаи бачаҳо;

15- уми июни соли 2001 аъзои ТҲШ (Ташкилоти ҳамкориҳои Шанхай) ва дигар созмонҳо шуд. Ўзбекистон бо кишварҳои ИДМ, Иттифоқи Европа, Бунёди байналмилалии валюта, Банки умумиҷаҳонӣ, Ташкилоти ҳамкориҳои исломӣ (ТҲИ) ва монанди инҳо фаъолона ҳамкорӣ мекунад.

Ҳоло Ўзбекистонро ҳамчун

давлати мустақил беш аз 146 кишвар эътироф кардаанд. Ҳамин тавр, давлати мо ҳамчун субъекти ҳукуқи байналмилалӣ дар ҷомеаи ҷаҳонӣ ҷои муносибро ишғол кард.

2. ПРИНЦИПҲОИ АСОСИИ СИЁСАТИ ХОРИҶИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Ба ҷумлаи принципҳои сиёсати хориҷие, ки Қонуни асосии мамлакат (моддаи 17) мустаҳкам кардааст, инҳо дохил мешаванд:

- принципи баробарҳукуқии давлатҳои соҳибхитӣ, яъне ҳурмат кардани соҳибхитӣ дигар давлатҳо ҳатмӣ аст;
- принципи истифода набурдани қувва ё ин ки таҳдид накардан бо қувва;
- принципи даҳлат накардан ба қорҳои дохилии дигар давлатҳо;
- принципи дар муносибатҳои байналхалқӣ бо роҳи осоишта ҳал кардани низоҳо, инчунин имқонияти иттифок ташкил кардан, ба иттифок ва дигар ташкилотҳои байналмилалӣ аъзо шудан, инчунин бо назардошти манфиати олии давлат, ҳалқ ва беҳатари он аз онҳо баромадан.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Қувваҳои Мусаллаҳи Республикаи Ўзбекистон барои ҳифзи истиқлолияти давлатӣ ва тамомияти ҳудудии Республикаи Ўзбекистон, ҳаёти озоишта ва амнияти аҳолии он ташкил карда мешаванд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 125-ум.

Хулосабандӣ мекунем

СИЁСАТИ ХОРИЧИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

- узви баробарҳуқуки муносибатҳои байналхалқӣ; эътироф намудани устувории меъёрҳои ҳуқуки байналхалқӣ;
- принципҳои сиёсати хориҷӣ:
 - баробарҳуқукии давлатҳо;
 - даҳолат накардан ба қорҳои доҳилаи давлат;
 - қор нафармудани зўрӣ ё қи таҳдид накардан бо қувва;
 - бо роҳи озоишта ҳал қардани низоъҳо;
 - принципи ҳалалнопазирии сарҳадҳо;
 - имқонияти иттифокҳо бастан ва аз онҳо баромадан;
- с.1991–ИДМ, с.1992–СММ, с.1993–ЮНЕСКО, с.2001– ТҲШ;
- Истиқлоли давлатии Республикаи Ўзбекистонро беш аз 140 кишвар эътироф қард.

Худатонро санҷед!

1. Фаъолияти сиёсии хориҷии давлат дар қадом соҳаи ҳаёти қамиятӣ ва бо қадом мақсадҳо ба амал бароварда мешавад?
2. Қадом давлат субъекти қомилҳуқуки муносибатҳои байналхалқӣ шуда метавонад?
3. Республикаи Ўзбекистон дар қори қадом ташкилотҳои байналмилалӣ иштирок мекунад?

САВОЛҲО БАРОИ НАЗОРАТИ МОБАЙНӢ

Ҳангоми мушкилӣ ба саҳифаҳои китоби дарсӣ, ки дар дохили ҷавс нишон дода шудаанд, муроҷиат намоед

1. Агар аз латинӣ тарҷума кунем, “конститутсия” чунин маъно дорад (с. 5)
2. Конститутсия чиро мукаррар мекунад?
3. Мундариҷаи асосии Конститутсияи Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед (с. 5)
4. Конститутсия аз ҳуқуқи конститутсионӣ чӣ гуна фарқ дорад?
5. Ҳуқуқ чист? (с. 7)
6. Дар мамлакат ҳуқуқу тартибот чӣ гуна таъмин мешавад? (с. 7)
7. Барои мукамал ба тартиб даровардани муносибатҳои ҳуқуқӣ Конститутсия ба кадом соҳаҳо тақсим карда мешавад (с. 8)
8. Ҳуқуқи конститутсионӣ чаро соҳаи пешбаранади ҳуқуқ ба шумор меравад (с. 8)
9. Кадом нормаҳои ҳуқуқӣ ба манбаъҳои ҳуқуқи конститутсиявӣ мансубанд (с. 9)
10. Аломатҳои асосии Конститутсияи Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед (с. 10)
11. Конститутсияи ҳоло дар амал будаи Республикаи Ўзбекистон кай қабул шудааст? (с. 12)
12. Мақсади асосии Муқаддимаи Конститутсияи Республикаи Ўзбекистонро гӯед (с. 13-14)
13. Мустиқлилии давлат дар муносибатҳои дохилӣ ва хориҷӣ аз дигар давлатҳо чӣ гуна номида мешавад? (с. 18)
14. Аломатҳои суверенитети давлатро номбар кунед (с. 18)
15. Қонун “Дар бораи байрақи давлатии Республикаи Ўзбекистон” кай қабул шудааст? (с. 20)
16. Қонун “Дар бораи герби давлатии Республикаи Ўзбекистон” кай қабул шудааст? (с. 20)
17. Қонун “Дар бораи гимни давлатии Республикаи Ўзбекистон” кай қабул шудааст? (с. 20)
18. Референдум чист? (с. 20)
19. Принсипҳои муҳимтарини конститутсиявии Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед (с. 23)
20. Соҳти ҳокимияти давлатии Республикаи Ўзбекистон ба кадом принцип асос ёфтааст? (с. 23)
21. Аз номи халқи Ўзбекистон кӣ қор бурданаш мумкин (с. 24)
22. Субъекти ҳуқуқи байналмилалӣ будан чӣ маъно дорад? (с. 27)
23. Принсипҳои, ки давлатҳои аъзои Созмони Милалӣ Муттаҳид дар ҳаракати худ бояд риоя кунанд, номбар кунед (с. 28)
24. Принсипҳои асосии сиёсати хориҷии Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед (с. 29)
25. Дар Республикаи Ўзбекистон Қувваҳои Мусаллаҳ ба кадом мақсадҳо ташкил шуда, мустаҳкам карда мешаванд? (с. 30)
26. Республикаи Ўзбекистон дар қори кадом ташкилотҳои байналмилалӣ иштирок менамояд? (с. 28)
27. Мустиқлилии Ўзбекистонро то имрӯз чӣ қадар мамлакат эътироф кардааст (с. 29)

ФАСЛИ II

ҲУҚУҚҲО, ОЗОДИҲО ВА ЁҲДАДОРИҲОИ АСОСИИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНД

Ҳамаи шаҳрвандони Республикаи Ўзбекистон сарфи назар аз чинс, нажод, миллат, забон, дин, баромадаи иҷтимоӣ, эътиқод, ҳолати шахсӣ ва иҷтимоӣ ҳуқуқ ва озодиҳои якхела доранд ва дар назди қонун баробаранд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 18-ум.

§ 5. ҲУҚУҚҲО ВА ОЗОДИҲОИ АСОСИИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНДОН

Дар натиҷаи қор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- инсон ва шаҳрванд кадом ҳуқуқу озодиҳоро дорад;
- дар бораи алоқамандии байни шаҳрванд ва давлат дар Республикаи Ўзбекистон.

- 1. Инсон ва давлат: онҳо чӣ гуна вобастаанд?**
- 2. Ҳокимият чист?**
- 3. Ҳуқуқҳо, озодиҳо ва вазифаҳои асосии инсон ва шаҳрвандон.**

1. ИНСОН ВА ДАВЛАТ: ОНҲО ЧӢ ГУНА БАӢНИ ХУД ВОБАСТААНД?

Дар таърих ягон давре набудааст, ки инсон барои ҳуқуқҳои худ мубориза набурда бошад. Дар ҷараёни муборизаи инсонҳо барои ҳуқуқҳои худ, барои ба таври муносиб ҳаёт гузарониши инсонҳо ғояҳо, назарияҳо ва таълимотҳои сершумор ба вуҷуд омад ва ривочу раванқ ёфт.

Мутафаккирони Даври Эҳё ғояҳои яке аз ҳуқуқшиносони машҳури Шарқ Имом Бурҳониддин ал-Марғинониро дар бораи ҳар як инсон ҳуқуқҳои табиӣ доштаниш, шаҳрванди давлат будан ё сарфи назар аз дигар ҳолатҳо зарурияти қонун қардани ҳуқуқҳои

онро пуштибонӣ карданд. Аз ҳамон давр эътиборан ба давлат на ҳамчун институти (ташкилоти) поймолкунандаи ҳуқуқи шахс, балки аз нуқтаи назари хизматкунанда ба манфиатҳои инсон ва ҷамъият муносибат мекунанд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Дар Республикаи Ўзбекистон демократия ба принципҳои умуминсонӣ асос меёбад, аз рӯи он, инсон, ҳаёти ӯ, озодиҳои вай, шаъну обрӯ, кадрӣ қиммат ва дигар ҳуқуқҳои даҳлатнопазири инсон ба сифати арзиши воло шумурда мешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 13-ум.

Дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон фасли II-«Ҳуқуқ, озодиҳо ва ўҳдадорӣҳои инсон ва шахрванд» (моддаҳои 18-52-юм) ба ҳуқуқи инсон бахшида шудааст.

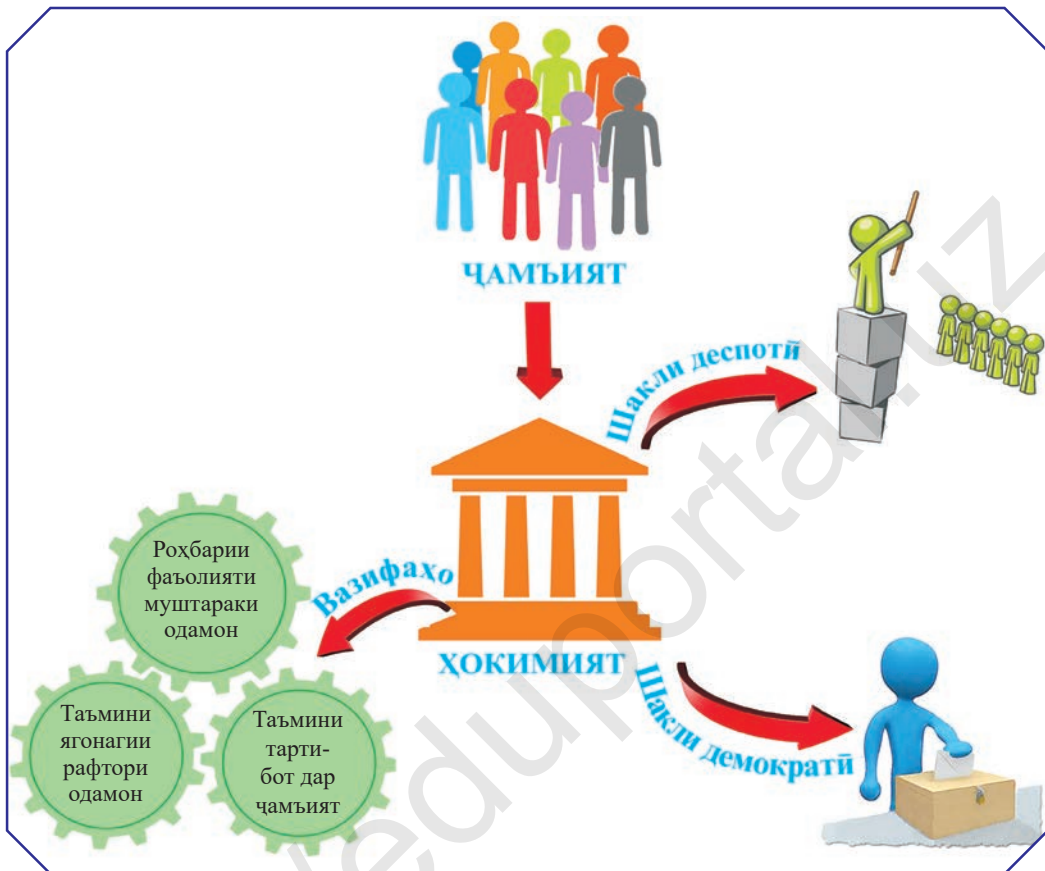
Ҳамин тариқ, дар конститутсияи мо эътироф гардидани ҳуқуқи озодиҳои инсон, риоя намудан ва муҳофиза кардани он ҳуқуқи озодиҳо ба сифати ўҳдадорӣи давлат ба сифати қоида сабт гардидааст.

2. ҲОКИМИЯТ ЧИСТ?

Ҳокимият имконияти амр додан, супориш додан, идора кардани одамон, объектҳои моддӣ, ҳудудҳо мебошад. Ин амр ба воситаи нуфуз, суҳан, ҳаракат, аз ҷумла ба воситаи маҷбур намудан ба амал бароварда мешавад.

Дар моддаи 7-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон матлабе асоснок шудааст, ки халқ манбаи ягонаи ҳокимияти давлатӣ аст. Ҳокимияти давлатӣ дар Республикаи Ўзбекистон бар манфиати инсон ва албатта ба воситаи органҳои, ки аз тарафи Конститутсияи республикаи Ўзбекистон ва бар асоси он ҳуҷҷатҳои қонунии қабулшуда ваколатдор ҳастанд, ба амал бароварда мешавад.

Азҳудкунии ваколати ҳокимияти давлатӣ, боздоштан ва қатъ намудани фаъолияти органҳои ҳокимият, ки дар конститутсия пешбинӣ нашудааст, барпо намудани соҳтори нав ва параллели ҳокимият зидди конститутсия аст ва аз рӯи қонун ба ҷавобгарӣ кашида мешавад.

3. ҲУҚУҚҲО, ОЗОДИҲО ВА ВАЗИФАҲОИ АСОСИИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНДОН

Қисми дуввуми конститутсия пурра ба ҳуқуку озодиҳо ва вазифаҳои асосии инсон ва шаҳрвандон бахшида шудааст. Аз рӯи мазмуни худ ҳуқуқҳои инсон ва шаҳрванд ба якдигар мувофиқ меоянд, аммо онҳо аз рӯи ҳаҷм фарқ мекунанд, яъне шаҳрванд нисбат ба шахси бидуни шаҳрвандӣ бештар ҳуқуқ дорад, шахси шаҳрвандӣ надошта ҳуқуқи интиҳоб кардан ва интиҳоб шуданро ба органҳои давлатии мамлакат, ҳуқуқи лавозим дар муассисаҳои давлатӣ, хизмат кардан дар армияи он давлатро надорад.

Дар Конститутсия дар бораи кафолати ҳуқуку озодиҳои инсон ва шаҳрвандон аз тарафи давлат қоидае сабт ёфтааст.

ҲУҚУҚ ВА ОЗОДИҲОИ АСОСИИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНД

Шахсӣ

Сиёсӣ

Иқтисодӣ ва иҷтимоӣ

Ҳуқуқ ва озодиҳои шахсӣ (моддаҳои 24-31-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон):

барои зиндагонӣ;

ба озодӣ, ҳимоя дар суд ва даҳлатнопазирии шахсӣ;

ҳуқуқ барои ҳимоя аз тачовуз ба шаън ва ҳаёти шахсӣ ва даҳлатнопазирии ҷои зист;

аз як ҷой ҷа ҷои дигар кўчидан ва озодии интиҳоби ҷои зист;

озодии фикр, суҳан ва эътиқод;

шинос шуда баромадан бо ҳуҷҷатҳое, ки ба ҳуқуқу манфиатҳо даҳлдор, қарорҳо ва дигар материалҳо;

ба озодии вичдон ва эътиқоди динӣ.

Ҳуқуқҳои сиёсӣ (моддаҳои 32-35-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон):

ҳуқуқи иштирок дар идоракунии ҷамъият ва давлат;

ҳуқуқи иштироки ғайб дар ҷамъомадҳо, гирди-ҳамоиҳо ва намоишҳои сулҳомез мувофиқи қонунҳои Республикаи Ўзбекистон;

ҳуқуқи интиҳоб қардан ва интиҳоб шудан дар органҳои намояндагии ҳокимияти давлатӣ;

ҳуқуқи муттаҳид шудан ба иттифокҳои қасбӣ, ҳизбҳои сиёсӣ ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ, иштирок дар ҳаракатҳои оммавӣ;

ҳуқуқи мурочиат қардан бо ариза, шикоят ва пешниҳодҳо ба муассисаҳои давлатӣ, муассиса ё ба намояндаи халқ.

**Ҳуқуқҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ
(м.36-42-юми Конституцияи
Республикаи Ўзбекистон):**

ҳуқуқ ба мулкӣ хусусӣ;

ҳуқуқ ба шароити меҳнат ва ба ҳимоя аз бекорӣ,
озодии интиҳоби фаъолият ва касб;

ба таъминоти иҷтимоӣ бино ба синну сол
(нафақа), ҳангоми аз даст додани лаёқати кор,
инчунин парастор;

ҳуқуқ ба фаъолияти иқтисодие, ки қонун манъ
накардааст;

ҳуқуқ ба истироҳати маблағ додашаванда;

Ҳуқуқ ба хизматрасонии бомалакаи тиббӣ.

**Ҳуқуқҳои
фарҳангӣ (м.41-42-
уми Конституцияи
Республикаи
Ўзбекистон):**

ҳуқуқ барои таълим, таҳсилоти бепули кафолат-
ноки маълумоти умумӣ;

ҳуқуқ ба озодии эҷодиёти илмӣю техникӣ;

ҳуқуқ барои истифода аз дастовардҳои фарҳангӣ.

Ҳамаи ҳуқуқу озодиҳои шахрвандон дар моддаҳои 18-46-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон зикр шудааст ва онҳо ба ҳуқуқҳои шахсӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маданӣ тақсим мешаванд.

Супориши 1

Ба фикри шумо, барои он ки бо худро озод ва инсонӣ мустақил эҳсос намоем, бояд кадом ҳуқуқу озодиҳо дошта бошем?

Аҳолии ҳар кадом давлат на фақат аз шахрвандони ҳамон давлат, балки аз шахсоне, ки бо сабабҳои гуногун, ба таври муваққатӣ ё ки доимӣ дар он зиндагӣ мекунанд, иборат аст. Шахрвандони ачинабӣ ё шахрвандоне, ки мансуб ба давлати хориҷӣ ҳастанду аммо санади тасдиқкунанда дар ин бора надоранд, яъне, шахсоне бидуни шахрвандӣ (апатридҳо) аз ҷумлаи ҳаминҳо ҳастанд. Ҳарчанд ин шахсон дорои шахрвандӣ нестанд, онҳо низ аз тамоми ҳуқуқу озодиҳои дар ҳуҷҷату санадҳои милливу байналхалқӣ сабтёфта истифода менамоянд.

Қонуни асосии Ўзбекистон ҳуқуқу озодиҳои якхелаи тамоми шахрвандонро, ҳамчунон баробарии онҳоро дар назди қонун мустаҳкам менамояд. Чунин ҳуқуқҳо дар Конститутсия ба сифати ҳуқуқи дахлатнопазир, яъне, ба сифати ҳуқуқҳои, ки ҳеҷ кас наметавонад аз он маҳрум бисозад, арзёбӣ гардидаанд.

Супориши 2

Агар гӯянд, ки баробари маҳдуд намудани ҳуқуқи як кас ҳуқуқи дигар кас оғоз мешавад, ба фикри шумо дуруст аст? Дар бораи асоснок намудани фикратон далелу бурҳон биёред.

Супориши 3

Бо ҳаракатҳои пантомима (ҳаракатҳои беовоз) вайронкунии асосии ҳуқуқи инсонро намоиш диҳед ва аз синф турсон шавад, ки зимни он кадом ҳуқуқҳо вайрон шудааст.

Дар ёд доред!

Озодӣ (дар ҳуқуқ) аз тарафи давлат эътироф шуда, ҳар гуна ҳуқуқи иҷтимоии шахс, имкониятҳои муайяни ҳуқуқ атвори инсон, ки Конститутсия ё дигар ҳуҷҷатҳои қонунӣ мустаҳкам карда мондааст (масалан, озодии суҳан, озодӣ ва дахлатнопазирии шахсӣ, озодии фикр, суҳан ва эътиқод, озодии вичдон ва монанди инҳо).

Баробарии гендерӣ конвенсияест, ки ҳуқуқ ва имкониятҳои иҷтимоии якхела доштани инсонҳо--мардон ё занонро дар кишварҳои тараққикарда эътироф мекунад.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон ва давлат бо ҳуқуқҳо ва масъулиятҳои алоқаманд вобастаанд. Ҳуқуқу озодиҳои шаҳрванд дар Конститутсия ва қонунҳо мустаҳкам карда шудаанд, онҳо даҳлатнопазиранд, бе қарори суд онҳоро қасе маҳдуд ва маҳрум карда наметавонад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 19.

Ҳулосабандӣ мекунем

Ҳуқуқҳо, озодиҳо
ва вазифаҳои
инсон ва
шаҳрванд

- вазифаи давлат – таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои ҳар як инсон;
- ҳуҷҷатҳои байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи инсон;
- баробарии гендерӣ;
- ҳуқуқҳои асосӣ шахсӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ.

Худатонро санҷед!

1. Чаро дар тамоми замонҳо инсон ҳамеша барои ба даст даровардани ҳуқуқу озодиҳои дилхоҳи худ саъю кӯшиш карда меояд?
2. Дар ҳуҷҷатҳо ва санадҳои милливу байналхалқии муҳимтарин доир ба ҳуқуқҳои инсон чаро инсон ба сифати арзиши волотарин, қадрияти олитарин эътироф карда мешавад?
3. Дар ҷамъият зиндагонӣ карда истода, инсон ба ин ё он тарз аз озодиҳои номаҳдуд оё истифода бурда метавонад?
4. Ҳуқуқ, озодиҳо ва вазифаҳои асосии шаҳрвандони Ўзбекистонро шумуред.

§§ 6—7. ДАРСИ АМАЛИЁТ ҲУҚУҚҲО ВА ОЗОДИҲОИ ШАХСИИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНД

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

– Инсон ва шаҳрванд бар асоси Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон кадом ҳуқуку озодиҳоро соҳиб аст.

1. **Ҳуқуқ ба ҳаёт.**
2. **Ҳуқуқи дар суд Ҳимоя ва даҳолатнопазирии шахс.**
3. **Ҳуқуқи Ҳимоя аз таҷовуз ба шаън ва ҳаёти шахсӣ.**
4. **Ҳуқуқи даҳолатнопазирӣ ба ҷои зист.**
5. **Ҳуқуқ барои озодии кўчидан ва интиҳоби ҷои зист.**
6. **Ҳуқуқи озодандешӣ, суҳан ва эътиқод.**
7. **Ҳуқуқи озодии вичдон ва эътиқоди динӣ.**

Ҳуқуқҳои инсон ҳуқуқҳоеанд, ки дар қонунҳои давлат зикр шуда, дар мамлакат ҳуқуку озодиҳои ҳар як шаҳрвандро таъмин мекунанд.

Аз ин сабаб ҳуқуқҳои дар қонун қайдшуда гуфта, дар дигар ҳолат озодиҳо мегўянд. Бояд дар ёд дошт, ки дар интиҳоби рафтор озодиҳои васеъ дода, аз дигар тараф ҳуқуқ ҳангоми истифода аз онҳо сарҳади аниқро ҳам муқаррар кардааст.

Супориши 1

Тасаввур кунед, ки шумо аъзои гурӯҳи корӣ оид ба таҳияи лоиҳаи Қонуни асосии мамлакати худ ҳастед.

Кадам ҳуқуку озодиҳоро ба ин лоиҳа дохил мекардед?

Рӯйхати онҳоро тартиб диҳед ва муҳимтарини онҳоро муайян намоед. Дар ёд дошта бошед, ки шумо барои мамлакати демократӣ шудани кишваратон кўшиши карда истодаед.

1. ҲУҚУҚИ ЗИНДАГОНӢ

Ҳуқуқи муҳимтарини шахсии инсон дар мамлакати демократии инсонпарвар ҳуқуқи зиндагонист.

Ҳуқуқи зиндагӣ ҳуқуқи ҷудонашавандаи ҳар як инсон ҳисоб мегардад. Суиқасд ба ҳаёти инсон ҷинояти вазнинтарин ба шумор меравад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 24-ум.

Вазифаи асосии давлат ва ҷамъият бо воситаҳои мавҷудаи зерин даст кафолат кардани ҳамин ҳуқуқ аст. Барои татбиқи амалии ин ҳуқуқ шартҳои муҳими ривочи давлат ва ҷамъияти демократӣ – ҳуқуқи зиндагонии солим, яъне зиндагонии ба саломат, шароити ҳаёти нормалӣ (мусоид) ва ҳоказоҳо ба яқдигар вобастаанд. Давлат онро зимни иҷрои ўҳдадорихои зерин кафолат медиҳад:

**Кафолатҳои давлат
оиди таъмини
ҳуқуқи зиндагонӣ:**

ба сифати воситаи ҳаллу ҷасли мочароҳои байнал-халқӣ худдорӣ намудан аз ҷанг ва худдорӣ намудан аз иштирок дар он;

муҳофизати муҳити атроф;

муқаррар сохтани тартиби алоҳидаи соҳиб шудан ба аслиҳа ва корбурди он;

тақдими кўмаки тиббии дастрасшаванда ва бома-лака.

Хуҷҷати нормативӣ

Мувофиқи Фармони Президенти Республикаи Ўзбекистон аз 1 августи соли 2005 «Дар бораи бекор кардани қазои қатл дар Республикаи Ўзбекистон» ва бинобар принсипҳои меъёрҳои эътирофшудаи умумиҷаҳонии оиди ҳуқуқи зисти инсонҳо ва қоидаҳои Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, ҳамчунин бо мақсади амалӣ кардани чораву тадбирҳои дар роҳи либеризатсияи ҷавобгарии ҷиноӣ «аз 1-уми январи соли 2008 дар Республикаи Ўзбекистон бекор кардани қазои қатл ҳамчун қазои ҷиноӣ бекор карда шавад ва ба ҷои он қазои ҳабси якумра ё ба муддати дароз маҳрум кардан аз озодӣ қорӣ карда шавад».

2. ҲУҚУҚИ ҲИМОЯ ДАР СУД ВА ДАХЛНОПАЗИРИИ ШАХСӢ

Ин чунин ҳуқуқест, ки аз рӯйи он инсон дар ҳар як вазъият мувофиқи ихтиёри худ ба қор мебарад. Дар ин сурат, аз ҷониби мақомоти давлатӣ ва шахсони ҷисмонӣ ҳуқуқҳои ӯ бар ҳилофи қонун маҳдуд карда намешаванд.

Масалан, танҳо санксияи (рухсатномаи) суд барои ба зиндон андохтан ва ҳабс кардан асос шуда метавонад.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ҳар як шахсе, ки дар содир намудани ҷиноят айбдор доништа мешавад, қори ӯ дар суд дар асоси тартиби қонун ба таври ошқоро дида баромада шуда то даме, ки айби ӯ мушаххас нагардад, ӯ айбдор ҳисобида намешавад. Ба шахси дар суд айбдор доништашуда барои ҳимояи худ тамоми шароити лозима муҳайё карда мешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 26-ум.

3. ҲУҚУҚИ ҲИМОЯ АЗ ТАҶОВУЗ БА ҚАДРУ ЭЪТИБОР ВА ҲАӢТИ ШАХСӢ

Зери мафҳуми «ҳаӢти шахсӣ» мукотиба, гуфтугӯи телефонӣ, телеграфӣ ва дигар мукотибаҳо, маълумоти оид ба хусусияти тиббӣ ва

дигар ахборот, ки пурра ба як шахс мансуб аст, фаҳмида мешавад ва агар хилофи қонун паҳн карда шавад, ба инсон зарари маънавӣ мерасад.

Риояи ҳуқуқи шахсӣ пешбинӣ менамояд, ки давлат барои инсон шароити зистеро фароҳам меорад, ки дар он кадрӯ эътибор шахс поймол нашавад. Касе зери тазйиқ, зӯрӣ, муносибати бешафқатона набояд қарор гирад.

4. ҲУҚУҚИ ДАХЛНОПАЗИРИИ МАСКАНУ МАНЗИЛ

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон (моддаи 27-ум) муқаррар кардааст, ки ягон органи давлатӣ ҳангоми истифодаи ин ҳуқуқ набояд даҳлат намояд. Зимни он чунин даҳлаткунӣ агар аз тарафи қонун пешбинӣ шуда бошад ва бар манфиати давлат ва амнияти ҷамъият, назми иҷтимоӣ, ҳифзи саломатии аҳолӣ ё ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои дигар шахсон зарур бошад, раво мешавад.

Ба манзил ҳар кадом иморате, ки шахрванд дар асоси қонун ба сифати ҷои зисти доимӣ ва муваққатӣ ишғол кардааст, мансуб аст.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Бино ба қонун касе набояд ба манзилу маскани шахси дигар дарояд, ё худ дар он ҷо амалиёти кофтуковро гузаронад ва ё амволи дар он ҷо бударо мавриди бозбинӣ қарор бидиҳад, розу асрори мукотиба ва гуфтугӯи телефониро ошкор намояд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 27-ум.

Супориши 2

Ба хонаи М. аз хонаи ҳамсояаш аз боло об гузашт. Об чандон зиёд набуд. Аз ин рӯ вай челонгарро бар асоси даҳлатнопазирӣ ҷои зист ба квартаирааш руҳсат надод.

Дар ин ҳолат кӣ ҳақ аст??

Супориши 3

Бар расмҳои зерин нигоҳ кунед: кадом ҳуқуқи инсон дар ин ҳолатҳо ҳалалдор шудаанд? Зери ҳар як расм чиро навиштан зарур, тақлиф кунед..

5. АЗ ЯК ЧО БА ЧОИ ДИГАР КЎЧИДАН ВА ҲУҚУҚИ ИНТИХОБИ ОЗОДОНАИ ЧОИ ЗИСТ

Ҳуқуқи аз чое ба чои дигар кўчидан ва ҳуқуқи интиҳоби озодонаи чои зист, барои ҳар як одаме, ки ба тарзи қонунӣ дар ҳудуди Ўзбекистон сукунат дорад, тааллуқ дорад.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон дар ҳудуди кишвар аз як чо ба чои дигар ҳуқуқи кўчидан ва аз ҳудуди Республикаи Ўзбекистон баромадан ва ба он баргашта омаданро дорад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 28-ум.

6. ҲУҚУҚИ ОЗОДИИ ФИКР, СУХАН ВА ОЗОДИИ ЭЪТИҚОД

Фикру эътиқоди инсон асоси рафтору кирдори ўро ташкил меди- ханд. Озодии суҳан ин нафақат ғояҳо ва назарҳои ҳудро ба таври даҳонӣ ифода кардан аст, балки тавассути матбуот ва ё тавассути адабиёти бадеӣ, осори санъати тасвирӣ ва ба ҳамин монанд чизҳо имконияти ифода кардан аст.

Дар ёд доред!

Аммо конститутсия ба фикрронӣ ва озодии суҳан кафолат дода, дар айни замон паҳши ахбороти зидди соҳти конститутсиявӣ ё маълумоти дорои сири давлатиро манъ кардааст.

Ҳар кас ҳуқуқи фикрронӣ, андешаронӣ, суҳан гуфтан ва озодии эътиқодно доро аст, ҳар кас метавонад ахбори дилхоҳашро ҷустуҷӯ кунад, онро ёбад ва ҳақ дорад онро ба атроф паҳн намояд. Маҳдудиятҳои низ ба тариқи мустасно мавҷуданд, ки онҳо тавассути қонун муқаррар карда шудаанд ва он дар сурате қорбаст мегардад, ки он аъмол бар зидди сохтори конституционӣ нигаронида шуда бошанд.

Андешаронӣ ва озодии ифода кардани он фақат дар он сурат бо қонун маҳдуд шуданаш мумкин, ки агар ба сирри давлат ва ба ягон сирри дигар тааллуқ дошта бошад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 29-ум.

7. ОЗОДИИ ВИЧДОН ВА ЭЪТИҚОДИ ДИНӢ

Эҳтиром гузоштан ба озодии вичдон, ки дар мамлакат қарор ёфтааст, ба анъанаҳои маънавии халқи мо қомилан ҷавоб медиҳад. Давлати қунондани дин роҳ дода намешавад, зеро эътиқод ба дину оин қори шахсии ҳар кас аст. Муносибатҳои давлат ва ташкилотҳои динӣ дар асоси Қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи озодии вичдон ва ташкилотҳои динӣ» ба роҳ монда шудааст. Конститутсия ба диндорон ва инчунин ба шахсони тарзи зиндагонии дунявиро писандида, қафолат додааст, ки давлат ба тарзи дунёвӣ сурат гирифтани низоми таълимиро таъмин месозад.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Озодии вичдон барои ҳама кафолат дода мешавад. Ҳар як инсон ба дини дилхоҳи худ эътиқод карда метавонад, ё ки мумкин аст ба ягон дин эътиқод надошта бошад. Ба таври маҷбурӣ бор кардани нуқтаи назарҳои динӣ роҳ дода намешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 31-ум.

Дар ёд доред!

Давлати дунёвӣ давлатест, ки дар он дини расмӣ давлатӣ набуда, ягон таълимоти динӣ маҷбурӣ ба ҳисоб намеравад.

ҲУҚУҚИ ШАХСӢ ВА ОЗОДИҲОИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНД

Ҳуқуқи зиндагонӣ

Ҳуқуқи ҳимоя дар суд ва даҳлатнопазирии шахс

Ҳуқуқи даҳлатнопазирӣ ба ҷои зист

Ҳуқуқи ҳимоя аз таҷовуз ба шаън ва ҳаёти шахсӣ

Ҳуқуқ барои озодии кўчидан ва интиҳоби ҷои зист

Ҳуқуқи озодандешӣ, суҳан ва эътиқод

Ҳуқуқи озодии вичдон ва эътиқоди динӣ

Супориши 4

Ба фикри шумо, дар кадом ҳолатҳо ба ҳуқуқи шахсии инсон футур расидааст? Роҳи ҳалли муаммоҳоро нишон диҳед.

Вазъияти 1.

Гуруҳи наврасон дуздӣ карданд. Ин воқеа то суд дар шӯрои педагогҳои мактаб муҳокима карда шуд. Дар ҷараёни он бачаҳоро ҷиноятгар гуфтанд. Зимнан боварӣ карда шуд, ки суд онҳоро саҳт ҷазо хоҳад дод...

Дар ин ҳолат аз ду тараф қонун чӣ гуна вайрон карда шуд?

Вазъияти 2.

Як гуруҳи наврасон аз боғи донишқадаи тиббӣ сагонро дуздиданд. Дар ҷараёни баррасии ин ҳолат аниқ шуд, ки бачаҳо ба сағҳо раҳмашон омадааст, сағҳо аз гуруснагӣ азият мекашиданд, баъди гузаронидани таҷриба ғамхорӣ намекарданд.

Шумо кирдори бачаҳоро аз нуқтаи назари ахлоқ ва қонун баҳо диҳед.

Вазъияти 3.

Дар комиссияи оид ба корҳои ноболиғон доир ба масъалаи дуздӣ муҳокима мерафт. Ногаҳон ҷабрида ба кабинети инспектор бо шиддат даромада чун ҷашмаш ба наврасе, ки дуздӣ содир карда буд, афтод ва ўро ҳақорат кард. Аммо инспектор ўро боздошт ва барои ҳақорат кардани ба ҷавобгарӣ кашида шудани ўро огоҳ кард.

Ба фикри шумо, ҳарчанд айби наврас бешубҳа маълум аст, инспектор ҷаро даштном кардани бачаҳоро нешгирӣ намуд?

Вазъияти 4.

Хонандагони синфи 9 дар дарс, дар толори варзишии мактаб зимни машғулотӣ дарси тарбияи ҷисмонӣ, дар ҳамин ҷо гум кардани пулҳояшонро баҳона карда, хонандагони синфи 7-ро ҳангоми машғулот кофтуков карданд.

Оё кирдори хонандагони синфи 9 қонунӣ аст? Ба он рафтору кирдорҳо баҳо диҳед.

Бо вазъиятҳои зерин шинос шуда, муайян кунед, оё ба ҳуқуқҳои инсон ғуфур расидааст? Агар расида бошад, дар кадом ҳолатҳо?

Супориши 5

- шумо номаи кушода хонда шударо дарёфт намудед;
- ҳангоми аз муассиса баромадан ходими милитсия аз шумо нишон додани ҷизҳои тўрхалтаатонро талаб намуд;

- ҳангоми ваксинатсия (эмкунӣ) ба қўдак бемории зарда (гепатит) сироят кард;
- ҳамёни донишомӯз гум шуд ва ӯ ба ҳампартаи худ: «ту дуздидай, дузд», гуфт;
- кондуктор мусофирро барои нагирифтани билет ҳақорат кард;

Хулосабандӣ мекукмекунем

**Озодӣ ва даҳолат-
нопазирии шахсӣ**

- қонун – дар ҳимояи шахс;
- ҳуқуқи зист;
- даҳолатнопазирии шахсӣ ва озодӣ;
- даҳолат накардан ба ҳаёти шахсиву оилавӣ;
- даҳолатнопазирии манзилгоҳ;
- ҳимояи номи хуб ва қадру эътибор;
- озодии вичдон ва эътиқоди динӣ;
- давлати дунявӣ.

Худатонро санҷед!

1. Дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон кадом ҳуқуку озодиҳои шахсии инсону шаҳрвандон ифода ёфтааст?
2. Барои татбиқи ҳуқуқи зиндагонӣ давлат чиро зери назар мегирад?
3. Ҳуқуқи инсон ба даҳолатнопазирии манзил чӣ маъно дорад?
4. Ҳаёти шахсӣ чист, он чӣ тавр бояд муҳофизат карда шавад?
5. Озодии вичдон ва эътиқоди динӣ чист?

§ 8. ДАРСИ АМАЛИЁТ

ҲУҚУҚҲОИ ИҚТИСОДӢ ВА ИҶТИМОИИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНДОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

– дар бораи аҳамияти ҳуқуқҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дар ҳаёти одамон ва роли давлат дар таъмини онҳо;

– дар бораи аҳамияти меҳнат ва таҳсил дар пешравии ҷамъият.

1. Аз ҳуқуқҳои инсон кадомаш муҳимтар аст?

2. Ҳуқуқи мулкдор будан, озодии меҳнат ва ҳуқуқи озод интихоб кардани намуди фаъолият.

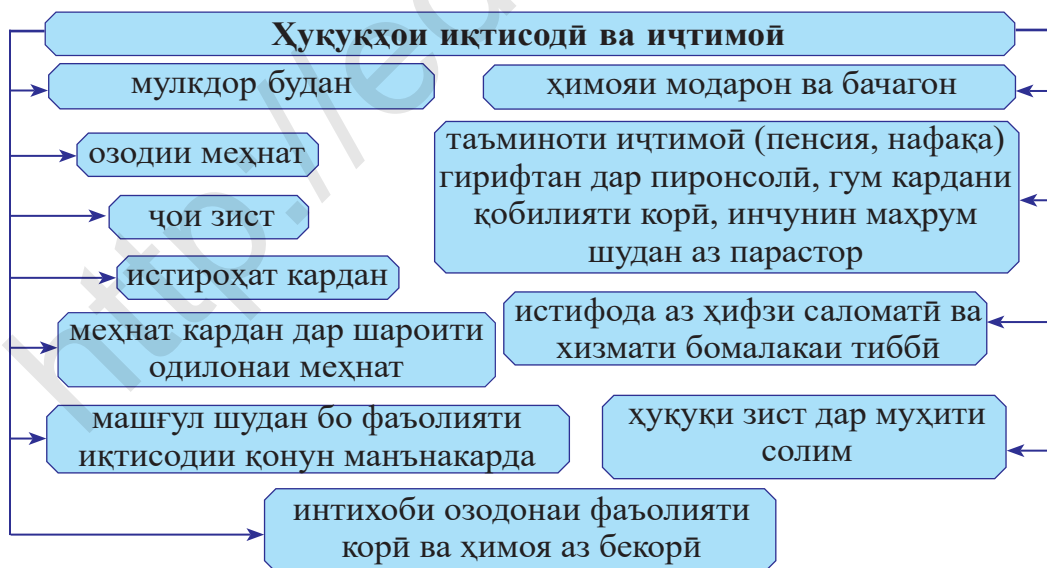
3. Ҳуқуқи таъминоти иҷтимоӣ.

4. Ҳуқуқи истифода аз хизмати бомалакаи тиббӣ.

5. Ҳуқуқи таҳсил.

6. Ҳуқуқи озодии эҷоди техникаӣ, ҳуқуқи истифода аз дастовардҳои маданият.

Ҳуқуқҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ гурӯҳи махсуси ҳуқуқҳои озодии инсон ва шаҳрвандро ташкил медиҳанд. Ба онҳо мансубанд:

1. КАДОМЕ АЗ ҲУҚУҚҲОИ ИНСОН МУҲИМТАР АСТ?

Тасаввур кунед, шумо – иштироккунандаи баҳс оид ба ҳуқуқҳои инсон, ки бояд ба Конститутсия дароварда шаванд, ҳастед. Фикру дархост ва мулоҳизаҳои ширкаткунандагони мубоҳасаро арзёбӣ намоед ва хулоса бароред: кадоме аз ҳуқуқҳо муҳимтаранд?

Якум (иштирокчӣ): ман чунин меҳисобам, ки фақат ҳуқуқҳои шахсӣ ва сиёсӣ ба Конститутсия дароварда шаванд, зеро онҳо – ҳуқуқи зиндагӣ, ҳуқуқи озодонаи сухану андеша, озодии ахбор, озодии виҷдон ва озодии аз ҷое ба ҷое кўчидан ба ҳисоб мераванд. Мо дар ҳоли ҳозир аз таъмини чунин ҳуқуқҳо, ба мисли ҳуқуқи меҳнат қардан, таълим гирифтн, манзилу истиқомат барои ҳама ва дигар ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ қодир нестем. Агар мо чунин ҳуқуқҳоро тавассути қонун қафолат диҳем, дар он сурат ҳукумат ба ҳуқуқҳои сиёсӣ шаҳрвандии мо ба дараҷаи матлуб эътибор нахоҳад дод.

Дуоюм: ман чунин мулоҳизаро маъқул намешуморам. Пеш аз ҳама таъмини ҳуқуқҳои иқтисодиро лозим меҳисобам. Агар ба тариқи мисол ҳуқуқи ғизоӣ одамон набошад ва ё истиқоматгоҳу коре надошта бошанд, дар он сурат дар бораи озодии сиёсӣ чӣ гуна гап задан мумкин аст?

Сеюм: тамоми ин андешаҳо дурустанд, аммо шумо чунин меҳисобед, ки гӯё давлат ҳамаро бо қор таъмин мекарда бошад? Ба фикри ман, имкони он вучуд надорад.

Чаҳорум: ба тахмини ман, ҳуқуқҳои иқтисодиро кафолат додан мушкул аст. Аммо ҳукумат маҷбур аст ба камбизоатон (нафақахӯрон, корношоямон ва монанди инҳо) имтиёзҳо диҳад.

Панҷум: Ман чунин меҳисобам, ҳар як инсон бо хешу табори худ бидуни кўмаки давлат бояд барои зиндагонии худ дастмояро фароҳам биёварад. Давлат танҳо тамоми нерӯи ғайрати худро барои муҳофизати муҳити атроф сафарбар созад.

Ба панҷ гурӯҳ ҷудо шавед. Дар ин муҳокимаи боло чанд хел нуқтаи назарҳо баён гардиданд? Кадоме аз далелу бурҳонҳо ба шумо эътимодноқ менамояд? Чаро? Дар бобати ҳаллу фасли ин муаммо фикратонро баён кунед..

Баҳс онро нишон дод, ки ҳамаи ҳуқуқҳои инсон то кадом андоза муҳим ва робитаи онҳо бо якдигар то кадом дараҷа боэътимод буда, дигарашро муайян мекунад.

Аслан, ҳуқуқҳои сиёсиро чи гуна бе ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоиро метавон арзёбӣ намуд? Дар навбати худ ҳуқуқҳои иҷтимоию иқтисодиро бидуни ҳуқуқи зиндагонӣ дар муҳити солим тасаввур кардан аз имкон берун аст. Ин чиз мисли рӯз равшан аст, инсоне, ки бидуни ҳимояи иҷтимоӣ мондааст чӣ тавр метавонад ҳуқуқҳои иқтисодиву сиёсӣ ва дигар ҳуқуқҳояшро ба рӯи об бароварад.

Ҳамин тариқ робитаи ҳуқуқҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дар он зоҳир мешавад, ки ҳуқуқ ба фаровонии иҷтимоӣ дар ифодаи моддӣ (нафақа, кўмакпулӣ) дидан мумкин, ҳуқуқи иқтисодии инсон бошад, бевосита ё билвосита, ба ҷиҳати иҷтимоии ҳаёти ҷамъият таъсири (мусбӣ ё манфӣ) худро мерасонад.

Супориши 2

Ба гурӯҳҳо ҷудо шавед. Ҳуқуқҳои шахрвандие, ки дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон мустақкам карда шудаанд, номбар кунед. Барои таъмин намудани ҳимояи ҳаёти инсон ва ҳуқуқҳои он ба дараҷаи кофӣ зарурияти онҳоро бо мисолҳо асоснок кунед.

2. Ҳуқуқи мулкдор будан, меҳнат кардан, озодии интиҳоби фаъолият ва ҳимоя аз бекорӣ

Дар моддаи 36-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон дар бораи ҳуқуқи мулкдор шуда тавонистани ҳар як одам сухан меравад. Ин чиз дар он сурат имкон пайдо мекунад, ки инсон ба молу мулк соҳибият пайдо намояд, он гоҳ, ҳеҷ кас наметавонад, аз ӯ ин молу мулкро кашида гирад. Ин дар навбати худ ба инсон боварӣ ва ҳисси мустақилиро медиҳад. Дар мулкдор имконияти сафарбар намудани нерӯҳои худ ҷиҳати зиёд намудани мулк, серғайратӣ дар соҳаи фаъолияти худ пайдо мегардад.

Конститутсия ҳуқуқи меҳнат, ҳуқуқи озодонаи интиҳоби касб, ҳуқуқи меҳнат дар шароити боадолат ва ҳуқуқи ҳимоя аз бекориро кафолат додааст. Давлат моро ўҳдадор кардааст, ки то қадри имкон маҳви бекорӣ, дар сурати бекор мондани инсон таъини нафақа ба ӯ ва дар мавсими бекорӣ ба кор бурдани тамоми воситаҳоро ҷиҳати корёбӣ ба зиммаи худ гирад. Дар конститутсия алоҳида қайд шудааст, ки меҳнати маҷбурӣ манъ аст.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ҳар як шахс ба ҳуқуқи меҳнат қардан, озодона интиҳоб намудани қор, ба шароити меҳнати одилона ва ба ҳуқуқи ҳимоя аз бекорӣ тибқи қонун соҳиб аст.

Меҳнати маҷбурӣ ба истисноӣ чунин ҳолатҳое, ба мисли бо ҳукми суд гузаштани мӯҳлати ҷазо ва ё он ҳолатҳое, ки қонун пешбинӣ кардааст, манъ қарда мешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 37-ум.

Ҳуҷҷати нормативӣ

Оё ба ба шумо маълум аст, ки...

Аз шахси ба қор дароянда қабл аз ҳама синну солашро ме-
пурсанд, зеро мувофиқи Кодекси меҳнати Республикаи Ўзбекистон
маъмурияти қорхона ҳақ дорад наврасони аз 16-сола болоро, ки
ба балоғат нарасидаанд, ба қор қабул қунад. Бо мақсади тайёр
намудан ба меҳнат (моддаи 77-уми Кодекси меҳнати Республикаи
Ўзбекистон) донишомӯзон дар вақти қориф аз таҳсил аз 15-солагӣ
метавонан ба қор қабул қарда шаванд.

Шахсони ноқилғ фақат бо розигии хаттии волидайн ба қор қойгир
шуда метавонанд, зеро падару модарон вазифадоранд, ки шароити
меҳнatro бидонанд ва ба он розӣ шаванд. Инчунин, дар бораи аҳволи
саломатии наврас маълумотномаи тиббӣ низ дархост қарда мешавад.

Қасбҳои барои ноқилғон манъшуда ҳам мавҷуданд, масалан,
пайвандгари газ, шахтёр – қўҳқан, оҳангар ва монанди онҳо қасбҳое
ба шумор мераванд, ки барои саломатӣ шароити зарарнок доранд.

Донишомӯзон танҳо ба иҷрои қорҳои сабуқ, ки ба саломатиашон
зарар, ба қараёни таълим ҳалал намерасонанд, қалб шуданаш
мумкин. Ҳамчунон, қалби ноқилғон ба қорҳои шабона, ба қорҳои
изофӣ ва қор дар рӯзҳои истироҳат манъ қардонда шудааст.

3. Ҳуқуқи дарёфти таъминоти иҷтимоӣ

Дар Ўзбекистон қихати қифзи дараҷаи зиндагонии муносиб
барои оилаҳои қамбағал ва серқарзанд, модарони танҳо, шахсоне,

ки дорои имкониёти махдуданд, кўмакҳои иҷтимоии мухталиф дар назар гирифта шудааст.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ҳар кас дар ҳолати ба пирӣ расидан, дар сурати гум кардани лаёқати корӣ, инчунин, маҳрум шудан аз парастори худ ва дар ҳолатҳои, ки қонун пешбинӣ менамояд, барои дарёфти таъминоти иҷтимоӣ ҳуқуқ дорад.

Нафақаҳо, кўмакпулиҳо, намудҳои дигари кўмаки иҷтимоӣ на- бояд аз миқдори камтарини барои зиндагӣ зарур кам бошад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 39-ум.

4. Ҳуқуқи гирифтани хизмати бомалакаи тиббӣ

Ҳуқуқи истифода аз хизмати бомалакаи тиббӣ барои ҳар як одам ҳавола мегардад. Дар мамлакат миқдори калоне муассасоти тиббии давлатӣ, ки аҳолиро бепул даво мебахшанд, мавҷуд аст.

Дар вақтҳои охир беморхонаҳою шифохонаҳои пулакӣ ва аз ҳисоби хоҷагӣ коркунанда рӯйи қор омаданд ва он ба ҳар як шахс имкони интиҳоби муолиҷаро дар ҷойи дилхоҳи худ пайдо кунанд.

Авлоди солим гарави саломати миллат аст. Дар вақтҳои охир дар

кишвари мо барномаҳои давлатӣ аз қабилӣ «Барои авлоди солим» амал мекунанд, ки онҳо дар баробари созмонҳои ҷамъиятии дигар барои мустаҳкам кардани саломатии авлоди наврас ҳиссаи худро мегузоранд

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ҳар як инсон ҳуқуқи дарёфти хизмати бомалакаи тиббиरो дорад.
Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 40-ум.

5. Ҳуқуқи таълим гирифтан

Дар Республикаи Ўзбекистон ҳар як одам ҳаққи таълимгириро дорад. Сарфи назар аз даромади оила ҳар як бача ба имконияти таълимгирии бепул соҳиб аст. Ин ҳолат бо Қонуни асосии мамлакат кафолат дода шудааст.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ҳар кас ҳақ дорад таълим гирад. Таълими умумии бепул аз ҷониби давлат кафолат дода шудааст. Корҳои мактаб таҳти назорати давлат қарор гирифтааст.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 41-ум.

Дар Фармони Президенти Республикаи Ўзбекистон аз 25-уми январи соли 2018 муқаррар шудааст: аз соли таҳсили 2018/2019 эътиборан дар мактабҳои таълими миёнаи умумӣ ва миёнаи махсуси маҷбурӣ, аз ҷумла дар мактабҳои ихтисосонидашуда, дар мактаб-интернатҳои санъат ва маданияти ихтисосонидашуда, мактаб-интернатҳои захираҳои олимпӣ ва литсейҳои академикӣ таълими бетанаффуси 11-сола ба амал бароварда мешавад. Аз соли таҳсили 2018/2019 сар карда қабул барои таҳсил ба коллеҷҳои касбу ҳунар аз ҳисоби хатмкардагони синфҳои 11-уми мактабҳои таълими умумӣ дар асоси ихтиёрий, барои аз бар кардани мутахассисии (касб) дахлдор ба муддати таҳсили аз 6 моҳ то 2 сол амалӣ карда мешавад.

Супориши 3

Вазъияти 1.

Бисёр донишомӯзон ақида доранд, ки таълими миёнаи умумӣ барои шахс маҷбурӣ нест ва он талаб ҳам карда намешавад, таълими миёнаи нопурра кифоя аст. Гӯё бидуни ягон маълумот низ рӯзгузаронӣ кардан мумкин будааст. Шумо доир ба ин фикр чӣ андеша доред?

Вазъияти 2.

Шумо оё розӣ агар бигӯянд, ки шахсе, ки дониши зиёд дорад ва ба ҳаёт хуб тайёр шудааст, талаб ба вай бештар ва имконияти муваффақ шуданро бисёртар дорад?

Вазъияти 3.

Ба фикри шумо, баъди хатми мактаб кадом фанҳо бештар зарур мешаванд?

6. Ҳуқуқи озодонаи эҷоди илмӣ ва ҳуқуқи истифода аз дастовардҳои маданият

Дар моддаи 42-юми Конститутсия омадааст: бар ҳар кас озодии эҷоди илмиву техникӣ, ҳуқуқи истифода аз дастовардҳои фарҳанг кафолат дода мешавад. Давлат ба ривочу равнақи илмиву техникӣ ва фарҳангии ҷомеа ғамхорӣ зоҳир мекунад.

Ҳуқуқҳои мазкур аз рӯи мазмуну мударичаи худ ба ҳуқуқи дарёфти дониш ҳеле наздиканд, зеро таълим, фарҳанг ва рушди илмиву техникӣ байни худ робитаи ногусастанӣ доранд. Ҳуқуқҳои

зикрѣфта бо дастрас будани боигариву дороиҳои фарҳангӣ ва илмӣ таъмин карда мешаванд. Ҳар кас метавонад ба осорхонаҳои музейҳо, театрҳо ва марказҳои фарҳангиву илмӣ-техникӣ ташриф фармояд, аз китобхонаҳо, радио ва телевидение истифода барад.

Супориши 4

Намоишҳои саҳнавиро доир ба ҳалалдор ғаштани ҳуқуқи иҷтимоиву иқтисодӣ таҳия созед ва ба намоиш гузоред. Зимни намоиш мушаххас гардонед, ки ба кадом ҳуқуқвайронкуниҳо роҳ дода шудааст. Барои ҳимояи ин ҳуқуқҳо чӣ бояд кард?

Ҳулосабандӣ мекунем

Ҳуқуқҳои иҷтимоӣ-иқтисодии инсон

- вазифаи давлат – таъмини дараҷаи зиндагонии муносиби аҳоли;
- ҳуқуқи мулкдор шудан;
- ҳуқуқи меҳнат кардан ва истироҳат;
- ба қор қабул шудан – аз 16-солагӣ, аз 15 солагӣ роҳ дода мешавад;
- ҳуқуқи дарёфти таъминоти иҷтимоӣ;
- ҳуқуқи баҳрабардорӣ аз хизмати тиббии малаканок;
- ҳуқуқи таълим гирифтан;
- ҳуқуқи озодии эҷоди илмию техникӣ;
- ҳуқуқи баҳрабардорӣ аз дастовардҳои фарҳанг.

Худатонро санҷед!

1. Кадоме аз ҳуқуқҳои инсон ба ҷумлаи ҳуқуқҳои иҷтимоию иқтисодӣ дохил аст?
2. Мулкдор будан дар ҳаёти инсон чӣ нақше дорад ва мулк ба инсон кадом бартариятҳоро медиҳад?
3. Кадом тартиб ба шумо одилона менамояд: ба ҳуқуқи мулкдор шудан як гурӯҳи одамон мушарраф шаванд аз рӯи адолат аст, ё ки ҳар як одам ба ҳуқуқи мулкдор шудан сазовор шавад, боадолат менамояд?
4. Ба фикри шумо, барои ҳифзи дараҷаи муносиби зиндагӣ ба инсон чӣ зарур аст?
5. Ҳуқуқҳои иҷтимоию иқтисодӣ ба ҳамдигар чӣ гуна алоқаманданд ва ба яқдигар чӣ таъсир мерасонанд?

§ 9. ҲУҚУҚҲОИ СИЁСӢ

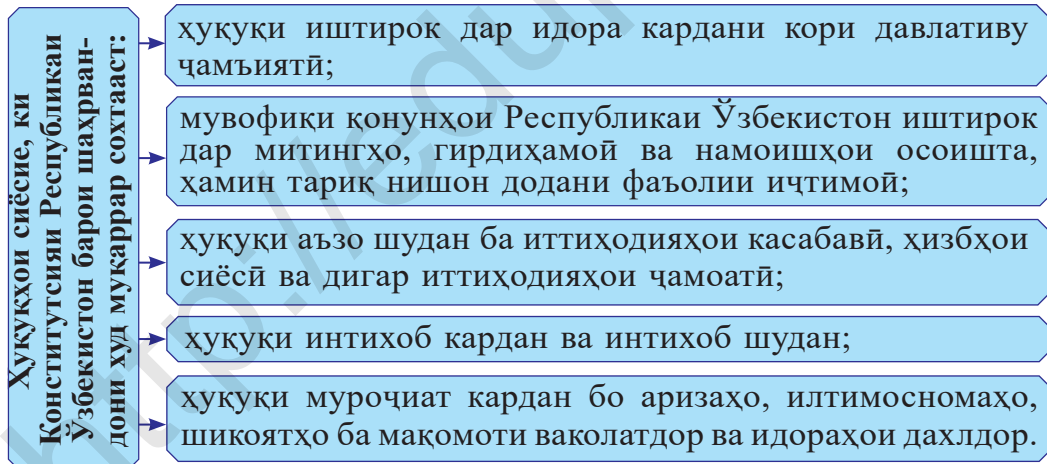
Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- шаҳрвандони Республикаи Ўзбекистон кадом ҳуқуқҳои сиёсиро доранд;
- онҳо чӣ тавр дар идора кардани корҳои ҷамъият ва давлат иштирок карда метавонанд.

1. **Ҳуқуқҳои сиёсии ҳудро бо кадом тарз татбиқ намудан мумкин аст?**
2. **Иштироки шаҳрвандон дар муҳокимаи умумихалқии лоиҳаи қонунҳо.**
3. **Ҳуқуқи озодии ҷамъомадҳо.**

1. ҲУҚУҚҲОИ СИЁСӢИ ҲУДРО БО КАДОМ ТАРЗ ТАТБИҚ КАРДАН МУМКИН АСТ?

Ҳуқуқҳои сиёсӣ ба шаҳрвандон барои чӣ даркор аст? Агар дар шаҳрвандон ҷаҳонбинии сиёсӣ ва ахлоқӣ собиту устувор гашта бошад, онҳо вазифаву ҳуқуқҳои ҳудро ба таври мушаххас фаҳмида мегиранд, дар ҳаёти иҷтимоии мамлакат фаълтар иштирок мекунанд.

Ҳуқуқи иштирок дар идоракунии мамлакат бевосита ё ба воситаи намоёндагони интиҳобшуда амалӣ мешавад. Ин ҳуқуқ бо ҳуқуқи интиҳоб намудани ҳама гуна органҳои интиҳобшаванда ва ҳуқуқи интиҳоб шудан қафолатнок мешавад. Шаҳрванд ҳамин тавр ба ҳокимият ва қарорҳои қабулшаванда таъсири ҳудро мерасонад.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Шаҳрвандони Республикаи Ўзбекистон дар идора кардани корҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ бевосита, инчунин, тавассути вакилони худ ҳуқуқи иштирокро доранд. Чунин иштирок бо роҳи худидоракунии, гузарондани референдумҳо ва ба тарзи демократӣ ташкили барпо кардани мақомоти давлатӣ, инчунин инкишоф ва тақмил додани назорати ҷамъиятӣ бар фаъолияти органҳои давлатӣ ба амал бароварда мешавад. Тартиби татбиқи назорати ҷамъиятӣ бар фаъолияти мақомоти давлатӣ қонунан муқаррар карда мешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 32-юм.

Ҳамаи ҳизбҳои сиёсӣ ба мақомоти идоракунандаи ҳокимияти давлатӣ метавонанд номзадҳои худро пешбарӣ намоянд. Ин ҳолат ба демократӣ кардани низоми интиҳобот кўмак мерасонад, шаҳрвандон ҳуқуқи интиҳоби депутатҳоро дар асоси алтернатив пайдо мекунанд. Зимни гузаронидани интиҳобот ба як ҷо якчанд номзадро метавонанд пешниҳод намоянд.

Таъсири шаҳрвандон ба қарорҳое, ки аз ҷониби ҳукумат қабул мегарданд, танҳо бо интиҳоби мақомоти ҳокимияти давлатӣ маҳдуд намегардад. Шаҳрвандон тавассути муроҷиатҳо, пешниҳодот, аризаҳо ва шикоятҳо, чандин муаммоҳои рӯзмарраро низ барои ҳалли ғасл намудан кўмак медиҳанд ва ба зиён овардан ба ҳуқуқҳои худ муқобил меистанд.

Дар ёд доред!

Мувофиқи Қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи муроҷиати шахсонӣ ҷисмонӣ ва юридикӣ» муроҷиатҳо, пешниҳодҳо, аризаҳо, шикоятҳо дар шакли даҳонӣ, хаттӣ ё дар шакли электронӣ ба тарзи индивидуалӣ ё ҷамоавӣ шуда метавонанд.

Ариза – муроҷиати шаҳрвандон бо илтимоси кўмак расондан дар роҳи татбиқи ҳукуку озодиҳо ва манфиатҳои қонунии онҳо аст.

Пешниҳод – муроҷиати шаҳрвандон, ки мазмуни тавсияҳо оид ба такмил додани фаъолияти давлатию ҷамъиятӣ дорад.

Шикоят – муроҷиати шаҳрвандон, ки талаби барқарор намудани ҳукуку озодӣ ва манфиатҳои қонунии ҳалалдоршударо ифода кардааст.

Дар муроҷиати шаҳрвандон бояд фамилия, ном ва номи падари шаҳрванд, маълумот дар бораи ҷои истиқомат, моҳияти ариза, пешниҳод ё шикоят нишон дода шавад. муроҷиати хаттӣ бояд имзои муроҷиаткунандаро дошта бошад. Дар ҳолати имкон доштани гузоштани имзои шахсӣ хатман имзои тартибдиҳанда бо илова кардани фамилия, ном ва номи падари он зикр шуда бошад.

2. ИШТИРОКИ ШАҲРВАНДОН ДАР МУҲОКИМАИ УМУМИХАЛҚИИ ЛОИҲАҲОИ ҚОНУНҲО

Яке аз ҳукукҳои муҳимтарини сиёсии шаҳрванд мувофиқи қонун «Дар бораи муҳокимаи умумихалқии лоиҳаи қонунҳо» ҳукуки иштирок кардан дар муҳокимаи умумихалқии лоиҳаи қонунҳо мебошад.

Дар аснои он шаҳрвандон ҳукук доранд:

- дар муҳокимаи умумихалқии лоиҳаи қонунҳо озодона иштирок кардан;

- оид ба дохил кардани тағйирот ва таклифҳо ба лоиҳаи қонунҳо ба Палатаи қонунгузори Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон, Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон, дигар органҳои давлатӣ, органҳои ҳудидоракунии шаҳрвандон, корхона, муассиса, ташкилот, ҳизбҳои сиёсӣ ва дигар иттиҳодияҳои иҷтимоӣ, воситаҳои ахбори оммавӣ эрод ва пешниҳодҳои худро баён кунанд;

– дар мулоқот бо депутатҳо, намоёндагони мақомоти ҳокимияти давлатӣ, дигар тадбирҳои, ки барои муҳокимаи умумихалқии лоиҳаи қонунҳо гузаронида мешаванд, иштирок намоянд.

Маҳдуд намудани ҳукуки шаҳрвандон барои иштирок намудан дар муҳокимаи умумихалқии лоиҳаи қонунҳо сарфи назар аз чинс, нажод, миллат, забон, дин, баромади иҷтимоӣ, эътиқод, ҳолати шахсӣ ва иҷтимоӣ манъ аст.

Тадбирҳоро вобаста бо муҳокимаи умумихалқии лоиҳаи қонунҳо аз тарафи органҳои ҳудидоракунии шаҳрвандон, ҳизбҳои сиёсӣ, дигар иттиҳодияҳои иҷтимоӣ, воситаҳои ахборот оммавӣ, фраксияҳои ҳизбҳои сиёсӣ ва гурӯҳҳои депутатӣ дар Палатаи қонунгузории Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон, инчунин депутатҳои Палатаи қонунгузории Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон дар қитъаҳои интихоботӣ гузаронида мешаванд. Пешниҳод ва тағйирот оид ба лоиҳаи қонун, ки мувофиқи тартиби муқарраршуда тақдим мегардад, ҳатман мавриди баррасӣ хоҳад гардид.

3. ҲУҚУҚ БАРОИ ОЗОДИИ ҶАМЪОМАДҲО

Ҷамъомадҳо, гирдиҳамоиҳо ва намоишҳо барои фикри худро озодона ифода намудан ба инсон имконият медиҳанд. Ин ҳуқуқ барои раҳбарияти мамлакат низ оид ба расондани ахборот дар бораи фикри халқ низ зарур аст. Ин чиз басо муҳим буда ба раҳбарон имконияти онро медиҳад, ки ба муаммоҳои шаҳрвандон аз наздик бархӯрд намоянд.

Митинг – ҷамъомади озоиштаи шаҳрвандон аст, ки бо мақсади ошкоро баёни қардани муносибат ба рафтори шахсон ва ташкилотҳои алоҳида, воқеаҳои ҳаёти иҷтимоӣ бо сиёсӣ гузаронида мешавад.

Намоиш ҳаракати оммавӣ бо мақсади эълон қардани талабҳои муайяни сиёсӣ гузаронида мешавад.

Ҷамъомад ин иштироки якҷояи шаҳрвандон барои муҳокимаи ҷамоавии ин ё он масъалаи дорой аҳамияти иҷтимоӣ ташкил карда мешавад.

Ҳукуки аъзо шудан ба иттиҳодияҳои иҷтимоӣ ба шаҳрвандон имконият медиҳад, ки бо фаъолияти шуғл варзанд, ки мувофиқи таъбу завқ ва манфиати онҳо буда бошад. Масалан, аъзои созмонҳои ҷамъиятии ҷимояи ҳуқуқ бо масъалаҳои марбут ба ҳукуку озодиҳои инсон шуғл меварзанд, созмонҳои хайрия ба шахсони эҳтиёҷманду ниёзманд кӯмаки моддӣ мерасонанд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Шаҳрвандон ғаёлияти иҷтимоии ҳудро мувофиқи қонунҳои Республикаи Ўзбекистон дар шакли намоишҳо, ҷамъомадҳо, ва гирдиҳамоиҳо ба амал мебароранд ва онҳо дорои чунин ҳуқуқ мебошанд. Мақомоти ҳокимият танҳо аз нуқтаи назари амният ҳуқуқ доранд, ки чунин тадбирҳоро қатъ созанд, ё ки ба тамои манъ гардонанд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 33-юм.

Супориш

Роҳҳои ба ҳудатон маълуми иштироки шаҳрвандонро дар қорҳои идораи давлат, дар ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсии мамлакат бигӯед. Донишомӯзи синфи 9-уми чӣ гуна дар идоракунии давлат иштирок карда метавонад?

Хулосабандӣ мекунем

Ҳуқуқҳои
сиёсӣ

- мақсад – ифода кардани фикру эътиқоди ҳуд;
- ҳуқуқи иштирок дар идоракунии давлат;
- озодии ҷамъомадҳо, гирдиҳамоиҳо, митингҳо, намоишҳо; ҳуқуқи аъзо шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ,
- иттиҳодияҳои касабавӣ ва дигар созмонҳои ҷамъиятӣ;
- ҳуқуқи муроҷиат бо аризаҳо, пешниҳодҳо ва шикоятҳо ба органҳои давлатӣ.

Ҳудатонро санҷед!

1. Ҳуқуқҳои сиёсӣ ба инсон барои чӣ дарқоранд?
2. Ҳуқуқҳои шахсӣ ва сиёсӣ бо кадом тарз бо ҳам вобастаанд?
3. Оё давлат ба фаолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ даҳлат карда метавонад?
4. Иштирок дар митингу намоишҳо ва ҷамъомадҳои озоишта ба инсон чӣ медиҳад?
5. Кадоме аз инҳо ба ҳуқуқи шахсӣ ва кадоме аз онҳо ба ҳуқуқи сиёсӣ тааллуқ доранд:
 - дар Спартаи қадим бачагони нимҷонро ба ҷарӣ мефартофтанд;
 - толиба хати дугонаи ҳампартаашро пинҳонӣ хонд;
 - шахсеро бо роҳи зӯрварӣ маҷбур карданд, то динашро дигар намояд;
 - мақолаҳои дорои танқиди мақомоти ҳокимияти маҳаллиро аз ҷоп боздоштанд.

Ин рӯйхатро бо мисолҳо ҳудатон давом диҳед.

§ 10. ШАҲРВАНДИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- шаҳрванди чист ва аҳамияти он барои инсон чист;
- дар бораи шароити қабул ба шаҳрванди ва шартҳои соқит шудани он.

1. Шаҳрванди барои инсон чаро лозим аст?

2. Шаҳрванд ва давлат.

3. Паспорти биометрии шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон.

1. ШАҲРВАНДИ БАРОИ ИНСОН ЧАРО ДАРҚОР АСТ?

Оё шумо чӣ будани шаҳрвандиро медонед? Барои шаҳрванди ин ё он мамлакат шудан инсон бояд чӣ корҳоро анҷом диҳад, дар хусуси ин мавзӯи фикр кардед?

Супориши 1

Бачаҳое ёфт мешаванд, ки тарки диёр намудан, аз мамлакати худ кўчида дар хориҷи кишвар зиндагонӣ карданро орзу мекунанд.

Дар ҳолати тақсим шудан ба панҷ гуруҳ оиди масъалаи дар мамлакати беруна зиндагонӣ намудан бо таносуби панҷ бар панҷ, яъне, панҷ нафар «маъқул мешуморам» ва панҷи дигар «муқобил ҳастам» сабабе тартиб диҳед. Ҳаққонӣ будани худро ба ҳамсўҳбатони худ бовар кунед.

Дар ёд доред!

Шахсе, ки худро шаҳрванд меҳисобад, ҳам дар ҳудуди давлати худ, инчунин дар хориҷи он низ дар тахти ҳимоя ва шафоати давлат қарор мегирад ва аз тамоми ҳуқуқҳои барои ӯ пешбинӣ шуда пурра истифода бурда метавонад. Дар навбати худ шаҳрвандон ўҳдадоранд, ки ба қонунҳои давлати худ риоя намоянд, ўҳдадорихо ва вазифаҳои шаҳрвандии худро ба иҷро расонанд.

Шаҳрванд на танҳо вакилони худро ба мақомоти интиҳобшаванда интиҳоб мекунад, балки худаш низ метавонад, ба ин мақомоти интиҳобии ҳокимият интиҳоб шавад. шахсе, ки шаҳрванд нест, чунин ҳуқуқро надорад.

Агар хизмати аскарӣ дар армия барои шахрванд вазифа ва ўҳдадории шахрвандӣ ҳисоб ёбад, пас, барои шахсоне, ки шахрвандӣ надоранд, чунин маҷбурият тавассути қонун татбиқ намегардад. Шахсоне, ки мақоми шахрвандиро надоранд, узви ин ё он ҳизб низ шуда наметавонанд ва онҳо дар лавозимҳои давлатӣ қор қардан, дар интиҳобот иштирок намуда наметавонанд.

Дар ёд доред!

Поймолкунии ҳуқуқ (дискриминатсия) беасос маҳдуд намудан ё маҳдудкунии ҳуқуқи шахрвандон аз рӯи чинс, миллат, этноқоди динӣ ё сиёсӣ аст.

Эътибор диҳед!

Хориҷиён ва шахсоне, ки мақоми шахрвандӣ надоранд (апатридҳо) аз тамоми ҳуқуқҳои асосӣ, ки дар ҳуҷжатҳои ҳуқуқии барои инсон тақдимгардидаи байналхалқӣ сабт ёфтаанд, (ғайр аз ҳуқуқи иштирок дар интиҳобот ва хизмат қардан дар қувваҳои мусаллаҳи мамлакат) баҳрабардорӣ менамоянд. Онҳо низ айнан ба мисли шахрвандони ҳамин давлат ба қонунҳои он бояд риоя намоянд. Дар моддаи 11-уми қонун «Дар бораи шахрвандӣ» матлабе тасдиқ шудааст, мувофиқи он шахсоне, ки дар ҳудуди Республикаи Ўзбекистон иқомат доранду шахрванди Республикаи Ўзбекистон нестанд ва оид ба мансубияти шахрвандии дигар давлат исбот надоранд, шахсони бетабаа (шахрвандӣ надошта) ба ҳисоб мераванд. Шахрванди ду мамлакат будан манъ шудааст.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Дар ҳудуди Республикаи Ўзбекистон ҳуқуқу озодиҳои шахсони хориҷӣ ва шахсони бетабаа мувофиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналхалқӣ таъмин карда мешаванд. Онҳо бар асоси Конститутсия, қонунҳои он ва созишномаҳои шартномаҳои байналхалқии Республикаи Ўзбекистон вазифаю ўҳдадорӣҳои худро адо менамоянд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 23-юм.

2. ШАҲРВАНД ВА ДАВЛАТ

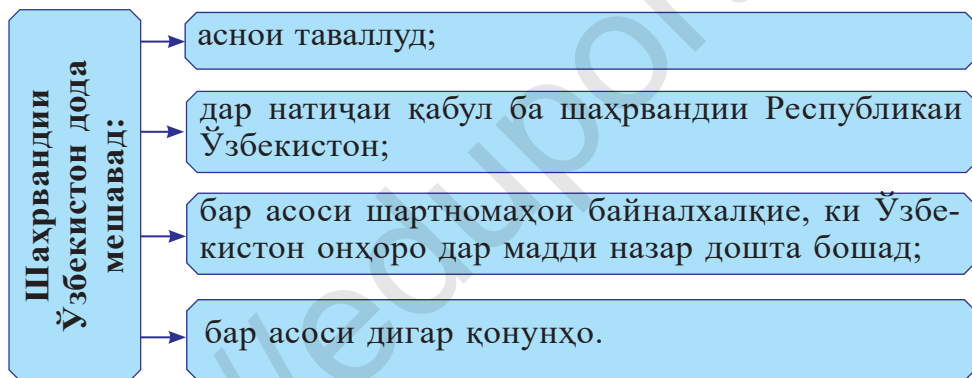
Органҳои давлатие, ки қорҳоро оид ба шаҳрвандии Республикаи Ўзбекистон мебаранд, инҳоянд:

- комиссия оид ба масъалаҳои шаҳрвандӣ дар назди Президенти Республикаи Ўзбекистон;
- Вазорати қорҳои доҳилии Ўзбекистон;
- Вазорати қорҳои хориҷии Республикаи Ўзбекистон.
- қарорро оид ба қабул ба шаҳрвандӣ Президенти Республикаи Ўзбекистон қабул мекунад.

Барои соҳиб шудан ба шаҳрвандӣ чӣ асос шуда метавонад?

Дар ёд доред!

Қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи шаҳрвандӣ», моддаи 12-ум.

3. ПАСПОРТИ БИОМЕТРӢ ВА ХОРИҶИИ ШАҲРВАНДИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Паспорти биометрӣ ҳуҷҷатест, ки шаҳрвандии Республикаи Ўзбекистон ва шахсияти соҳиби онро исбот мекунад, маълумотҳои электроники (чип) ва ҷиҳатҳои шахсии тарҷимаи ҳоли ва биометрии дорандаи он паспортро дар бар мегирад.

Аз 1-уми январӣ соли 2019 стикер, яъне барои ба хориҷа баромадан «виза» бекор шуд ва паспорти хориҷии муддаташ 10-сола дода мешавад. Паспорти хориҷӣ ба андозаҳои байналмилалӣ мувофиқ аст. Шаҳрвандони аз 15 то 18-сола агар розигии дар нотариус тасдиқшуда дошта бошанд, бе ҳамроҳии калонсолон, парасторон мустақилона ба хориҷа рафта метавонанд.

Паспорт аз рӯи намунаи тасдиқшуда дода мешавад ва ба забонҳои ўзбекӣ ва англисӣ пур мегардад, аммо барои Республикаи Қароқалпоқистон ба забонҳои қароқалпоқӣ, ўзбекӣ ва англисӣ навишта мешавад.

Супориши 2

1. Агар ба шумо ҳуқуқи ба шаҳрвандии мамлакататон қабул намудани одамонро диҳанд, шумо киро рад мекардед ва чаро?

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Дар Республикаи Ўзбекистон барои тамоми ҳудуди республика шаҳрвандии ягона ҷорӣ карда мешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 21-ум.

Ба шаҳрвандии Республикаи Ўзбекистон мушарраф гардидан, аз нав барқарор кардани шаҳрвандӣ ва аз шаҳрвандӣ баромадан ё даст кашидан тибқи Фармони Президенти Республикаи Ўзбекистон расмӣ гардонда мешаванд.

**Барои қатъ сохтани шаҳрвандии
Республикаи Ўзбекистон инҳо асос
шуда метавонанд:**

дар натиҷаи дохилшавӣ ба хизмати ҳарбӣ, ба органҳои хизмати амният, ба политсия, органҳои адлия ва дигар мақомоти ҳокимияти давлатии давлатҳои хориҷӣ;

шахсоне, ки дар хориҷа доимӣ зиндагӣ карда, бе ягон сабаби асоснок дар муддати се моҳ дар қайди консулӣ наистода бошанд;

агар шаҳрвандии Республикаи Ўзбекистон дар натиҷаи тақдим кардани маълумоти дурӯғ ё санадҳои қалбакӣ гирифта шуда бошад;

агар шаҳрванд фаолияти ба манфиати давлати хориҷӣ бурда бошад ё бо роҳи содир кардани ҷиноятҳо бар зидди сулҳ ва бехатарӣ ба манфиатҳои ҷамъият ва давлат зиён расонида бошад;

шаҳрванд ба шаҳрвандии кишвари хориҷӣ гузашта бошад.

Супориши 3

Вазъияти зеринро дида бароед ва ба саволҳо ҷавоб гардонед.

Вазъияти I.

На он қадар дур аз як беморхонаҳои пойтахт дар зери буттаи гул тифли навзодеро, ки дар парпеч печонда ва аз ҷониби кадоме партофта шудааст, ёфта гирифтанд. Доир ба пайдоиши тифл на ягон навиштаҷот ё ин ки ҳуҷҷате ҳам набуд.

Табиист, ки масъалаи қайди ў дар хуччатҳои ҳолати шахрвандӣ ба миён омад. Фамилияш, номаш, номи падараш дар асоси шахсе, ки бачаро ёфта гирифтааст, бо ихтиёри шахсони мутасадди ба рӯйхатгирии таваллуди фарзанд ҳаллу фасл гардид.

Зимни баррасӣ кардани масъалаи шахрвандии бача мушкилоте пайдо шуданд, бино ба набудани маълумот имконияти муайян кардани ҷои таваллуди тифл ба амал наомад.

Ба фикри шумо, масъалаи шахрвандии кӯдакро чӣ гуна ҳаллу фасл кардан лозим аст?

Вазъияти 2.

Зану шавҳар У. ба мақомоти қайди далолатномаҳои ҳолати шахрвандӣ (ҚДХШ) бо ариза оид ба рӯйхат гирифтани фарзандҳояшон муроҷиат карданд. Зимни баррасӣ намудани аризаи онҳо аз ҷониби ходимони ҚДХШ маълум гардид, ки зану шавҳар У. шахсони бидуни шахрвандӣ будаанд ва бачаро дар бораи ба рӯйхат гирифтани ў рад карданд. Ҷавоби радди худро онҳо бо он эзоҳ медоданд, ки кӯдак низ мисли падару модараш шахрванди кишваре нест ва ў шахси бидуни шахрвандӣ ҳисоб мегардад, бинобар ҳамин ҳам ўро ба сифати шахрванди Ўзбекистон мумкин нест, ки ба рӯйхат дароваранд.

Ба фикри шумо, ходимони ҚДХШ оё ҳақ ҳастанд? Оё ба муносибати муроҷиати зану шавҳар У. ба ҚДХШ доир ба масъалаи ба вуҷуд омада аз кадом қоидаҳо, саҳеҳтар бигӯем, аз кадом қоидаҳои Қонун «Дар бораи шахрвандии Республикаи Ўзбекистон» ҷавоб ёфтан мумкин аст?

Ҳуҷҷати нормативӣ!

Оё ба шумо маълум аст:

- шаҳодатномаи таваллуд, паспорте (шиносномае), ки дар сурати синни 16-ро пур кардани шахс ба ў дода мешавад, хуччатҳои тасдиқкунандаи шахрвандӣ ба шумор мераванд;
- дар сурати тағйири шахрвандӣ кардани яке аз ҳамсарон он ба дигаршавии шахрвандии ҳамсари дигар оварда намерасонад;
- дар сурати ақди никоҳ бастан бо мард ва ё зани хориҷӣ ба дигаркунии шахрвандии ҳамсарон маҷбурӣ нест;
- фарзанди шахсоне, ки мақоми шахрвандӣ надоранд, дар аснои таваллуд дар ҳудуди Ўзбекистон шахрванди Республикаи Ўзбекистон ба ҳисоб меравад;
- дар сурати ба фарзандӣ пазируфтани бачаи шахрванди хориҷӣ

ё шахсе ки мақоми шахрвандӣ надорад, дар он сурат он кўдак ба шахрванди Республикаи Ўзбекистон табдил меёбад;

– наврасоне, ки синни аз 14 то 18-ро доранд, дар сурати дигар шудани шахрвандии волидайнашон, инчунин дар ҳолати ба фарзандӣ пазируфта шуданашон танҳо бо розигии худашон тағйиротеро мумкин аст анҷом бидиҳанд;

– агар дар доираи шартномаҳои байналхалқии Республикаи Ўзбекистон ба Қонуни «Дар бораи шахрвандии Ҷумҳурияи Ўзбекистон» қоидаҳои фарқкунанда ҷорӣ бигардад, дар он сурат қоидаҳои шартномаҳои байналхалқӣ мавриди истифода қарор мегирад.

Хулосабандӣ мекунем

Шахрвандии Республикаи Ўзбекистон

- алоқаҳои ҳуқуқии инсон бо давлат, муҳофизати инсон ва шахрвандон аз ҷониби давлат;
- вазифаи риояи қонунҳо аз ҷониби шахрвандон;
- шахсони бидуни шахрвандӣ: ба мақомоти ҳокимияти давлатӣ интиҳоб намешаванд, дар интиҳобот иштирок намеkunанд, дар армия хизмат намеkunанд, ба хизбҳои сиёсӣ аъзо намешаванд;
- паспорт аз 16-солагӣ; шахрванд шудан:
 - фавран асноӣ таваллуд;
 - аз рӯи ариза пиромуни пазируфтани ба шахрвандӣ;
- Қонун «Дар бораи шахрвандии Республикаи Ўзбекистон»

Худатонро санҷед!

1. Шахрвандӣ чист? Дар таърихи инсоният институти шахрвандӣ оё ҳамеша мавҷуд буд?
2. Ба фикри шумо, барои татбиқи ҳуқуқҳои шахрвандон шароити лозимаро кӣ бояд таъмин намояд?
3. Дар миёни шахрванд ва давлат кадом робитаи байнихудӣ ба вуҷуд меояд?
4. Шахрванди давлати демократии ҳозиразамон дар паноҳи ҳимояи кадом нормаҳо қарор мегирад?
5. Барои гирифтани шахрвандии Ўзбекистон кадом асосҳои қонунӣ дар мадди назар гирифта шудааст?
6. Дар ҷомеаи демократӣ муносибати байнихудии шахрванд ва давлат ба кадом принципҳо асос меёбад?
7. Шахрвандони аҷнабӣ ва шахсоне, ки мақоми шахрвандиро надоранд, бо шахрвандони давлати конкрет ба ҳуқуқҳои яхела доранд?

§ 11. КАФОЛАТҲОИ ОЗОДИҲО ВА ҲУҚУҚИ ИНСОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи дониста мегиред:

- оид ба кафолатҳои конституционии ҳуқуқи озодиҳои инсон;
- оид ба механизми ҳимояи ҳуқуқи инсон;
- барои ҳимояи ҳуқуқҳои худ ба кучо бояд муроҷиат кард.

1. Барои ҳимояи ҳуқуқҳои худ ба кучо бояд муроҷиат кард?

2. Кафолатҳои озодӣ ва ҳуқуқи инсон.

3. Институтҳои миллии доир ба ҳимояи ҳуқуқҳои инсон.

1. БАРОИ ҲИМОЯИ ҲУҚУҚҲОИ ХУД БА КУЧО МЕБОЯД МУРОҶИАТ КАРД?

Мутаассифона, инсон дар тӯли ҳаёташ дар баъзе ҳолатҳо ба таҳқир ва хориву зорӣ дучор мегардад. Дар чунин мавридҳо инсон меҳодад аз ҳуқуқи худ ҳимоя намояд ва ба чунин ҳимоя ниёзмандии худро эҳсос мекунад.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Имрӯз ҳуди давлат ана ҳамин нақши ҳимоягарро тавассути қонунҳо, бо суд ва органҳои ҳифзи ҳуқуқ ба мавқеи иҷро мерасонад.

Ба ҳар як шахс ҳимояи судии ҳуқуқи озодиҳо, ҳуқуқи шикоят ба суд оид ба рафтори ғайриқонунии органҳои давлатӣ, шахсони мансабдор, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ кафолат дода мешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 44-ум.

Дар сурате, ки ҳар як шахс дар аснои ниёзмандӣ ба кӯмаки юридикӣ ба адвокат муроҷиат мекунад, ӯ аз чунин ёрдам истифода ба амал меоварад. Дар ягон вазъият ҳатто дар сурати ба рафтори ҷиноӣ айбдор намудан низ инсон наметавонад аз чунин ёрдам сар бипечад ва касе низ ҳақ надорад, ин ҳуқуқи ӯро рад намояд. Дар давлати мо шахсони ноболиғ, шахсони ғайри қобили қор ва одамони пиронсол алоҳида дар паноҳи ҳимоя қарор доранд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ҳуқуқи шахсони ноболиғ, шахсони қорношоям ва пиронсолони танҳомонда таҳти ҳимояи давлат қарор гирифтааст.

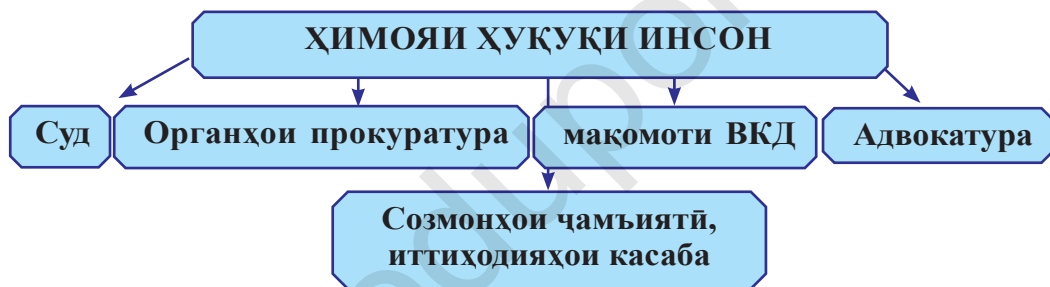
Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 45-ум.

2. КАФОЛАТҲОИ ОЗОДИҲО ВА ҲУҚУҚҲОИ ИНСОН

Дар давлати ҳуқуқбунёд усулҳои зиёде мавҷуданд, ки риояи ҳуқуқҳои инсонро кафолат медиҳанд. Дар байни онҳо ба ҳимояи судӣ мавқеи алоҳида ҷудо карда шудааст. Аз ин шакли ҳимоя ҳар як инсон метавонад истифода барад. Барои ин ба суд ҷиҳати муҳокама бо аризаи даъво муроҷиат кардан кифоя аст.

Дар давлати ҳуқуқбунёд суд бинобар дастгоҳи одилонаи муҳофиза ва мустақил будани худ, ҳар кадом аз баҳсхоро судя дар таъя кардан ба қонун ҳал карда метавонад. Судя фақат ба қонун итлоат мекунад.

Судя дар аснои фаъолияти қорӣ бояд ҳолис бошад, яъне тамоюл (симпатия)-и шахсии ҳудро ва танаффур (антипатия)-и ҳудро қанор гузорад, набояд ба пораву ришва ҳудро бифурӯшад. Ҳеч қас, аз қумла, дастгоҳи ҳоқимият ва мақомоти олии идорақунанда ба даҳолат намудан ба фаъолияти суд ҳақ надоранд.

Мувофиқи Қонун «Дар бораи муроҷиатҳои шахсони қисмонӣ ва юридиқӣ» ба шахсони қисмонӣ ва юридиқӣ ба органҳои давлатӣ, ташилотҳо ва ба шахсони мансабдори онҳо ба таври яққа ё қамоа шуда муроҷиат қардан қафолат дода мешавад.

3. ИНСТИТУТҲО ДОИР БА ҲИМОЯИ ҲУҚУҚҲОИ ИНСОН

Дар солҳои пешрафти мустақилонаи Ёзбекистон доир ба ҳимояи ҳуқуқҳои инсон институтҳои нави миллий ташиқил гардиданд. Ба қумлаи онҳо инҳо доҳиланд:

- институти намояндаи Олий Мажлис доир ба ҳуқуқҳои инсон – Омбудсман;
- Марқазии миллии Республикаи Ёзбекистон доир ба ҳуқуқи инсон.

Омбудсман

Институти намоянда доир ба ҳукуқи инсон (Омбудсман) дар соли 1995 дар назди Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ташкил карда шуд, он судкунанда ба ҳисоб намеравад. Он назорати парламенти аз болои риояи ҳуқуқӣ аз ҷониби мақомоти давлатӣ ба амал мебарорад.

Ҳуқуқҳои Омбудсман:

→ шикоятҳоро дида баромадан;

→ барои ҳимояи ҳуқуқҳо, озодиҳо ва манфиатҳои қонунии аризадиҳанда восита ва роҳҳои истифодаашон имконпазирро нишон додан;

→ аризаи шикоятиро ба ташкилот ё шахси мансабдори барои ҳаллаш ваколатдор расонидан;

→ аризадиҳандаро бо ҳуҷжатҳо, қарорҳо ва дигар материалҳои ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии вай шинос кардан;

→ сабабҳои рад карданро ба таври маҷбурӣ нишон дода дида баромадани шикоятро рад намудан;

→ дигар чораҳои ғайриқонуни набударо қарор фармудан.

Дар ҳузури Омбудсман оид ба риояи озодиҳо ва ҳуқуқи конституционӣ комиссия ташкил ёфтааст. Ин комиссия пешниҳодот ва аризаву шикоятҳои аз ҷониби шаҳрвандон ва созмонҳо ба Омбудсман омадаро мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

Ҳар як инсон баробари шикоят оиди шикастани ҳуқуқҳои қонуниаш (шаҳрванди республика, шаҳрванди аҷнабӣ ё шахси бетабаа, шаҳрвандӣ надошта) дар асоси натиҷаи тафтиши шикоят

ба Омбудсман қорҳои зеринро бояд иҷро наояд:

– Ба аризаҷӣ оиди натиҷаҳои баррасии муроҷиаташ маълум кардан;

– ба ташкилот ё шахси мансабдори ғайриқонуни мекарда ё намекарда оиди аз тарафи вай вайрон кардани ҳуқуқҳо, озодиҳо ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон бо тавсияҳои оиди барқарор намудани ҳуқуқҳои вайроншудаи он ҳулоса фириодан. Ташкилот ё шахс ҳулосаи намоянदारо гирифта, онро дида баромада ва як моҳ нагузашта ҷавоби асоснок бояд фириодад.

Дар хулосаи вакил тавсияҳои зерин буданаш мумкин: аз тарафи ташкилот ё шахси мансабдор кор то охир бояд расонида шавад; қарори ташкилот ё шахси мансабдор бояд дигар ё бекор шуданаш лозим; ташкилот ё шахси мансабдор қарорашро асоснок бояд кунад; ташкилот ё шахси мансабдор қарори иловагӣ бояд қабул намояд.

МАРКАЗИ МИЛЛИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН ОИД БА ҲУҚУҚҲОИ ИНСОН

Маркази миллии Республикаи Ўзбекистон доир ба ҳуқуқи инсон 31-уми октябри соли 1996 дар таркиби низоми ҳокимияти иҷроия ташкил гардидааст. Он аз рӯи фаъолияти худ ташкилоти давлатӣ мебошад ва дар мамлакат ба ташкили ҳимояи ҳуқуқ машғул мешавад.

Вазифаҳои асосии Маркази миллии доир ба ҳуқуқҳои инсон:

- кўмак расонидан ба фаъолияти органҳои давлатӣ дар бобати пурсамар амалӣ намудани сиёсати давлат дар соҳаи ҳуқуқҳои инсон, иҷрои ўҳдадорихои байналмилалӣи Республикаи Ўзбекистон дар ин соҳа;

- омўштани ҳолати риоя кардан ба ҳуқуқу озодиҳои инсон, таҳлил ва ҷамъбаст намудан, оид ба ҳимояи ҳуқуқҳои инсон мониторинги иҷроия тавсияҳои сохторҳои байналмилалӣ ва минтақавиро дар амал татбиқ кардан;

- тайёр кардани маърузаҳои миллии оид ба риоя ва ҳимоя кардан ба ҳуқуқҳои инсон дар Республикаи Ўзбекистон;

- таҳия намудани барномаҳои ҳаракатҳои миллии аз рӯи татбиқи амалии тавсияҳои сохторҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ доир ба ҳимоя кардани ҳуқуқҳои инсон;

- такмил додани ҳуҷжатҳои нормативию ҳуқуқии оиди ҳуқуқҳои инсон, тайёр намудани пешниҳодҳо ба ҳуҷжатҳои қонунии миллии доир ба таъмини истифодаи шартномаҳои байналмилалӣи оиди ҳуқуқҳои инсони Республикаи Ўзбекистон ба ҳуҷжатҳои қонун дар соҳаи ҳуқуқҳои инсон;

- расонидани ёрии амалӣ барои ҳимояи ҳуқуқҳои инсон ва татбиқи амалии ҳуқуқҳои инсон ба органҳои давлатӣ, институтҳои ҷамъияти шаҳрвандӣ ва дигар ташкилотҳо;

- татбиқи корҳои тарғиботи ҳуқуқӣ дар байни аҳолии оид ба соҳаи ҳуқуқҳои инсон;

ташкил кардан ва гузаронидани тадқиқотҳо оиди масъалаҳои риоя ба ҳуқуқҳои инсон, амалӣ намудани корҳои ноширӣ;

ҳамкорӣ кардан бо ташкилотҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ дар соҳаи ҳуқуқҳои инсон.

Сунориши 1

Тасаввур кунед, шумо дар шахре истиқомат мекунед, ки дар он комбинати кимё ҷойгир шудааст. Корхонаи мазкур дар давоми якчанд сол кор мекунад. Дар ин солҳо дар миёни аҳоли бемориҳои шуш ва рагу дил зиёд шуд. Дар натиҷаи санҷиши аҳоли саломатии аҳоли маълум гардид, ки афзоиши ин хастагӣ бевосита ба ифлосшавии муҳити атроф вобастагӣ доштааст. Маъмурияти корхона ваъдаҳои худро дар бобати васл гардондани дастгоҳҳои софкунӣ иҷро накарда меояд.

Аҳли ҷамъият чӣ тавр бояд ин муамморо ҳаллу фасл намояд? Дар чунин ҳол кадом ҳаракатҳо самарабахш хоҳанд буд?

Сунориши 2

Дар вазъиятҳои зерин аз кадом механизмҳои ҷимояи ҳуқуқи инсон истифода бурдан мумкин аст?

1. Шуморо таъқиб менамоянд, ба шумо меҳоянд бо зӯру таҳдид ҷазо диҳанд, паси ҳам ба шумо занг мезананд, ҳақорату дашном медиҳанд. Чӣ бояд кард?
2. Шуморо дар содир намудани ҷиноят айбдор мешуморанд. Дар чунин сурат шумо ба ҷимояи кадом ташкилот умед карда метавонед? Дар чунин вазъият чӣ тавр рафтор бояд кард?
3. Шумо бовар доред, ки беадолатона ҷабр дидед, шуморо меранҷонанд, ҳақорату дашном медиҳанд. Дар ин сурат чӣ бояд кард?
4. Шомгоҳон бо рафиқатон аз машғулоти бармегардед. Шуморо милитсионер боздошт карда, ба шўъбаи милитсия бурданест.

Дар чунин вазъият шумо худро чӣ гуна бояд нигоҳ доред?

Хулосабандӣ мекунем

Кафалаги ҳуқуқи

озодиҳо

- механизми ҷимояи ҳуқуқҳои инсон: судҳо, прокуратура, милитсия, адвокатура;
- мониторинги татбиқи ҳуқуқҳои инсон;
- Қонун «Дар бораи муроҷиатҳои шахсони ҷисмонӣ ва юридикӣ»;
- Омбудсман;
- соли 1996 – таъсиси Маркази миллии Республикаи Ўзбекистон доир ба ҳуқуқҳои инсон;

Худатонро санҷед!

1. Вакте ки «кафолатҳои конституционӣ» меғӯед, чиро дар назар доред?
2. Дар Ўзбекистон кадом механизмҳои миллии иловагӣ ба ҳуқуқҳои инсон офарида шудаанд? Онҳо кадом вазифаҳоро ба ҷо меоранд?
3. Чаро барои инсон дар баробари донишҳои касбӣ донишҳои ҳуқуқӣ заруранд?

Ҳуҷҷати нормативӣ

ҚОНУНИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН «ДАР БОРАИ МУРОҶИАТҲОИ ШАХСОНИ ҶИСМОНӢ ВА ЮРИДИКӢ»

(Иқтибос)

Моддаи 6-ум. Талабҳо нисбат ба муроҷиатҳо

Дар муроҷиати шахсони ҷисмонӣ фамилияи шахси ҷисмонӣ (номаш, номи падараш), маълумот оиди ҷои истиқомати вай бояд нишон дода шавад.

Дар муроҷиати шахси юридикӣ номи пурраи шахси юридикӣ, маълумот оиди манзили ҷойгиршудааш (адреси почта) бояд нишон дода шавад.

Дар муроҷиати шахси ҷисмонӣ ва юридикӣ номи аниқи органи давлатӣ, ташкилот, мансаб ё фамилияи шахси мансабдор (ном, номи падараш) нишон дода, инчунин моҳияти муроҷиат бояд баён карда шавад.

Дар муроҷиатҳо адреси почтаи электроники муроҷиаткунанда, шумораи телефонҳои алоқа ва факсҳоро нишон додан мумкин.

Муроҷиатҳоро ба забони давлатӣ ё ба дигар забонҳо додан мумкин.

Муроҷиати хаттӣ бо имзои шахси ҷисмонии муроҷиаткунанда ё бо имзои шахси ваколатдори шахси юридикии муроҷиаткунанда тасдиқ бояд шавад. Агар имкони бо имзо тасдиқ кардани муроҷиати хатти шахси ҷисмонӣ набошад, ин муроҷиат бо имзои шахси навиштадода тасдиқ шуда, фамилияи вай (ном, номи падар) низ ба таври илова бояд навишта шавад.

Ба муроҷиатҳои ба воситаи вакилон муроҷиаткунанда ҳуҷҷатҳое, ки ваколоти онҳоро тасдиқ менамоянд, ба муроҷиат илова бояд карда шаванд.

§.12. ЁХДАДОРИХОИ КОНСТИТУТСИОНИИ ШАХРВАНДОНИ РЕСПУБЛИКАИ ЁЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- ёхдадориҳои конститутиони шаҳрвандон чӣ маъно дорад?;
- дар бораи ҷавобгарии шаҳрвандони ноболиғ барои вайрон кардани қонунҳои Республикаи Ёзбекистон;

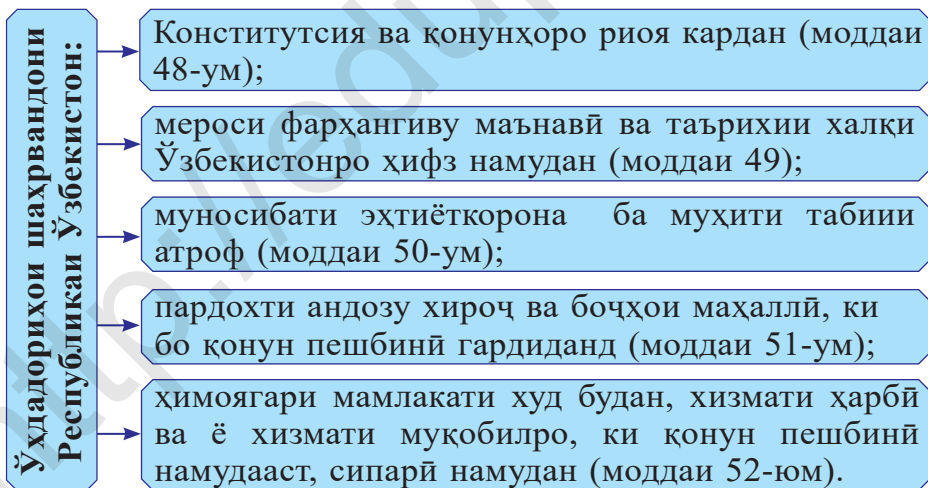
– дар бораи яғонагии ҷудонопазири ҳуқуқи ёхдадориҳо.

1. Яғонагии ҳуқуқҳо ва вазифаҳо
2. Дар назди қонун ҳама баробаранд
3. Ҷавобгарӣ барои риоя накардан ба ёхдадориҳои конститутионӣ.

1. ЯҒОНАГИИ ҲУҚУҚҲО ВА ЁХДАДОРИҲО

Дар Конститутисияи Республикаи Ёзбекистон нафақат ҳуқуқҳои асосии шаҳрвандони Республикаи Ёзбекистон, балки вазифаҳои онҳо низ дарҷ ёфтаанд.

Конститутисияи Республикаи Ёзбекистон (боби II) ёхдадориҳои зерини шаҳрвандонро дар мадди назар мегирад:

Ҳақиқате ҳаст, ки барои аксарият маълум мебошад:

**«Мисли он, ки ёхдадориҳо бе ҳуқуқҳо намешаванд,
ҳуқуқҳои беёхдадорӣ низ нахоҳанд буд»**

Инро худи ҳаёт тасдиқ мекунад. Дар ҷамъият зиндагонӣ карда, бо зайлҳои худ муомила намуда, инсон наметавонад мутлақо озод буда бошад ва ё илоҷ ҳам надорад, ки одамони атрофро ба инобат нагирад.

Ин принцип ба ҳар як шаҳрванд тааллуқ дорад, он дар Конститутсияи мамлакат сабт ёфтааст. Ва ҳеҷ кас ҳақ надорад, аз ўҳдадориҳои ба зимма гирифтааш сар бипечад.

Дар аини замон дар Конститутсия зарурияти эҳтиром гузоштани шаҳрвандон ба ҳуқуқу озодиҳо ва обрӯю арзиши одамони дигар ба таври алоҳида таъкид ёфтааст (моддаи 48). Дар сурати иҷро нагардидани қонунҳо ва вазифаҳои конститусионӣ аз ҷониби шаҳрвандон ҷавобгарии маъмуриву шаҳрвандӣ ва ё ҷиноӣ эътибор пайдо мекунад.

Супориш

Тасаввур кунед, ки синфи шумо як ҷамъияти наҷандон қалон аст. Ба фикри шумо, агар шаҳрвандони ин ҷамъият ҳамаи ҳуқуқу озодиҳоро дошта бошанду лекин ягон ўҳдадорӣ надошта бошанд?

2. ДАР НАЗДИ ҚОНУН ҲАМА БАРОБАРАНД

Дар назди қонун принципи баробар будани ҳамагон сарфи назар аз мавқеи иҷтимоӣ, мансабу лавозим ва ҳоказо ба тамоми шаҳрвандони давлат татбиқ карда мешавад. Ягон шаҳрванд мувофиқи конститутсия набояд аз вазифа сарпечӣ, аз он озод шавад.

Риояи конститутсия ва қонунҳо вазифаи асоситарини шаҳрвандони давлат ба шумор меояд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Тамоми шаҳрвандон вазифаҳои дар Конститутсия муқарраршударо иҷро мекунанд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 47-ум.

Ғамхорӣ оид ба ҳифзи мероси таърихӣю фарҳангӣ

Ёдгориҳои таърихӣ, фарҳангӣ ва маданияи халқҳои муқими Ўзбекистон боигарии миллии тамоми халқ ҳисоб мегарданд. Ин боигарии миллии дар давоми асрҳо офарида шудааст ва ҳар яке аз мо ўҳдадорем, ки мероси фарҳангӣ ва таърихӣ аҷдодамонро нигоҳдошт ва ҳифз намоем.

Муносибати эҳтиёткорона ба муҳити табиии атроф

Зарурати муносибати эҳтиёткорона доштан ба муҳити табиии атроф дар Конституция (моддаи 50-ум) ва Қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи муҳофизати табиат» инъикос гардидааст, онҳо ба зиммаи шаҳрвандон вазифаҳои зеринро мегузоранд:

- ба таври оқилона истифода аз захираҳои табиат;
- ҳифзу нигоҳдошти оқилонаи боигариҳои табиат;
- ҳифзи мероси фарҳангии вобаста ба мавзеъҳои табиат;

Имрӯз барои инсоният аз хавфи нобуд шудани табиат, ифлос гардондани обу ҳаво ва замин дида хавфи бузурге нест. Мо табиатро наҷот дода, ҳудамонро аз вартаи ҳалокат мераҳонем.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Шаҳрвандон маҷбуранд мероси таърихӣ, маънавию маданий халқи Ўзбекистонро эҳтиёт намоянд.

Ёдгориҳои фарҳангӣ тахти муҳофизати давлат қарор гирифтааст.

Конституцияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 49-ум.

Ҳимояи Ватан

Конституцияи Республикаи Ўзбекистон ҳимояи Ватанро ба дӯши ҳар як шаҳрванди мамлакат ба сифати вазифа вогузор кардааст (моддаи 52-ум). Мувофиқи Қонун «Дар бораи ўҳдадории умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» ҳимоя кардани Ватани худ вазифаи шаҳрвандон аст, ки онҳо онро бо роҳи адои хизмати ҳарбӣ ё алтернативӣ ба сомон мерасонанд.

Хизмати муқобил (алтернатив) одатан иҷрои кори ғайрима-лакавиرو дар корхонаҳои хоҷагии халқ пешбинӣ менамояд. Занон

дар даврони озоишта ба хизмати ҳарбӣ даъват карда намешаванд. Шахсоне, ки ба таври доимӣ дар Ўзбекистон муқиманду ба шаҳрвандии дигар давлатҳо мансубанд, ҳамчунон шахсоне, ки мақоми шаҳрвандӣ надоранд, хизмати ҳарбиро адо намеkunанд ва дар муассисаҳои таълимии мамлакат аз фанни тайёрии ҳарбӣ озоданд. Ба хизмати ҳарбии муддатнок мардони 18-сола, ки дар рӯзи даъват ин синро пур кардаанд ва аз рӯи вазъи саломатӣ ба хизмати ҳарбӣ коршоям дониста шудаанд, даъват карда мешаванд. 14-уми соли 1993 дар давлати мо **Рӯзи муҳофизони Ватан** эълон карда шудааст.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ҳимоя кардани Республикаи Ўзбекистон қарзи ҳар як шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон ба шумор меравад. шаҳрвандон маҷбуранд мувофиқи назардошти қонун хизмати ҳарбиро адо намоянд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 52-юм.

Гирифтани таълим–вазифаи асосии шаҳрвандони ноболиғ

Яке аз вазифаҳои асосии шаҳрвандони ноболиғи мамлакат гирифтани таълими базавии онҳо ба шумор меравад. Баъд аз таълими синфи нӯҳ, донишомӯзон дар синфҳои 10—11 дар литсейҳо, ё баъди хатми синфи 11 ба коллеҷҳо ё муассисаи таҳсилоти олий таълимро давом медиҳанд.

Мувофиқи Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон (моддаи 41-ум) ҳар кас ҳуқуқи гирифтани таълимро дорад ва ба ҳар кас таълими умумии бепул кафолат дода шудааст.

Дар ҳоли ҳозир дар республика муассисаҳои таҳсилоти олий, муассисаҳои миёнаи махсус, касбия ҳунарий, мактабҳои таълими умумии миёна фаъолият нишон медиҳанд. Тамоми қудрати онҳо онҳо ба он нигаронда шудааст, ки таълимгирандагон баъд аз хатми ин мактабҳо ба шахсҳои эҷодкор, дорони савияи маданияти баланд ва ҳарҷониба камолёфта табдил ёбанд.

3. ЧАВОБГАРӢ БАРОИ РИОЯ НАКАРДАН БА ЁХДАДОРИҲОИ КОНСТИТУТСИОНӢ

Мувофиқи Кодекси Республикаи Ёзбекистон дар бораи ҷавобгарии маъмури ононе ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд, ки агар ҳангоми содир кардани ҷиноят синни 16-ро пур карда бошанд.

Инчунин, наврасоне, ки синни 13-ро гузаштаанд ва дар вазъиятҳои вазнин бо айбмонии қасдан одамкушӣ, аз синни 14 солагӣ бо ғуноҳҳои қасдан одамкушӣ, қасдан ҷароҳати басо вазнин ва ё сабук расондан, азобу шиканча додан, ба номус расидан, одам дуздидан, толону тороч кардан, дуздӣ, воситаҳои нақлиётро ронда рабудан ва дигар қонуншиканӣҳои басо вазнин ба ҷавобгарии ҷиноӣ кашида мешаванд.

Нисбат ба қонуншиканҳои ноболиғ ҷазоҳои зерин ба қор бурда мешаванд:

- бартараф сохтани зиёни расонидашударо ба зимма вогузор кардан;
- ҷарима андохтан;
- аз озодӣ маҳрум кардан..

Қонуншиканҳои ноболиғ дар колонияҳои гузаштани ҷазо барои ноболиғон ё муассисаҳои махсус пӯшидаи таълимию тарбиявӣ мӯҳлати ҷазояшонро мегузаронанд.

Хулосабандӣ мекунем

Ёхдадориҳои шаҳрванд

- дар назди қонун ҳама баробаранд;
- ғайр аз ҳуқуқ, инсон ёхдадорӣ низ дорад;
- ба Конститутсия ва қонунҳои риоҷа қардан;
- эҳтиром гузоштан ба ҳуқуқу озодиҳои ва шаъну обрӯи шахсони дигар;
- ғамхорӣ дар бораи ҳифзи ёдгориҳои таърихию маданӣ;
- ҳифз намудани ёдгориҳои таърихӣ ва ёдгориҳои маданият;
- пардохти андозҳои, ки мувофиқи қонун;
- хизмати ҳарбӣ ва ё муқобилро адо қардан;
- муносибати эҳтиётқорона доштан нисбат ба муҳити табиӣ ва атроф.

Худатонро санҷед!

1. Ба фикри шумо, шаҳрвандони мамлакат барои татбиқи ҳуқуқу озодиҳои фақат ба ҳуқуқу вазифаҳои, ки дар Конститутсия сабт ёфтааст, таъа қунанд, қифоа аст?

2. Он вазифахоеро, ки барои шаҳрвандони мамлакат дар Конституцияи Республикаи Ўзбекистон дар назар дошта шудааст, шуморед.
3. Ба фикри шумо чаро ҳуқуқҳо бе ўҳдадориҳо намешаванд?
4. Барои риоя накардани Конституция ва қонунҳои мамлакат ба ноболиғон кадом ҷавобгарии маъмуриву ҷиноӣ муқаррар карда шудааст?

Ҳуҷҷати нормативӣ

НИЗОМ ДАР БОРАИ КОМИССИЯҲОИ БАЙНИИДОРАВӢ ОИД БА ҚОРҲОИ НОБОЛИҒОН (Иқтибос)

Боби 9. Чораҳои таъсир ва тартиби истифодаи онҳо

21. Комиссияҳои ноҳия (шаҳр) дар ҳолатҳои дар банди 20-уми ин Низом қайдшуда ба сифати гузаронидани таъсир ба ноболиғон:

– додани тақдимнома ба суди ноҳия (шаҳр) оиди бор кардани маҷбурият ба шахси ноболиғ барои пурсидани узр аз ҷабрдида;

– даровардани огоҳӣ намудан;

– додани тақдимнома ба суди ноҳия (шаҳр) агар миқдори зиёни расида аз миқдори музди кории ҳаддалақал зиёд набошад, ба шахси ноболиғи 15-сола маҷбурияти баровардани қусури зарари моддӣ ё бартараф намудани онро бор кардан ё зиёни моддӣ аз миқдори музди кори ҳаддалақал камро маҷбурияти бо меҳнати худ бартараф намудан;

– ба шахси ноболиғи ба синни 16 даромада ва мустақил пул қор мекарда бо назардошти ҳолатҳои дар Кодекси Республикаи Ўзбекистон дар бораи ҷавобгарии маъмурий қайдшуда ҷарима андохтан;

– шахси ноболиғро ба таҳти назорати падару модар ё шахсо-ни ҷойгузини онҳо ё тарбиячиёни ҷамъиятӣ, инчунин бо розигии онҳо зери назорати ҷамоаи меҳнатӣ ё ташкилотҳои нодавлатию нотижоратӣ додани онҳо;

– шахси ноболиғро бо назардошти ҳолатҳои ҳуҷҷатҳои қонунӣ ва мувофиқи тартиб барои ҷойгир кардан дар муассисаи ихтисосии таълиму тарбия тавсиянома додана мумкин.

Моддаи 43-ум. Сохтори чазо

Нисбат ба шахсоне, ки онҳо дар содир кардани ҷиноя айбдор шумурда шудаанд, ҷазоҳои асосии зеринро истифода бурдан мумкин:

а) ҷарима; б) маҳрум кардан аз ҳуқуқи муайян; б¹) қорҳои ҷамъиятии маҷбурӣ; в) қорҳои ислоҳи ахлоқ; г) аз хизмат барканор кардан; д¹) маҳдуд кардани озодӣ; е) фиристодан ба қисми интизомӣ; ж) аз озодӣ маҳрум кардан; з) умрбод аз озодӣ маҳрум намудан.

Ба маҳкумон ғайр аз ҷазоҳои асосӣ ба таври маҳрум намудан аз унвони ҳарбӣ ё дигар унвонҳои махсус ҷазои иловагӣ низ истифода бурдан мумкин. Ҷазоҳои барканор кардан аз хизмат ё ба қисми интизомӣ фиристодан фақат нисбат ба хизматчиёни ҳарбӣ истифода мешавад. Маҳрум намудан аз ҳуқуқҳои муайян фақат на ба сифати ҷазои асосӣ, балки ба сифати ҷазои иловагӣ низ истифода шуданаш мумкин.

Моддаи 82-юм. Ҷарима.

Ҷарима дар ҳудуди аз ду то бист ҳаҷми музди кории ҳаддалақал муқаррар карда мешавад. Дар ҳолати сарпечии маҳкумшуда аз супурдани ҷарима дар тўли шаш моҳ, суд ҷазои ҷаримаи супурданашуда ба ислоҳи меҳнатӣ аз ҳисоби ҳар як моҳ барои суммаи ҷарима баробари ду ҳаҷми музди кории ҳаддалақал иваз мекунад.

Моддаи 83-юм. Қорҳои ислоҳи ахлоқӣ

Қорҳои ислоҳи ахлоқӣ танҳо ба ноболиғони қоршоям аз рӯи ҷои қор истифода мешавад, агар айбдор қор накунад, дар дигар ҷой, аз тарафи органҳои ҷазоро назораткунанда дар ҳудуди зисти он аз як моҳ то яксол муқаррар карда мешавад.

Моддаи 85-ум. Аз озодӣ маҳрум кардан

Аз озодӣ маҳрум кардан барои ноболиғон ба муддати аз шаш моҳ то даҳ сол муқаррар карда мешавад.

Шахсоне, ҷиноятро дар синни аз сздаҳсолагӣ то шонздаҳсолгӣ содир кардаанд, аз озодӣ маҳрум кардан таъин карда мешавад: б) барои ҷинояти сахт—то шаш сол; в) барои ҷинояти махсусан сахт—то даҳ сол.

САВОЛҲО БАРОИ НАЗОРАТИ МОБАЙНӢ

*Ҳангоми мушкилӣ ба саҳифаҳои китоби дарсӣ, ки дар дохили
қавс нишон дода шудаанд, мурочиат намоед*

1. Ҳокимият чист? (с.33)
2. Манбаи ягонаи ҳокимияти давлатӣ дар Республикаи Ўзбекистон чист? (с.33)
3. Шахсе, ки мансубияташро ба ягон давлати муайян исбот карда наметавонад, чӣ гуна номида мешавад? (с.37)
4. Фасли дуюми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ба кадом масъалаҳо бахшида шудааст? (с.34)
5. Ҳуқуқ ва озодиҳоеро, ки дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон мустаҳкам карда шудаанд, номбар кунед. (с.35)
6. Ҳуқуқҳои сиёсиро, ки дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон мустаҳкам карда шудаанд, номбар кунед. (с. 35)
7. Ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маданиро, ки дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон мустаҳкам карда шудаанд, номбар кунед. (с.35-36)
8. Алоқаи барқарори шахс бо давлати аниқ чӣ гуна номида мешавад? (с.36)
9. Шахси шахрвандӣ надошта (бетабаа) аз кадом ҳуқуқҳо маҳрум мешавад. (с.62)
10. Дискриминатсия чист? (с.62)
11. Дар Республикаи Ўзбекистон оиди корҳои шахрвандӣ кадом ташкилотҳои давлатӣ машғул мешаванд? (с.63)
12. Шахрвандии Ўзбекистонро чӣ гуна гирифтани мумкин аст?
13. Барои қатъ намудани шахрвандии Республикаи Ўзбекистон кадом сабабҳо асос шуданашон мумкин? (с.65)
14. Шахрвандии ягон давлатро кадом ҳуҷжат тасдиқ мекунад? (с.63,66)
15. Хусусиятҳои паспорти биометриро номбар кунед. (с.63)
16. Қонун “Дар бораи бекор кардани ҳақҳои қатл дар Республикаи Ўзбекистон” кай қабул шудааст? (с. 41)
17. Намудҳои мурочиатҳои шахрвандонро ба органҳои ҳокимияти давлатӣ номбар кунед. (с.58)
18. Ҳуқуқҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии шахрванди Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед. (с.58)
19. Маъмурияти корхона аз ҷанҷолағӣ ба қор қабул карда метавонад? (с.48)
20. Шахси ноқил мувофиқи кадом шартҳо ба қор қабул карда шуданаш мумкин аст. (с.51)
21. Ҳуқуқҳои Намояндаи (вакили) оид ба ҳуқуқҳои инсон–Омбудсманро номбар кунед. (с.70)
22. Вазифаҳои Маркази миллии Республикаи Ўзбекистон оид ба ҳуқуқҳои инсонро номбар кунед. (с.71)
23. Вазифа ва ўҳдадорихи шахрвандони мамлакатро, ки дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон қайд шудаанд, номбар кунед.)

Фасли III

ЧАМЪИЯТ ВА ШАХСИЯТ

Татбиқи ҳукуку озодиҳои шахрвандон дар амал ба манфиатҳо, ҳукуку озодиҳои қонунии дигар шахсон, давлат ва ҷамъиятро набояд ҳалалдор кунад.

**Конститутсияи Республикаи
Ўзбекистон, моддаи 20-ум.**

§ 13. ҶАЪОЛИЯТИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ҶАМЪИЯТИ ВА ВОСИТАҲОИ АҲБОРИ ОММАВИ

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- дар бораи гуногунии мафкуравию сиёсии нуқтаи назарҳо дар давлати демократӣ;
- дар бораи ҷаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъияти ҳамчун қисми таркибии демократия;
- дар бораи принципҳои ҷаъолияти воситаҳои ахбори оммави.

- 1. Иттиҳодияҳои ҷамъияти барои чӣ даркоранд?**
- 2. Принципҳои ташкилшавӣ ва ҷаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъияти.**
- 3. Воситаҳои ахбори оммави.**

1. ИТТИҲОДИЯҲОИ ҶАМЪИЯТИ ЧАРО ДАРКОРАНД?

Иттиҳодияҳои ҷамъияти зухуроти амалии ҳукуқи аҳолии мамлакат барои иштирок дар ҳаёти ҷамъият бо роҳи муттаҳид шудан ба гурӯҳҳои мухталиф, вобаста ба манфиату хоҳишҳои шахсӣ, имконияти зоҳир намудани лаёқат ва истеъдод мебошанд.

Ба фикри шумо, иттиҳодияҳои ҷамоавӣ ва воситаҳои ахбори оммави чаро ба ҷамъият даркоранд? Иштироки гурӯҳҳои мухталифи одамон, ҳизбҳо ва ҳаракатҳои оммави дар ҳаёти ҷамъияти то кадом андоза муҳиманд?

Супориши 1

Дар бораи фаъолияти кадом иттиҳодияи ҷамъиятиро дар Республикаи Ўзбекистон, ки худи шумо дар фаъолияти он эҳтимол иштирок кардаед, шундаед, дар рӯзномаҳо хондаед, ба ёд оред.?

Иттиҳодияи ҷамъиятӣ ташкилоте мебошад, ки дар натиҷаи ихтиёран муттаҳид шудани шаҳрвандон дар асоси манфиатҳои умумӣ пайдо шудаанд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар шаклҳои зерин вучуд доранд: иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ҳаракатҳои ҷамъиятӣ, фондҳои ҷамъиятӣ ва дигар муассисаҳои ғайриҳукуматӣ.

Дар Республикаи Ўзбекистон чунин ташкилотҳои ҷамъиятӣ мавҷуданд: Кумитаи қонунҳои Ўзбекистон, Фонди байналмилалӣ «Соғлом авлод учун», Иттифоқи ҷавонон, Фонди иҷтимоии бачагони республика «Сен ёлғиз эмассан», Шӯрои ветеранҳои «Нуронӣ», фонди «Маҳалла» ва монанди инҳо.

Супориши 2

Чадвалро пур кунед.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ	Номаш
Иттифокҳои касаба	
Ҳизбҳои (партияҳо) сиёсӣ	
Ташкилотҳо ногиронҳо	
Иттиҳодияҳои эҷодӣ	
Фондҳои ҷамъиятии хайрия	
Ташкилотҳои қонун, ҷавонон, бачагон	

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Шаҳрвандони Республикаи Ўзбекистон ҳуқуқи муттаҳид шуданро ба иттиҳодияҳои касабавӣ, ҳизбҳои сиёсӣ ва дигар иттиҳодияҳои ҷамоавӣ, иштирок дар ҳаракатҳои оммавиرو доранд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 34-ум.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Дар Республикаи Ўзбекистон иттиҳодияҳои касабавӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, анҷуманҳои олимон, созмонҳои занону бонувон, собиқадорон ва чавонон, иттиҳодияҳои эҷодӣ, ҳаракатҳои ҷунбишҳои оммавӣ ва дигар иттиҳодияҳои ҷамоавии шаҳрвандон, ки мувофиқи қонуни пешбинишуда аз рӯйхат гузаронида шудаанд, ба сифати иттиҳодияҳои ҷамоавӣ эътироф меёбанд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 56-ум.

2. ПРИНЦИПҲОИ ТАШКИЛ КАРДАН ВА ҲАҶОЛИЯТИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ҶАМЪИЯТИ

Имрӯз дар мамлакати мо иттифокҳои касаба оммавитарин иттиҳодияи ҷамъиятӣ аст, ки онҳо дар қатори ташкилотҳои давлатӣ ҳукуки аҳолии меҳнатиро ҳимоя мекунанд. Имрӯз созмонҳои иттиҳодияҳои касабавӣ аз мақомоти идоракунандаи давлат мустақил мебошанд ва фақат ба ғоидаи манфаатҳои ходимон ва ҷомеа кор мебаранд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Иттиҳодияҳои касабавӣ манфиатҳо ва ҳуқуқҳои иҷтимоиву иқтисодии ходимонро ифода мекунанд ва ҳимоя менамоянд. Аъзошудан ба созмонҳои касабавӣ ихтиёрист.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 59.

Тамоми иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар асоси оинномаҳои худ ва қонуни дар амал будаи Республикаи Ўзбекистон қор мебаранд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ташкилу ғаёлияти ҳизбҳои сиёсӣ, инчунин иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ки мақсад доранд бо роҳи зӯру қувва сохтори конституциониро тағйир диҳанд, ба якорчагиву соҳибхитиёрии республика ва амнияти он таҳдид мекунанд, ба ҳуқуқи озодиҳои конституционии шаҳрвандон зид ҳастанд, ҷангро, адовати иҷтимоиву милли, наҷодиву диниро тарғиб менамоянд, ба саломатии халқ ва маънавияти он таҷовуз мекунанд, инчунин иттиҳодияҳои ҳарбишуда, ҳизбҳои сиёсӣ аз рӯи нишонаҳои милли ва динӣ манъ карда мешаванд.

Ташкил додани ҷамъият ва иттиҳодияҳои махфӣ манъ карда мешавад.

Конститусияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 57-ум.

Пароканда намудани иттиҳодияи ҷамъиятӣ, ғаёлияти онҳоро манъ кардан ё маҳдуд сохтан фақат дар асоси қарори суд амалӣ карда мешавад.

Конститусияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 62-юм.

3. ВОСИТАҲОИ АҲБОРИ ОММАВӢ

Мувофиқи Конститусияи Республикаи Ўзбекистон (моддаи 67-ум) ва Қонун «Дар бораи воситаҳои ахбори оммавӣ» ҳар як шаҳрванд ба ҳуқуқи озодии суҳан доро аст: ҳуқуқи баромад ба воситаи радио, матбуот, телевизион ва дигар воситаҳои ахбори оммавӣ дорад, фикру эътиқоди худро ошкоро баён намояд ва эътиқоди худро ҳимоя намояд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Воситаҳои ахбори оммавӣ озодад ва мувофиқи қонун қор мекунанд. Онҳо ба ҳаққонияти ахбори худ мувофиқи тартиби муқарраршуда ҷавобгаранд.

Ба сензура роҳ дода намешавад.

Конститусияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 67-ум.

Дар ёд доред!

Сензура – пеш аз чоп шудан дида баромадани рӯзномаҳо, маҷаллаҳо ва дигар маҳсулоти чопӣ бо мақсади манъи интишори материалҳое, ки аз нигоҳи мафкуравӣ зарарнок ба шумор мераванд.

Дар бораи ҳар як кас бидуни розигии ӯ ғун кардани маълумоту ахбор, нигаҳдошт ва истифодаи он маълумот манъ карда мешавад. Фақат ба тавре ки қонун пешбинӣ мекунад, баъзе ҳолатҳо аз ин қоида мустасно ҳастанд. Дар сурате ки тавассути воситаҳои ахбори оммавӣ маълумоти нодуруст ва ё маълумоти қадру қиммат ва обрӯву шарафи инсонро таҳқиркунанда эълон карда шуда бошад, он шахс ҳақ дорад тавассути нашре, ки он маълумотҳоро чоп кардааст, ба он маълумотҳо раддия диҳад.

Супориши 3

Ба фикри шумо, одамон оё дорои имконияти эълони ҳамаи чизҳои дилхоҳи худ ҳастанд? Рӯйхати чизҳоеро тартиб диҳед, ки тавассути воситаҳои ахбори оммавӣ эълон гардидани онҳо лозим аст.

Ҳукумат наشري баъзе аз рӯзномаҳоро, ки ба рафтори одамон зид будааст, ба муддати маълум боз медорад.

Ба фикри шумо, оё ин маънои ба ҳуқуқҳои инсон зиён расонданро намедихад?

Бо ахбор фаро гирифтани ҳар як инсон ва ҷомеа – гавари пешрафти иқтисодию маънавӣ аст. Аммо барои шакл нагирифтани фикри сохтани ҷомеавӣ паҳши ахбор набояд зери монополияи давлат ё ки як гурӯҳ шахсон қарор гиранд.

Яке аз шартҳои асосии барпо намудани давлати ҳуқуқбунёди демократӣ—озодии матбуоту ахборот аст. Аммо озодии сухану матбуот наметавонад мутлақ буда бошад. Зеро хабаре, ки аз экрани телевизор ва ё тавассути рӯзнома эълон мегардад, ки миллионҳо одамон онро мешунаванд, мехонанд. Агар дар бораи касе ва ё корхона, ё соҳаи истеҳсолот маълумоти шубҳанок гуфта шавад ва бо ҳамин ба нуфузи онҳо футур расонад, пас ҳуқуқҳои онҳо ҳалалдор мешавад. Воситаҳои ахбори оммавие, ки маълумотҳои бӯхтонангезро пахш намуда, ба кирдору ҳаракатҳои зӯрварӣ даъват менамоянд, мувофиқи қонун ба ҷавобгарию суд бояд кашида шаванд.

Супориши 4

Оё матбуот мустақил мавҷуд буда метавонад? Кадоме аз рӯзномаҳоро мунтазам муталаа мекунед?

Барои он ки тавачҷӯҳи шуморо ҷалб карда тавонад ва шумо онро мунтазам муталаа бикунед, рӯзнома ба фикри шумо чӣ тавр бояд бошад?

Мувофиқи қонун дар ҳолатҳои зерин истифода аз воситаҳои ахбори оммавӣ роҳ дода намешавад:

даъват бо мақсади тағйир додани низоми мавҷуда бо роҳи зӯрӣ, раҳна андохтан ба якпорчагии ҳудудии Республикаи Ўзбекистон;

бо мақсади даъват ба ҷангу зӯрварӣ, ташвиқи адовати милливу наҷодӣ ва динӣ;

ошкор сохтани сири давлат ё дигар маълумотҳои сирнок, ки бо роҳи қонун ҳифз карда мешаванд;

пахш намудани адовати милли, наҷодӣ, этникӣ ё диниро барангезанда;

ба истифода аз воситаҳои ахбор оммавӣ пахш кардани ахбороте, ки ба шаън, қадру қимат ё обрӯи фаъолияти қорӣ шаҳрвандон футур мерасонад, ба ҳаёти шахсии онҳо даҳолат намудан.

Ба ҳамин тариқ, бидуни руҳсати мақомоти истинтоқиву прокуратура материали пешакии истинтоқиро эълон намудан низ манъ карда мешавад.

- мақсад – ҳаллу фасли муаммоҳои иҷтимоиву иқтисодӣ ва иҷтимоию сиёсӣ;
- иттиҳодияҳои ҷамоавӣ, ҳизбҳои сиёсӣ;
- бунёдҳои (фондҳои) хайрия;
- иттиҳодияҳои касаба;
- аз қайду рӯйхат гузаштан маҷбурӣ аст;
- ихтиёрӣ будан;
- плюрализми сиёсӣ;
- дар ОАВ – ба сензура роҳ дода намешавад;
- барои бӯхтон – ҷавобгарии судӣ;
- гирифтани ахбор – гарави пешравӣ;
- қонун «Дар бораи воситаҳои ахбори оммавӣ»,

Худатонро санҷед!

1. Фарқи асосии иттиҳодияҳои ҷамъиятиро аз мақомоти давлатӣ гӯед.
2. Дар Республикаи Ўзбекистон кадом намудҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мавҷуданд? Онҳоро номбар кунед.
3. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар асоси кадом принципҳо ташкил ёфта, фаъолият мебаранд?
4. Алоқаҳои байни давлат ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ чӣ гуна амалӣ мешаванд?
5. Дар Республикаи Ўзбекистон ташкил кардани кадом ҳизбҳо ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ манъ шудаанд?
6. Озодии суҳан ва матбуот чӣ тавр ба ҷамъият таъсири манфӣ расондана мумкин аст?
7. Кадом воситаҳои ахборро мустақил ҳисобидан мумкин?
8. Ҷумларо давом диҳед: «ман рӯзнамаҳоро намехонам, зеро...».

§ 14. ФАЪОЛИЯТИ ХИЗБҲОИ(ПАРТИЯҲОИ) СИЁСӢ

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

– дар бораи аҳамияти фаъолияти ҳизбҳо (партияҳо) дар давлати ҳукукии демократӣ;

– оид ба фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ дар Республикаи Ўзбекистон ва барномаҳои онҳо.

1. Иштироки шахрвандон дар идоракунии давлат

2. Шаклҳои сохтори бисёрҳизбии Республикаи Ўзбекистон.

1. ИШТИРОКИ ШАХРВАНДОН ДАР ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТ

Дар ҳаёти одамон муаммоҳои мухталиф пайдо мешаванд. Баъзе аз ин муаммоҳоро ҳуди инсонҳо ҳал менамоянд, баъзеашонро фақат бо кӯмаки дигарон. Масалан, муаммоҳои вобаста ба ривочи тадбиркорӣ: барои ҳимоя кардани манфиатҳои тадбиркорон, кредит – вом гирифтани, андоз ситонидани, масъалаҳои баромадан ба бозори берунаро бо таъсиси иттиҳодияи тадбиркорон ҳал кардан мумкин аст. Ҳамчунон, гурӯҳҳои дигар: нафақахӯрон, маъҷубон, ногиронҳо, ҷавонон, муаллимон, шифокорон ва дигар табақаҳо низ муаммоҳои худро тавассути иттиҳодияҳои худ ҳал мекунамд ва бо ҳамин мақсад муттаҳид мешаванд.

Супориши 1

Ба ҷаҳор гурӯҳ тақсим шавед.

Сабъи кӯшиши намоед, ки гурӯҳи шумо аз ҳама гурӯҳҳо муташаккилтар ва аҳли тифоқтар бошад, бинобар ҳамин вакилони он дар байни депутатҳои органи қонунбарор бояд аксариятро ташкил намоянд. Ба исботи ин фикр сабъи кӯшиши намоед.

Инак, дар дастгоҳи мақомоти ҳокимияти давлат, дар ҷомеаи демократӣ гувоҳи он шудед, ки дар ҷамъият як гурӯҳ наметавонад ба сари худ вучуд дошта бошад. Манфиатҳои ҳар яке аз ин гурӯҳҳоро чӣ тавр метавон ифода намуд ва чӣ тарз метавон ҳимоя қард?

Супориши 2

Ба шаш гурӯҳ тақсим шавед: ду гурӯҳ ҳизбҳои сиёсӣ, гурӯҳҳои дигар вакилони нафақахӯрон, ҷавонон, фермерҳо ва занонро ифода мекунамд.

Намояндагони ҳизбҳои сиёсӣ дастурҳо месозанд. Дар онҳо манфиатҳои гурӯҳҳои фавқулзикрро ба инобат гирифта мақсаду вазифаҳои муқаррар месозанд, инчунин, барои расидан ба он мақсад, ҳизбҳо (партияҳо) дар байни гурӯҳҳои корҳои тарғиботи ба анҷом мерасонанд.

Нафақахӯрон, ҷавонон, фермерҳо ва гурӯҳҳои занон дар доираи муаммоҳои худ ҳарф мезананд.

Дар давоми корҳои тарғиботӣ аз ҳамин ҳизбҳо кадоме афзалтар аст, онро муайян кунед.

2. ТАШАККУЛҲИ СОҲТОРИ БИСЁРҲИЗБӢ ДАР РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Таъсиси ҳизбҳои (партияҳо) сиёсӣ ва иштирок дар кори онҳо яке аз ҳуқуқҳои муҳимтарини сиёсии шаҳрвандон ба шумор меравад. Хуб, ҳизби сиёсӣ чист?

Дар ёд доред!

Ҳизби сиёсӣ – иттиҳодияи ихтиёрии шаҳрвандони Республикаи Ўзбекистон ҳастанд, ки дар асоси муштаракоти нуқтаи назарҳо, манфиатҳо ва мақсадҳо ташкил ёфта, дар ташаккули мақомоти давлатии ҳокимият ва дар фаъолияти он ба воситаи намояндагони худ иштирок намуданро дар назди худ мақсад гузоштааст.

**Қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи ҳизбҳои сиёсӣ»,
моддаи 1-ум.**

Дар тӯли таърих одамон фаҳмиданд, ки соҳтори яккаҳизбӣ дар чунин ҳолат ҳатман дар давлат диктатура ҳукмронӣ мекардааст. Низоми бисёрҳизбӣ ба шаҳрвандон имконияти интихоби номзадҳоро аз ҳизбҳои гуногун ва ё имконияти афзалият додан ба ин ё он дастури рушду ривочи ҷомеаро фароҳам месозад.

Ҳизбҳои сиёсӣ иродаи гурӯҳҳои сиёсӣ ва табақаҳои мухталифро ифода мекунанд ва ба воситаи вакилони худ, ки бо роҳи демократӣ интихоб шудаанд, дар ташкили ҳокимияти давлатӣ иштирок мекунанд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 60-ум.

Дар давлати ҳуқуқии демократӣ аз ду ҳизб(партия) кам набошад, то ки ҳар як шаҳрванд номзади ҳамон партиязеро, ки бинобар фикри вай манфиатхояшро ифода мекунад, ба инкишофи мамлакат кӯмак мерасонад, интихоб карда тавонад.

Ҳоло дар Палатаи қонунгузори Олий Мажлис панҷ партияи сиёсӣ доранд, ки ба ташаккули чараёни қонун эҷодкунӣ ва татбиқи сиёсати давлат дар соҳаи иқтисодиёт, маданият ва соҳаи иҷтимоӣ таъсири калон расонда метавонанд.

Номи ҳизб(партия)	Соли ба қайд гирифтан	Мақсад
Ҳизби халкию демократии Ўзбекистон (ҲХДЎ)	соли 1991	Таъмини адолати иҷтимоӣ, прогресс ва эҳёи маънавии мамлакат
Ҳизби сотсиал- демократии «Адолат»	соли 1995	Барпо кардани давлати ҳуқуқии демократӣ, ҷорикунии адолати иҷтимоӣ.
Ҳизби демократии «Миллий тикланиш» («Эҳёи миллӣ»)	соли 1995	Эҳёи миллии давлат дар асоси арзишҳои умуминсонӣ
Ҳаракати тadbиркорон ва доираҳои корчаллон– ҳизби либералию демократии Ўзбекистон (ЎзЛиДеП)	соли 2003	Ҳимояи манфиати синфи миёна, намояндагони бизнеси хурд, одамони корчаллон, мутахассисони баландмалакаи истеҳсолот ва идоракунӣ
Партияи экологии Ўзбекистон	соли 2019	Ҳамаҷониба ғайол кардани аҳли ҷамъият дар қори оид ба ҳифзи муҳити атроф.

Хулосабандӣ мекунем

Ғайолияти ҳизбҳои сиёсӣ

- мақсад – ҳаллу ғасли муаммоҳои иҷтимоиву сиёсӣ;
- гуногунии фикрҳои сиёсӣ ва мафкуравӣ;
- бисёрҳизбӣ – нуқтаи назарҳои ҳархела;
- ҳизбҳои сиёсӣ ҳокимияти давлатиро ташаққул, ба воситаи вакилони худ давлатро идора мекунад;
- Қонун «Дар бораи ҳизбҳои сиёсӣ»;
- Қонуни конституционӣ «Дар бораи пурзӯр кардани роли ҳизбҳои сиёсӣ дар азнавсозӣ ва минбаъд ҳам демократикунонии идораи давлатӣ ва модернизатсияи мамлакат».

1. Одамон бо кадом мақсадҳо дар ҳизбҳои сиёсӣ ва ҳаракатҳо муттаҳид мешаванд?
2. Мавҷудияти бисёрҳизбӣ ба раванги демократии мамлакат то кадом андоза таъсири эҷобӣ мерасонад?
3. Мувофиқи Конститутсия ва қонунҳои давлат дар Республикаи Ўзбекистон ташкил додани кадом ҳизбҳо манъ гардидаанд?
4. Имрӯз дар Республикаи Ўзбекистон кадом ҳизбҳои сиёсӣ фаъолият нишон медиҳанд, онҳоро номбар кунед.

ҚОНУНИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН ДАР БОРАИ ҲИЗБҲОИ СИЁСӢ

(иқтибос)

Моддаи 2. Асосҳои ҳуқуқии фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ

Ҳизбҳои сиёсӣ фаъолияти худро дар асоси Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, ин қонун, дигар санадҳои қонунӣ, инчунин Оинномаҳои худ ба амал мебароранд.

Моддаи 3. Принципиҳои ташкил кардани фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ

Ҳизбҳои сиёсӣ бо мақсадҳои татбиқи ҳуқуқи озодиҳои шаҳрвандон дар асоси изҳори озоди иродашон, ихтиёран ба ҳизб аъзо шудан ва баромадан, баробарҳуқуқии ҳамаи аъзоён, худидорақунӣ, қонуният ва ошкорои ташкил мешаванд ва фаъолият мебаранд.

Дар ҳолатҳои зерин ташкил додан ва фаъолият бурдани партияхи сиёсӣ:

мақсадашон сохти Конститутсиявро бо зӯрӣ дигар қардан бошад; ҷанг, адовати иҷтимоӣ, миллӣ, наҷодӣ ва диниро тарғиб намоянд; ба саломатӣ ва маънавияти халқ таҷовуз мекарда бошанд; партияхи руҳияташон миллӣ ва динӣ буда манъ қарда мешавад.

Моддаи 4. Узвият дар ҳизбҳои сиёсӣ

Ба ҳизбҳои сиёсӣ аъзо шуда наметавонанд: судяҳо;

прокурорҳо ва муфаттишони прокуратура;

ҳодимони органҳои қарорӣ дохилӣ, Хизмати беҳатарии давлатӣ; хизматчиёни ҳарбӣ;

шаҳрвандони давлатҳои хориҷӣ ва шахсони бетабаа.

§ 15. ОИЛА ҲАМЧУН АСОСИ ЧАМЪИЯТИ ИМРӢЗА ВА ОЯНДА

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

– дар бораи асосҳои ҳуқуқҳо ва ӯҳдадорӣҳои оила дар назди ҷамъият ва ҷамъият дар назди оила;

– дар бораи шартҳои дохил шудан ба никоҳ;

– дар бораи ҳуқуқи фарзандон.

1. Оила ва ҷамъият.

2. Оила дар муҳофазати давлат.

3. Шартҳои ақди никоҳ.

4. Ҳуқуқи фарзандон.

1. ОИЛА ВА ЧАМЪИЯТ

Нақши оила дар ҷамъият ончунон боаҳамият аст, ки он бо тарзи боодолат ба сифати пояи ҳар кадом ҷомеа арзёбӣ мегардад. Зеро оила соҳаи алоҳидаи ҳаёти иҷтимоиро дар худ мучассам намуда, ҷараёнҳои тарзи дар ҷомеа зиндагонӣ кардан ва табдил ёфтани ба шахрванди давлат, инчунин ба дунё овардани шахс, ба по мондан ва шакл додани онҳо маҳз дар оила сураат мегирад.

Аҳволи ҷомеа низ дар навбати худ ба тарбия гирифтани инсон дар оила ва то чи андоза дар қалби худ ҳазм карда тавонистани эътиқоди ахлоқӣ, ба мақбул будани шарту шароити зарурӣ баҳри ба камолрасии шахс вобаста мегардад. Аз ин боис, ба ҷиҳати мувофиқии оила дар ҷамъияти дилхоҳ, дар ҳар кадом давлат эътибори алоҳида дода мешавад.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Оила пайванди асосии ҷомеа аст ва он ба муҳофизати ҷамъият ва давлат ҳақ дорад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 63-юм.

Дар давлати мо муҳофизати Конститутсиявии оила, модарон ва бачаҳо ба ҳуҷҷатҳои байналмилалӣ оиди ҳуқуқҳои инсон мувофиқ аст.

Муҳофизати манфиатҳои модарон ва бачагон бо роҳи қонун таъмин мешавад.

**Принципҳои конституционии
соҳаи муносибатҳои оилавӣ:**

баробарҳуқуқии мардону занон;

ба озодии никоҳ; озодии интиҳоби ҳамсар;

баробарҳуқуқии шахсони никоҳбаста;

қатъи назар аз баромади падару модар ва мавқеи
шаҳрвандии онҳо баробарҳуқуқии фарзандон дар
назди қонун;

кафолат ёфтани парвариши бачагони یتиммонда
ва аз васояти падару модар маҳрум гардида, тарбия
намудани онҳо ва кафолати таълимгирии онҳо;

муҳофизати модариву кӯдакӣ.

**Давлат ӯҳдадо-
риҳои зеринро
ба зиммаи худ
мегирад:**

муҳофизати оила;

парвариши یتимон ва аз васигии падару модарон
маҳрумшудагон, тарбия намудан ва таъмин
намудани таълимгирии онҳо;

нисбат ба бачагони аз васояти падару модар
маҳрум гардида ва یتиммонда фаъолияти хайрияро
рағбатнок намудан.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Падару модарон ӯҳдадоранд, ки фарзандони худро то синни
балоғат парвариш намоянд ва тарбия кунанд.

Давлат ва ҷамъият нигоҳ доштан, тарбия ва таълимгирии
бачагони یتим ва аз васояти падару модар маҳрумгаштаро
таъмин менамояд, фаъолияти хайрияро нисбат ба онҳо рағбатнок
мекунад.

Конститутсияи Республика Ўзбекистон, моддаи 64-ум.

2. ОИЛА ДАР МУҲОФИЗАТИ ДАВЛАТ

Муҳофизати оила дар давлат ба воситаи қабул кардани қонунҳои мухталиф, инчунин, аз ҷониби ташкилотҳо ва бунёдҳои ҷамъиятӣ дастгириву пуштибонии моддиву маънавӣ расондан, ба амал бароварда мешавад. Бинобар ин, дар солҳои истиқлол дар республикаи мо фондҳои (бунёдҳои) ҷамъиятӣ, аз қабили “Бунёди бачагон”, «Маҳалла» «Ҷамъияти Ҳилоли аҳмар»-и миллӣ ташкил дода шудаанд, ки мақсади онҳо кўмаки моддӣ расондан ба оилаҳои серфарзанд ва камбизоат, ба бачагон, ба пирони танҳомонда ба шумор меравад.

Мувофиқи Фармони Президенти Республикаи Ўзбекистон дар кишвари мо аз 7-уми май соли 1993 ордени нахустини «Соғлом авлод учун» таъсис гардид.

Дар муҳофизат намудани модариву фарзандӣ, ҷиҳати ба камол расондани авлоди солим дар таъмини муҳити маънавӣ ва шароити моддӣ ба шахсони хизматнишондода ордени «Барои авлоди солим» дода мешавад.

3. ШАРТҲОИ АҚДИ НИКОҲ

Барои ақди никоҳ розигии ихтиёрии арӯсу домод зарур аст, инчунин, шарт аст, ки онҳо ба синну соли муайян расида бошанд. (духтарон ва ҷавонон – аз 18 солагӣ).

Ҳангоми ҳал гардидани масъалаи ихтиёрии ақди никоҳ тазйиқи шахси сеюм набояд вучуд дошта бошад. Садди роҳи ақди никоҳ шудан аз ҷониби шахсони сеюм, аз ҷумла падару модарон ба никоҳи ҷавонон метавонад ба ҳаракати ҷиной табдил ёбад ва оқибати он бо ҷазо тамом мешавад. Мумкин аст ҳешу табор маслиҳату тавсияҳое диҳанд, онҳо метавонанд ба барпо намудани тўйи никоҳ кўмаки ҳудро расонда, аз ҷиҳати моддиву маънавӣ онҳоро дастгириву пуштибонӣ намоянд.

Ба фикри шумо, чаро никоҳи маҷбурӣ дар давлати мо ҳамчун ҷиноят қонунан ҷазо дода мешавад? Ҷавобатонро асоснок намоед.

Дар ҳолатҳои зерин ақди никоҳ манъ карда мешавад:

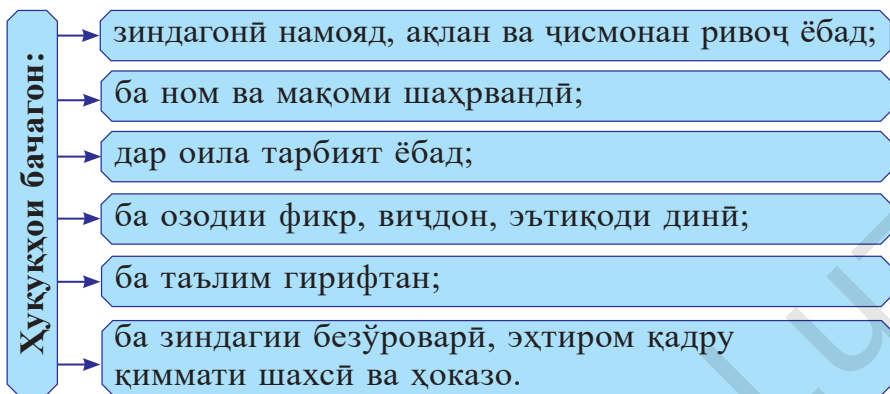
– агар яке аз тарафҳо дар рӯйхат бо дигар кас дар никоҳ бошад; байни шахсоне, ки бинобар бемории руҳӣ ё ноқисулақлӣ аз тарафи суд белаёқат доништа шуда бошад; агар никоҳшавандагон аз рӯи шаҷараи наслу насаб хешу табори наздик бошанд.

Зану шавҳар барои тарбияи бачагони ноболиғи худ, қору рафтори онҳо ҷавобгар доништа мешаванд. Дар навбати худ фарзандон низ бояд ба падару модарони худ ғамхор бошанд ва лозим аст ба онҳо ёрдам расонанд ва дастгирӣ намоянд. То ба синни балоғат расидан ин ўҳдадорӣ ҳукми маънавӣ пайдо кунад, баъд аз он ки бачагон ба синни 18 мерасанд, ба қувваи юридикӣ соҳиб мегардад.

4. ҲУҚУҚҲОИ ФАРЗАНДОН

Ҳуқуқҳои фарзандон дар санади байналмилалӣ «Конвенсия (қарордоди) доир ба ҳуқуқи бачагон» (с.1989) ва Қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи кафолатҳои ҳуқуқи кӯдак» (с.2008) сабт гардидаанд. Мувофиқи ин ҳуҷҷатҳо кӯдак аз рӯзи таваллуд то синни 18 бача ҳисобида мешавад.

Саволҳо барои мулоҳиза:

1. Ба фикри шумо, ҳангоме, ки олими Юнони қадим Арасту «Афлотун дӯсти ман аст, аммо ҳақиқат бароям қимматтар аст» гуфта буд, чиро дар назар дошт?

Чунин нуқтаи назарро дар кадом ҳолатҳои муносибатҳои меҳнатӣ гуфтан мумкин аст?

2. Шоир ва арбоби давлатӣ Алишери Навоӣ гуфта буд: «агар ту инсон бошӣ, онеро ғами мардумро намехӯрад, инсонаш машумор».

Бо ин гуфтаҳо шумо розӣ ҳастед? Ҷавобатонро асоснок кунед.

3. Файласуфи Рими қадим Сенека гуфта буд: «ҳамаи ғалабаҳо аз пирӯзиҳо бар худ – аз болои ҳокимияти баландтарин сар мешаванд, ғуломи нафси худ будан ғуломии мудҳиштарин аст». Кӯшиш кунед, ин гуфтаҳоро нисбат ба муносибати худ ба меҳнат, таҳсил ё дигар машғулият мавриди истифода намоед.

Шумо би ин гуфтаҳо розӣ ҳастед? Агар розӣ бошед, чаро?

4. Зарбулмасали ўзбекӣ мегӯяд: «меҳнат калиди ғалаба, шўҳрат ва сарват аст». Шумо ба ин таъкид розӣ ҳастед?

Шумо дигар кадом роҳи қонунии машҳур вабодӣ шуданро пешниҳод карда метавонед?

5. Дар асари худ «Тузукот» Амир Темур навишта буд: «Агар давлат ба қонунҳо таъя накунад, он бузургӣ ва шахомати худро дер дошта наметавонад».

Шумо ба ин фикр розӣ мешавед? Агар розӣ ҳастед, чаро?

6. Олими бузурги мутафаккир Абуалӣ ибни Сино навишта буд: «Бекорӣ ва маишатпарастӣ на фақат беодобиро ба вучуд меорад, балки сабаби беморӣ ҳам мешавад».

Маънои ин гуфтаҳоро эзоҳ диҳед.

Супориши 2

1. Ба фикри шумо, оё давлат муносибатҳои оилавиرو ба тартиб дарорад? Шояд ин кори шахсии ҳар касест?
2. Ҳангоми ҷудо шудани зану шавҳар, аз назари шумо фарзанди ноблиги онҳо бо кӣ бояд монад: бо модараш ва ё бо падараш?
3. Дар оила дар муносибатҳои волидайн фарзандон одатан кадом муаммоҳои яхела ба вучуд меоянд? Чаро чунин ҳол рӯй медиҳад?

Хулосабандӣ мекунем

Оила – асоси ҷамъият

- камолоти шахс – дар оила;
- баробарҳукукии зану мардон;
- ҳимояи оила аз тарафи давлат;
- ордени «Соғлом авлод учун»;
- никоҳ: духтарон–писарон аз 18-солагӣ
- озодии никоҳ;
- дар бобати тарбияи фарзандон ҷавобгариӣ баробари зану шавҳар;
- с.1989 – Конвенсия дар бораи ба ҳуқуқи бачагон;
- с.2008 – Қонун «Дар бораи кафолати ҳуқуқҳои кӯдак».

Худатонро санҷед!

1. Чаро дар нормаҳои ҳуқуқи конститутсионӣ оила ҳамчун асоси ҷомеа эътироф мегардад?
2. Дар муносибатҳои оила- никоҳ кадом асосҳои ҳуқуқӣ мавҷуданд?
3. Ҳуқуқи ӯҳдадорихи волидайн бачагонро баршуморед.
4. Дар кадом ҳолатҳо мумкин аст никоҳ ба қайд гирифта нашавад?

§ 16. СОХТИ МАЪМУРИЮ ҲУДУДӢ ВА ДАВЛАТИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- дар бораи шаклҳои мавҷудай сохти давлатӣ, афзалиятҳо ва камбудии онҳо;
- оид ба сохти маъмурию ҳудудии Республикаи Ўзбекистон ва Республикаи Қароқалпоқистон.

1. Шаклҳои сохти давлатӣ.

2. Сохти маъмурию ҳудудии Республикаи Ўзбекистон

3. Сохти давлатии Республикаи Қароқалпоқистон.

1. ШАКЛҲОИ СОХТИ ДАВЛАТӢ

Аломати асосии ҳар кадом давлат ин мавҷудияти он ҳудудест, ки дар он аҳолии он давлат зиндагӣ мекунад. Қонунҳои давлат барои ҳар як кас татбиқ карда мешавад ва ҷиҳатҳои бисёре аз ҳаёти инсонро ба тартиб дароварда меистад. Аммо дар ҳар як қисми ҳудуди давлат—дар деҳот, шаҳрҳо, дар ноҳияву дигар қисматҳо чунин муаммоҳои ҳаррӯзае ба вучуд меоянд, ки мақомоти ҳокимияти марказӣ дар ҳаллу фасли онҳо мушкилӣ мекашанд. Бинобар ин ҳам қисми муайяни ваколатҳои ҳокимияти давлатиро аз органҳои ҳокимияти марказӣ гирифта ба мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ медиҳанд.

Шакли сохти давлат — ташкили ҳокимияти сиёсӣ ва ҳудудӣ, ки муносибатҳои байни ҳокимияти марказиро бо ҳокимияти маҳаллӣ ифода мекунад.

Шакли сохтори давлатӣ зеринро нишон медиҳад:

- ҳудуди давлат ба чанд қисм ва бо кадом роҳ тақсим шудааст;
- муносибатҳои байни ҳокимияти марказӣ ва маҳаллӣ бо кадом роҳ ба амал бароварда мешавад;
- манфиатҳои ҳар як миллате, ки дар ҳудуди ҳамин давлат истиқомат мекунанд то кадом андоза муҳофизат карда мешавад.

Аксари мамлакатҳои ҷаҳон аз рӯи сохти давлатии худ шакли **унитарро** соҳибанд. Дар чунин ҳолат ҳудуди давлат ба ҳудудҳои

маъмурӣ (вилоятҳо, ноҳияҳо, ва ҳоказоҳо), яъне ба давлатдориҳо тақсим нашуда, балки ҷиҳати созгор будани идора ба қисмҳои мавҷуд тақсим мешавад.

Британияи Кабир, Франция, Италия, Норвегия, Шветсия, Испания, Португалия, Юнон, Япония, Финландия, Миср, Ўзбекистон ва дигар давлатҳо ба ҷумлаи давлатҳои унитарӣ мансубанд.

Дар ёд доред!

Давлати унитарӣ — давлати ягона буда, воҳидҳои маъмурию ҳудудии алоҳидаи он ба ҳуқуқҳои якхела соҳибанд, дар сартосари давлат Конститутсияи ягона, ҳукумати ягона ва қонуни ягона амал мекунад.

Шакли дигари сохтори давлатӣ **федератсия** аст. Субъектҳои федератсия ба Конститутсияи худ, ба мақоми қонунбарори олии худ, ба мақомоти иҷроия ва суд соҳибанд. Барои тамоми федератсия ҳокимияти ягона ва мақомоти олии идоракунанда таъсис дода мешавад. Бинобар он, ШМА, Канада, Бразилия, Мексика, Австрия, Белгия, Швейтсария, Ҳиндустон, Аргентина, Россия ва дигар давлатҳо давлатҳои федеративӣ мебошанд.

Дар ёд доред!

Федератсия — давлатҳои ҳаμιттифоқе мебошанд, ки дар онҳо иттиҳоди якчанд республика, штат, музофот, давлат ва монанди инҳо субъекти федератсия ба шумор мераванд.

Боз як шакли дигари сохтори давлатӣ — **конфедератсия** низ мавҷуд аст. Дар чунин якшавӣ ҳар кадом давлат соҳибхитӣрии

худро, мустакилии худро нигоҳ медорад. Дар конфедератсия, худуди ягона, шахрвандии ягона нахоҳад шуд, ҳар як давлат равобити байналмилалӣ худро ба сари худ мустақил ба роҳ мемонад. Ҳоло Иттифоқи Европа мисоли конфедератсия шуда метавонад. Гарчанде ин ҳолат қонунан мустаҳкам нашудааст.

Дар ёд доред!

Конфедератсия – барои ба амал баровардани мақсадҳои муайян (мудофияи яққояи мамлакат, қорҳои муштараки бочхона, ташкили тиҷорати беруна ва ҳоказо) иттифоқи муваққати давлатҳои соҳибхитиёри якшуда мебошад. Дар айни замон ҳар як давлат соҳибхитиёрии худро нигоҳ медорад.

Супориши 1

Ба се гурӯҳ тақсим шуда афзалиятҳо ва ноқисҳои шаклҳои сохтори давлатиро нишон диҳед.

2. СОХТИ МАЪМУРИЮ ХУДУДИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Мувофиқи Конститутсия (моддаи 68) Республикаи Ўзбекистон аз Республикаи Қароқалпоқистон, аз вилоятҳо, ноҳияҳо, шаҳрҳо, шаҳракҳо, деҳаҳо ва овулҳо ташкил ёфтааст. Ба худ хос будани сохтори маъмурию ҳудудии Республикаи Ўзбекистон дар таркиби он мавҷуд будани Республикаи соҳибхитиёри Қароқалпоқистон мебошад, ки аз ноҳияҳо, шаҳрҳо, шаҳракҳо ва овулҳо ташкил ёфтааст.

Сохтори маъмурию ҳудудии давлати мо барои боз ҳам беҳтар идора қардани мамлакат, самаранок ҳал намудани муаммоҳои иқтисодиву иҷтимоие, ки ба миён меоянд, имкон медиҳад.

Супориши 2

Бо моддаҳои 1-6-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон шинос шуда, аломатҳоеро, ки соҳибхитиёрии давлатии Республикаи Ўзбекистонро нишон медиҳанд, муайян кунед.

3. СОХТИ ДАВЛАТИИ РЕСПУБЛИКАИ ҚАРОҚАЛПОҚИСТОН

Республикаи Қароқалпоқистон низ таърихи шаклѐбии давлатдорӣ ва таракқиѐти худро дорад.

9 апрели соли 1993 Республикаи Қароқалпоқистон Конститутсияи худро қабул кард, ки он бартарияти Конститутсияи Республикаи Ўзбекистонро эътироф мекунад. Даре нагузашта рамзҳои давлат – герб, байрақ ва гимн қабул гардиданд.

Шахрвандони Қароқалпоқистон дар айни замон шахрвандони Республикаи Ўзбекистон ба ҳисоб мераванд ва тахти муҳофизати он қарор мегиранд. Республикаи Қароқалпоқистон масъалаҳои сохтори маъмурию ҳудудии худро мустақил ҳал мекунад.

Республикаи Қароқалпоқистон Конститутсияи худро дорад, ки матлабҳои он ба Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон зид намебошанд. Қонунҳои Ўзбекистон барои истифода дар ҳудуди Қароқалпоқистон низ ҳатмӣ мебошанд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Муносибатҳои байниҷидгарии Республикаи Ўзбекистон ва Республикаи Қароқалпоқистон дар асоси шартномаҳо ва қарордохое ки дар доираи Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон байни Республикаи Ўзбекистон ва Республикаи Қароқалпоқистон баста шудаанд, ба тартиб дароварда мешаванд.

Баҳсҳое, ки байни Республикаи Ўзбекистон ва Республикаи Қароқалпоқистон ба миён меоянд, бо роҳи тартиби ба муросооваранда ҳаллу фасл мегарданд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 75-ум.

Ба Республикаи Ўзбекистон дар баробари мавҷудияти сохтори давлати унитарӣ **баъзе аз унсурҳои сохтори федеративӣ** низ ҳосанд:

– дар таркиби Республикаи Ўзбекистон мавҷуд будани Республикаи соҳибхитиёри Қароқалпоқистон;

- мавҷуд будани ду Конституция – Конституцияҳои Республикаи Ўзбекистон ва Республикаи Қароқалпоқистон;
- мавҷудияти мақомоти давлатии алоҳида шудаи Республикаи Қароқалпоқистон: парламент (Қўқорғи Кенгес), мақомоти олии суд, мақомоти ҳокимияти иҷроия ва ҳоказо;
- мавҷуд будани рамзҳои давлатӣ дар Республикаи Қароқалпоқистон: герб, байрақ, гимн;
- мустақил ҳал кардани масъалаҳои сохти маъмурию ҳудудӣ аз ҷониби Республикаи Қароқалпоқистон;
- ҳуқуқи аз таркиби Республикаи Ўзбекистон баромадани Республикаи Қароқалпоқистон.

Супориши 3

Шумо хеле хуб медонед, ки ҳудуди ҳар кадом давлат бо сарҳадҳо поён меёбанд ва он сарҳадҳо бо манзилгоҳҳои гумрукӣ таъминанд, ки онҳо ба ин ҳудуд овардан ва ё аз он ҳудуд бурдани молу чизҳоро, валютаро (пули милливу хориҷӣ) ва ҳоказоро назорат мекунанд.

Муносибати ҳудро нисбат ба чунин масканҳои бочу хироч (гумрукхона) муайян кунед. («маъқул мешуморам» ё ки «муқобилам»).

Ҳулосабандӣ мекунем

Шаклҳои
идоракунӣ

давлат:

- унитар;
- федератсия;
- конфедератсия.

Худатонро санҷед!

1. Аломатҳои давлати соҳибхитӣ кадомҳоянд? Аломатҳои давлати соҳибхитӣро чӣ гуна арзёбӣ мекунед ва муҳимтарини онҳо кадомҳоянд?
2. Ин ва ё он шакли сохтори давлатӣ ба чӣ вобаста аст?
3. Сохтори унитарии давлат аз сохти федеративии он чӣ фарқ дорад?
4. Аломатҳои суверенитети (соҳибхитӣ)и Республикаи Қароқалпоқистонро баршуморед.

Фасли IV

МАҚОМОТИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТ

§ 17. ТАШКИЛ ГАРДИДАНИ ҲОКИМИЯТИ ДАВЛАТӢ ДАР РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- оид ба системаи ҳокимияти давлатии Республикаи Ўзбекистон;
- дар бораи ваколатҳои органҳои ҳокимияти давлатии Ўзбекистон;
- оид ба принципи тақсими ҳокимият ба қонунгузор, иҷроия ва судӣ.

1. Чамъияте, ки ҳокимият надорад – оё илочи он ҳаст?
2. Сохтори ҳокимияти давлатӣ дар Республикаи Ўзбекистон
3. Принципи тақсими ҳокимият.

1. ЧАМЪИЯТЕ, КИ ҲОКИМИЯТ НАДОРАД – ОЁ ИЛОЧИ ОН ҲАСТ?

Тасаввур кардани чамъияте, ки ҳокимият надошта бошад, душвор аст. Агар аз таърихи тараққиёти ҷомеа мисолҳои алоҳидаро гирем (Рими қадим, империяи Карли Кабир ва ҳоказо) дар сурати ҳокимият надоштани чамъият чунин ҳолро мушоҳида мекунем, ки дар натиҷаи зиддиятҳои дохилӣ ва муборизаҳо барои ба даст даровардани ҳокимият чамъият несту нобуд мегаштааст.

Принсипҳои
азнавсозӣ ва
тараққиёти
Ўзбекистон:

садоқат ба арзишҳои умумиинсонӣ;

муштақам намудан ва пеш бурдани мероси
маънавии халқамон;

инсон имкониятҳои худро озодона намоён карда
битавонад;

ватанпарварӣ.

Дар давоми асрҳо фарзандони беҳтарини инсоният барои барпо намудани давлати идеалӣ «формулаи бахту саодат»-ро беҳуда ҷустуҷӯ намуданд.

Яке аз мутафаккирони асримиёнагии шарқ Абунасири Форобӣ ба

мафҳумҳои давлат, шаклҳои идоракунии давлат, давлатдорӣ, вазифаҳои давлат таъриф додааст.

Абуалӣ ибни Сино дар навбати худ он давлатеро идеалӣ ҳисобидааст, ки дар он адолати иҷтимоӣ ва тартибот дар симои ҳукмдори одил ҳукмронӣ мекунад. Дар баробари он ӯ чунин мешуморад, ки ҳар як шаҳрванди давлат бояд бо меҳнати ғоиданок машғул бошад.

Дар баробари эълон гардидани истиқлол дар Ўзбекистон имконияти интиҳоби роҳи тараққиёт ва азнавсозии ҷамъият пайдо гардид.

Дар ҳар кадом ҷамъият кудрате зарур аст, ки муносибатҳои байни одамон ва ҷамъиятро ба тартиб оварад. Дар ҳоли ҳозир ҳамин нерӯ ҳокимияти легитимӣ (қонунӣ) ҳаст, ки манфиати мухталифи гурӯҳҳо ва табақаҳои гуногуни аҳолиро бо ҳамдигар ҳамоҳанг месозад.

Супориши 1

1. Вақте ки шумо калимаи «ҳокимият»ро мешунавед, дар ин вақт дар пеши ҷашмони шумо рафтору кирдори таҷовузкоронаи вакилони ҳокимият пайдо мегарданд ва ё ҳаракатҳои онҳо барои ҷимояи манфиатҳои шаҳрвандон пеши назари шумо намоён мешаванд?

2. Аломатҳои тавсифкунандаи мафҳуми ҳокимиятро баршумored. Ҷумлaro давом диҳед: Ҳокимият – ин...

3. Ҷумлaro давом диҳед: дар сурате, ки ман ҳокимияти номаҳдудро зери даст кунам...

4. Таҳти таъсири кадом як қарори ҳукумат шумо ҳаракат ва рафтору кирдори худатон ва волидайнатонро ба ёд меоваред.

5. Ҳамин қарорҳо минбаъд ба тақдири шумо ва оилаатон чӣ гуна таъсир расонд?

2. СОҲТОРИ ҲОКИМИЯТИ ДАВЛАТӢ ДАР РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар ҷамъияти демократӣ ҳокимият дар заминаи қонун кор мебарад ва аз ин обрӯи вай баланд шуда, одамон на аз таҳлукаи ҷазои ин ҳокимият, балки ба туфайли маъқул донистани ҳаракати он ба вай итоат мекунанд.

Ҳокимият – имкониятест, ки ба рафтори одамон, ба ҳаракатҳои онон ва одатҳои таъсир мегузаронад. Ҳокимият метавонад табиати конструктивӣ, бунёдкорӣ дошта, бар манфиати аксарияти аҳолии мамлакат кор барад, ё баръакси он табиати вайронкунанда дошта бошад.

Супориши 2

Аз таърихи давлатҳо мисолҳо оред, ки дар онҳо фаъолияти ҳукмдорон ба оқибатҳои мусбӣ ё манфӣ оварда расондааст.

3. ПРИНЦИПИ ТАҚСИМИ ҲОКИМИЯТ

Мувофиқи Конститутсияи дар Республикаи Ўзбекистон ҳокимияти давлатиро Олий Мажлис, Президент, Девони Вазирон, органҳои ҳокимияти судӣ ба амал мебароранд.

Органҳои ҳокимияти давлатӣ ба ҳамдигар ҳамкорӣ намуда, ба якдигар таъсир мерасонанд, дар ҷамъият тартиботро таъмин менамоянд ва ғояҳоеро, ки одамонро муттаҳид мекунад, татбиқ месозанд.

Ваколатҳои ҳар кадом органи ҳокимият барои он аниқ нишон дода мешавад, ки имконияту пешро роҳи суиистеъмол аз ҳокимият ва даҳлат намудан ба соҳаи фаъолияти дигар органҳои ҳокимияти давлатӣ гирифта шавад.

Дар фаъолияти органҳои ҳокимияти давлатӣ аз ҳама муҳимтар ин имконияти татбиқи **принципи тақсими ҳокимият** аст, ки дар моддаи 11-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон зикр шудааст. Яъне ҳокимияти қонунгузорӣ, иҷроия ва суд фаъолияти худро мустақилона мебарад, ба кори якдигар ҳалал намерасонад.

Супориши 3

Аз рӯи масъалаи муносибати шахрвандон ба мақомоти ҳокимияти давлатӣ нуқтаи назаратанро аниқ кунед.

Рафтори кирдори аҳоли ба инҳо асос меёбад:

- ба боварӣ ба ҳаракатҳои қонуниву адолатноки он;
- ба одати итоат ба мақомоти ҳокимият;
- ба тарсу ҳарос дар назди ҳокимият.

Хулосабандӣ мекунем

Соҳтори мақомоти
ҳокимияти давлатӣ

- ҳокимияти давлатӣ–қудрате, ки муносибатҳои одамон ва ҷамъиятро ба тартиб мебарорад;
- ҳокимият–рафтори ободгарона ё вайронгарона;
- Олий Мажлис–Палатаи қонунгузорӣ ва Сенат;
- тақсими ҳокимиятҳо ба қонунгузорӣ, иҷроия ва судӣ.

Худатонро санчед!

1. Чаро ҳангоми барпо намудани давлати ҳукукии демократӣ принципи тақсими ҳокимиятро истифода бурдан мумкин?
2. Дар Республикаи Ўзбекистон принципи тақсими ҳокимият чӣ тавр татбиқ карда шуд?
3. Субъектҳоеро номбаркунед, ки ташаббуси қонунгузорӣ дошта метавонанд.

**Ҳокимияти
қонунгузор**

**Ҳокимияти
ичроия**

Ҳокимияти судӣ

ҲОКИМИЯТИ ДАВЛАТӢ

ҚОНУНГУЗОРӢ

ҚОНУНҲО

ҚОНУНҲО

ҚОНУНҲО

ҚОНУНҲО

ҚОНУНҲО

ҚОНУНҲО

ҚОНУНҲО

КОНСТИТУТСИЯ

§ 18. ОЛИЙ МАЖЛИС ВА ВАКОЛАТҲОИ ОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

– Одар бораи ваколатҳои Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон;

– оид ба ваколатҳои мутлақи Палатаи қонунгузорӣ ва Сенати Олий Мажлис.

1. Тартиби ташаккули Олий Мажлис ва ҳайъати он.
2. Ваколатҳои мутлақи Палатаи қонунгузори Олий Мажлис.
3. Ваколатҳои мутлақи Сенати Олий Мажлис.

1. ТАРТИБИ ТАШАККУЛИ ОЛИЙ МАЖЛИС ВА ҲАЙЪАТИ ОН

Олий Мажлис дар айни замон ҳокимияти қонунбарор ва мақоми намоёндогӣ ҳисоб меёбад, яъне, депутатҳо ва сенаторҳо манфиатҳои халқро, ки онҳоро интихоб намудаанд, ифода мекунад.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон органи ваколатдори олии давлат буда, ҳокимияти қонунбарорро ба амал мебарорад.

Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон аз ду палата иборат аст: Палатаи қонунгузорӣ (палатаи поёни) ва Сенат (палатаи болоӣ).

Муддати ваколати Палатаи қонунгузорӣ ва Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон панҷ сол аст.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 76.

Палатаи қонунгузори (палатаи поёни) Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон аз 150 нафар депутат иборат буда, онҳо бар асоси бисёрҳизбият аз ҳавзаҳои интихоботи минтақавӣ интихоб карда мешаванд. Палатаи қонунгузорӣ дар заминаи фаъолияти касбии доимии ҳамаи депутатҳо кори худро мебарад.

Палатаи Сенати (палатаи болоӣ) Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон палатаи вакилии ҳудудиест, ки аз 100 нафар намоёндогон (сенаторҳо) иборат аст. Сенаторҳо шашнафарӣ аз Республикаи Қароқалпоқистон, вилоятҳо ва шаҳри Тошканд интихоб мешаванд. шонздаҳ нафар аъзои Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон

аз миёни шахрвандони обрӯманди шоиставу арзандае, ки дар соҳаҳои илму фан, ҳунару адабиёт ва истеҳсолот, ҳамчунин соҳаҳои дигари фаъолияти давлатӣ ва ҷамъиятӣ дорои таҷрибаи амалӣ мебошанд, аз ҷониби Президенти Республикаи Ўзбекистон таъин карда мешаванд.

Шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон, ки дар рӯзи интиҳобот синни бисту панҷро пур карда ва ҳадди ақал панҷ сол дар қаламрави Республикаи Ўзбекистон муқим зиндагонӣ ба сар бурда бошад, мумкин аст депутати Палатаи қонунгузори Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон, ҳамчунин узви Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон интиҳоб гардад. Айнан як шахс дар як вақт ба сифати депутати Палатаи қонунгузорӣ ва узви Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон интиҳоб намегардад.

ОЛИЙ МАЖЛИСИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Сенати Олий Мажлис

Кенгаш

Раис ва муовинони он

Кумитаҳо

100 нафар сенатор

**Палатаи болоии Олий
Мажлис**

Палатаи қонунгузори Олий Мажлис

Кенгаш

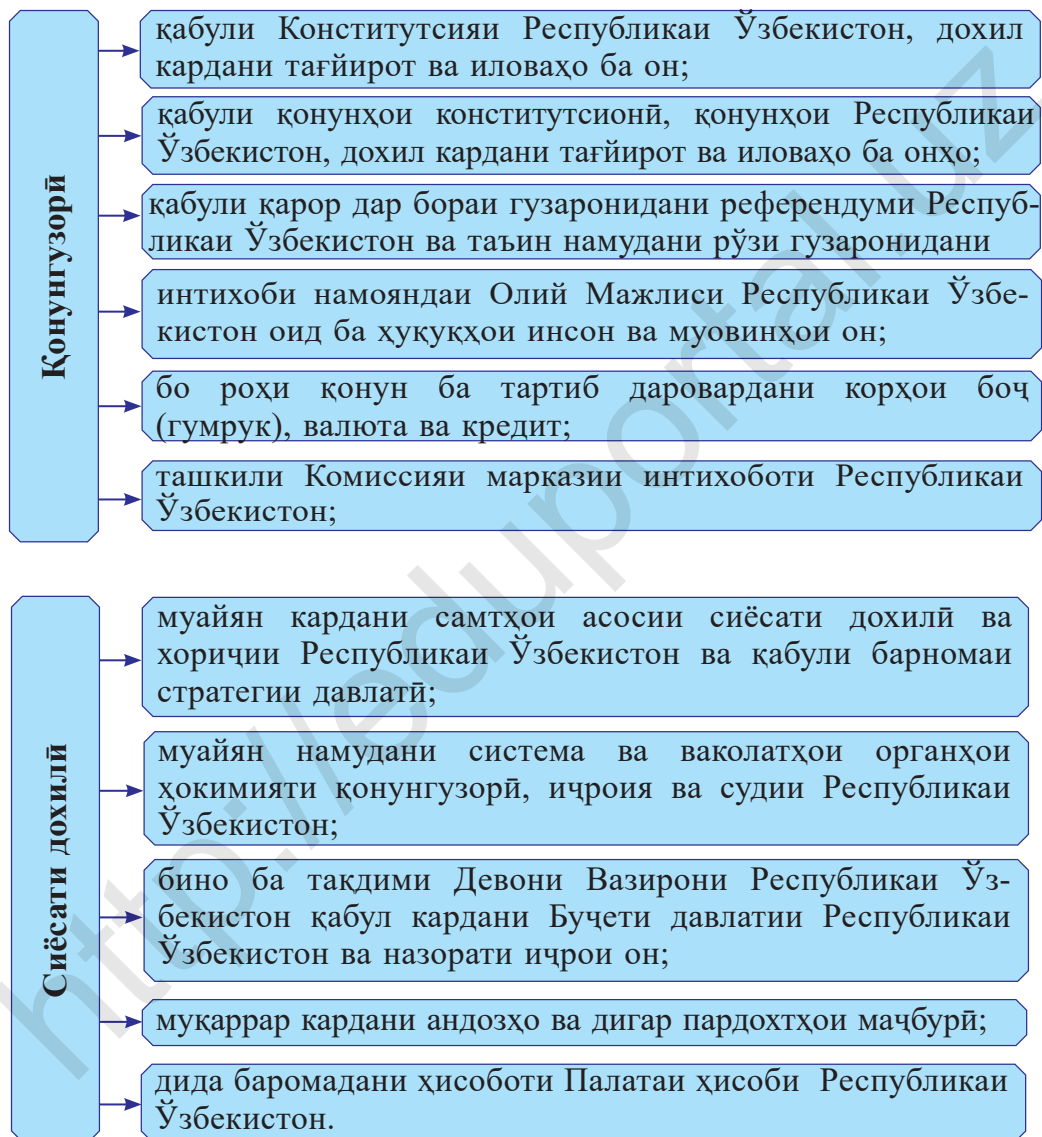
**Спикер ва муовинони
он**

Кумитаҳо, комиссияҳо

150 нафар депутат

**Палатаи поёнии Олий
Мажлис**

Мувофиқи моддаи 78-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон ваколатҳои яққои Палатаи қонунгузорӣ ва Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон чунинанд:

**Тағйироти
ҳуқуқӣ**

ба таркиби Республикаи Ўзбекистон қабул намудани сохторҳои нави давлатӣ ва тасдиқ кардани қарорҳои оиди баромадан аз таркиби Республикаи Ўзбекистон;

қонунан ба тартиб даровардани масъалаҳои сохти маъмурию ҳудудӣ, дигар қардани сарҳади Республикаи Ўзбекистон;

ташқил қардан, бекор намудан ва дигар намудани номи ноҳияҳо, шаҳрҳо, вилоятҳо ва тағйир додани сарҳади онҳо.

**Органҳои
идоракунии давлатӣ**

тасдиқи фармонҳои Президенти Республикаи Ўзбекистон дар бораи ташқилу барҳам додани вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти идораи давлатӣ;

бино ба пешниҳоди Президенти Республикаи Ўзбекистон муҳокима ва тасдиқи номзади Сарвазири Республикаи Ўзбекистон, инчунин шунидан ва муҳокима намудани ҳисоботи Сарвазир оид ба масъалаҳои муҳимтарини тараққиёти иҷтимоию иқтисодии мамлакат;

Tashqi siyosat:

тасдиқ қардани фармонҳои Президенти Республикаи Ўзбекистон оид ба эълони вазъияти ҷанг дар ҳолати ҳучум ба Республикаи Ўзбекистон ё дар ҳолати зарурати иҷрои маҷбуриятҳои шартномавии мудофияи яққоя аз таҷовуз;

тасдиқ қардани фармонҳои Президенти Республикаи Ўзбекистон дар бораи эълони сафарбарии умумӣ ва қисман, дар бораи ҷорӣ, дароз намудан ва қатъ сохтани эътибори вазъияти ғавқулודда;

ратификатсия ва денонсатсияи шартномаҳои байнал-милалӣ.

Муқофотонидан

Таъсиси муқофотҳо ва унвонҳои давлатӣ.

2. ВАКОЛАТҲОИ МУТЛАҚИ ПАЛАТАИ ҚОНУНГУЗОРИИ ОЛИЙ МАЖЛИС

Мувофиқи моддаи 79-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ба ваколатҳои мутлақи Палатаи қонунгузори Олий Мажлис мансуб ҳастанд:

- 1) интихоб намудани Спикери Палатаи қонунгузорӣ ва муовинони вай, раисони кумитаҳо ва муовинони онҳо;
- 2) ҳал намудани масъалаҳои аз ҳуқуқи дахлнопазирӣ маҳрум кардани депутати Палатаи қонунгузорӣ бино ба тақдимномаи Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон;
- 3) қабул кардани регламент ва дигар қарорҳо оид ба масъалаҳои ташкили фаъолияти палата ва тартибу қоидаҳои дохилии он;
- 4) қабул кардани қарорҳо оид ба ин ё он масъалаи соҳаи ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоиву иқтисодӣ, дигар масъалаҳои сиёсати дохиливу хориҷии давлат дохил мешавад.

3. ВАКОЛАТҲОИ МУТЛАҚИ СЕНАТИ Олий Мажлис

Мувофиқи моддаи 80-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ба ваколатҳои мутлақи Сенат :

- 1) Интихоби Раиси Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ва муовинони ӯ, раисони кумитаҳо ва муовинони онҳо;
- 2) бино ба тавсияи Президенти Республикаи Ўзбекистон интихоби Суди конститутсионии Республикаи Ўзбекистон;
- 3) бино ба тавсияи Президенти Республикаи Ўзбекистон интихоби Суди олии Республикаи Ўзбекистон;
- 4) бино ба тавсияи Президенти Республикаи Ўзбекистон интихоби раиси Шӯрои олии Судяҳои Республикаи Ўзбекистон;
- 5) бино ба тавсияи Сарвазири Республикаи Ўзбекистон таъин кардан ва озод намудани раиси Кумитаи давлатии Республикаи Ўзбекистон оид ба муҳофизати табиат;

6) тасдиқ намудани фармонҳои Президенти Республикаи Ўзбекистон дар бораи таъин ва аз вазифа озод кардани Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон ва раиси Палатаи ҳисоб;

7) тасдиқ намудани фармони Президенти Республикаи Ўзбекистон дар бораи таъин ё озод намудани раиси Хизмати амнияти давлатии Республикаи Ўзбекистон;

8) бино ба тавсияи Президенти Республикаи Ўзбекистон таъин кардан ё озод намудани дипломатҳо ва дигар намоёндагони Республикаи Ўзбекистон ба давлатҳои хориҷӣ;

9) бино ба тавсияи Президенти Республикаи Ўзбекистон таъин ё аз вазифа озод намудани раиси раёсати Банки марказии Республикаи Ўзбекистон;

10) бино ба тавсияи Президенти Республикаи Ўзбекистон қабул кардани ҳуҷжатҳо дар бораи амнистия;

11) бино ба тавсияи Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон ҳал намудани масъалаи аз ҳуқуқи дахлнопазирӣ маҳрум кардани аъзои Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон;

12) шунидани ҳисоботи Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон, раиси раёсати Банки марказии Республикаи Ўзбекистон;

13) қабул кардани қарорҳо оиди ташкили фаъолияти худ ва масъалаҳои вобаста ба тартибу қоидаҳои дохилии палата;

14) қабул намудани қарорҳо оиди масъалаҳои соҳаи ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ, оиди ин ё масъалаи сиёсати дохилӣ ва хориҷии давлат дохил мешавад.

Хулосабандӣ мекунем

Олий
Мажлис
Респуб-
лика
и
Ўзбе-
кистон

- Мажлис–Палатаи қонунгузорӣ ва Сенат;
- ваколати Палатаи қонунгузории Олий Мажлис;
- ваколати Сенати Олий Мажлис;

Худатонро санҷед!

1. Олий Мажлис чӣ гуна сохтор дорад? Дар ҳайъати он чанд нафар депутатҳо ва сенаторҳо дохиланд?
2. Ваколатҳои мутлақи Палатаи қонунгузорӣ ва Сенати Олий Мажлисро номбар кунед.

ЛОИҲАИ ҚОНУНРО ҚАБУЛ МЕКУНЕМ

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

– дар бораи чӣ будани ташаббуси қонунгузорӣ ва дар амалиёт татбиқ намудани он;

– оид ба марҳилаҳои ҷараёни қонунгузорӣ.

1. Ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ.

2. Марҳилаҳои ҷараёни қонунгузорӣ.

Дар ин дарс гӯё дар муҳокимаи лоиҳаи қонун дар Олий Мажлис «иштирок мекунем». Барои дидани тайёрии иштирок дар муҳокима оид ба он муаммоҳое, ки шиносҳо ва ҳамсинфони шуморо бештар ба ташвиш оварда истодаанд, фикр кунед. Барои ҳалли ин муаммоҳо дар бораи чӣ гуна қонунҳо қабул намудан низ мулоҳиза ронед.

Масалан, ин қонунро, инчунин яке аз қоидаҳои (бобҳои) онро чӣ гуна ном гузоштанро фикр кунед ва ба дафтаратон нависед. Ба саволҳои зерин ҷавоб дода, барои оиди қабули қонуни мазкур «Маъқул мешуморам» ва «Зид ҳастам» гуфта овоз додан исботу далелҳо оваред:

1. Ин қонун ҷаро қабул карда мешавад?
2. Қабули қонун ба чӣ гуна оқибатҳои мусбӣ ва манфӣ меоварад?
3. Ин қонун барои кӣ зарур аст?
4. Кадом гурӯҳи аҳоли бар зиддин ин қонун эътироз изҳор карданиш мумкин? Ҷаро?
5. Барои амал намудани қонун чӣ бояд кард?
6. Барои амалӣ намудани қонун чӣ қадар маблағ зарур аст? Онро аз кучо пайдо кардан мумкин?

Зимнан аз Дастур оиди меъёрҳои мақбули қонун истифода баред.

1. Қонун ба ҳуқуқ ва ахлоқу маънавият бояд мувофиқ ояд.
2. Қонун ба Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ва қонунҳо бояд мувофиқ ояд.
3. Қонун бояд ба забони оддӣ ва фаҳмо навишта шавад.
4. Иҷрои моддаҳои қонун бояд реал (воқеӣ) бошад.

1. ҲУҚУҚИ ТАШАББУСИ ҚОНУНГУЗОРӢ

Дар давлати ҳуқуқбунёди демократӣ зарурати танзими қонунгузорӣ оид ба муносибатҳои байниҳамдигарии одам дар ҷамъият мавҷуд аст. Аз ин сабаб дар қонунгузории мо матлабе ҳаст, ки мувофиқи он ҳар як инсон ҳақ дорад дар тайёр кардани лоиҳаҳои қонун, инчунин, тағйир додани қонунҳои мавҷуда ва пурра сохтани он иштирок кунад. Дар тафовут аз депутатҳои шахрвандон, на ба Олий Мажлис, балки ба депутатҳои Олий Мажлис, ки аз ҷониби онҳо интихоб гардидаанд, бо тақлифҳои мурочиат мекунанд.

Дар ёд доред!

Ташаббуси қонунгузорӣ – бо тартиби пешбинишуда ба органи қонунбарор расман даровардани лоиҳаи қонун аст. Ташаббуси қонунгузорӣ – марҳалаи нахустини раванди қонунгузорӣ ба шумор меравад.

Бино ба Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ташаббуси қонунгузорӣ тааллуқ дорад:

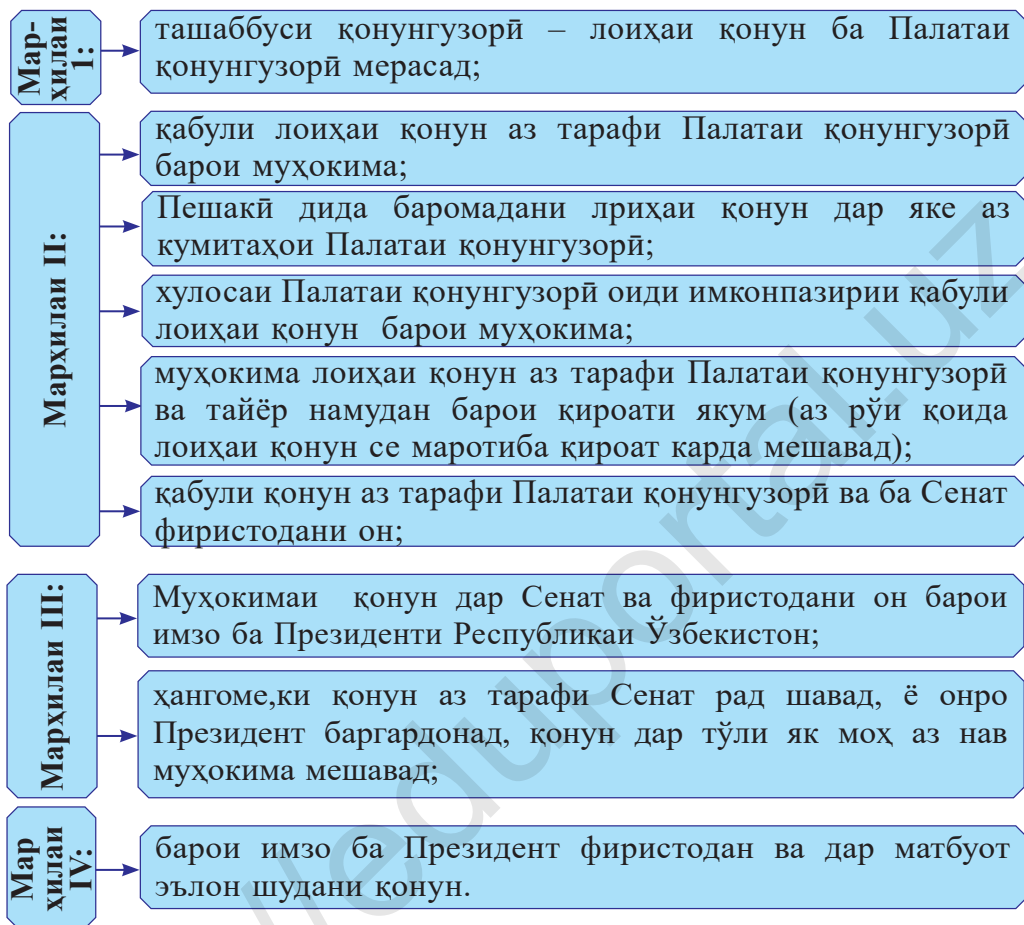
- ба Президенти Республикаи Ўзбекистон;
- дар симои органи олии намоёндагии ҳокимияти давлатӣ ба Республикаи Қароқалпоқистон;
- ба депутатҳои Палатаи қонунгузории Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон;
- ба Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон;
- ба Суди конститусионӣ, Суди олий;
- ба Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон.

Барои истифода аз ҳуқуқи мазкур, лоиҳаҳои қонун барои дархосту пешниҳод даровардан дар маҷлиси Палатаи қонунгузории Олий Мажлис бояд мавриди баррасӣ қарор гиранд ва кафолати он ҳатмист, инчунин, бо аксари овози депутатҳои, дар сурати маъқул донистани он пешниҳодҳои қарорҳои зерин қабул карда мешаванд:

- дар бораи таҳияи лоиҳаи нави қонун;
- оид ба фиристодани лоиҳаи пешниҳодшуда барои тақмил додан.

2. МАРҲИЛАҲОИ ҶАРАЁНИ ҚОНУНГУЗОРӢ

Ҷараёни қонунгузорӣ шакли фаъолияти давлатии депутатҳои ва сенаторҳои Олий Мажлис аст. Он марҳилаҳои зеринро дар бар мегирад:

Дар воситаҳои ахбори оммавӣ эълон шудани қонун яке аз шартҳои иҷрои ҳатмӣ он аст. Қонунҳо ва қарорҳои Олий Мажлис баъд аз имзо шудан дар тӯли як ҳафта бояд эълон шаванд. Агар дар қонун дигар сана нишон дода нашуда бошад, он баробари эълон шудан баъди 10 рӯз чун ҳуҷҷати меъёрӣ (нормативӣ) эътибор пайдо мекунад.

Сунориш

Тасаввур кунед, Шумо ба депутати Палатаи қонунгузори Олий Мажлис интихоб шудед. Дар бораи шартҳои таълими донишомӯзон дар мактабҳои таълими умумии миёна оид ба шартҳои таълими донишомӯзон лоиҳаи қонун пешниҳод кунед

САВОЛҲО БАРОИ НАЗОРАТИ МОБАЙНӢ

Ҳангоми мушкилӣ ба саҳифаҳои китоби дарсӣ, ки дар дохили қавс нишон дода шудаанд, муроҷиат намоед.

1. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба кадом мақсадҳо ташкил карда мешаванд? (с.82)
2. Ба ибораи “Иттиҳодияи ҷамъиятӣ” таъриф диҳед. (с.83)
3. Дар Республикаи Ўзбекистон кадом иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мавҷуданд?
4. Дар мамлакати мо иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар асоси кадом принцип ташкил карда мешаванд? (с.84)
5. Дар мамлакатамон иттифокҳои касаба ба кадом мақсад ташкил карда шудаанд? (с. 84)
6. Дар Республикаи Ўзбекистон ташкили кадом ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ манъ карда мешавад? (с. 85)
7. Сензура чист? (с.86)
8. Дар кадом ҳолатҳо аз воситаҳои ахбори оммавӣ истифода бурдан мумкин нест? (с.87)
9. Озодии суҳан ва матбуот чӣ гуна ба ҷамъият таъсири манфӣ расониданаш мумкин? (с.87)
10. Ба ибораи “Ҳизби сиёсӣ” таъриф диҳед.
11. Он ҳизбҳои сиёсӣ, ки имрӯз дар Республикаи Ўзбекистон фаъолият доранд, номбар кунед. (с.92)
12. Принципҳои муносибатҳои оилавӣ дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон зикр шудаанд, номбар кунед. (с.95)
13. Дар давлати мо муҳофизати оила чӣ гуна амалӣ мешавад? (с.95)
14. Шартҳои зарурии ақди никоҳро номбар кунед. (с.96)
15. Мувофиқи Қонуни Республикаи Ўзбекистон “Дар бораи кафолатҳои ҳуқуқҳои бачагон” шахраванди ба воя нарасида кадом ҳуқуқҳоро дорад? (с. 98)
16. Ибораи “Давлати унитарӣ”-ро таъриф диҳед. (с. 97).
17. Ба ибораи “Давлати федеративӣ” таъриф диҳед. (с.101)
18. Ба истилоҳи “Конфедератсия” эзоҳ диҳед.(с.102)
19. Шакли унитарии сохти давлатӣ аз шакли федеративӣ чӣ гуна фарқ дорад? (с.101)
20. Аломатҳои соҳибхитиярии Республикаи Қароқалпоқистонро номбар кунед. (с.103)
21. Дар Республикаи Ўзбекистон тақсимои ҳокимият чӣ гуна амалӣ мешавад? (с. 107)
22. Олий Мажлис чӣ гуна ташкил шудааст? Ба таркиби он чанд нафар депутат ва сенатор дохил шудааст? (с.109)
23. Ваколатҳои мутлақи Сенати Олий Мажлисро номбар кунед. (с.113)
24. Ваколатҳои мутлақи Палатаи қонунгузори Олий Мажлисро номбар кунед. (с.113)
25. Талабҳои нисбат ба қонун номбар кунед (с.115)
26. Кадом органҳои ҳокимият мувофиқи Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ҳуқуқи ташаббуси қонунгузиро дорад? (с. 116)
27. Марҳилаҳои ҷараёни қонунгузиро номбар кунед. (с.117)

§ 20. ПРЕЗИДЕНТИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништи мегиред:

- дар бораи ваколатҳои Президент ҳамчун сарвари давлат;
- оид ба тартиби интиҳоби Президент ва ба поён расидани

ваколатҳои

1. Президент – сарвари давлат
2. Ваколатҳои Президенти Республикаи Ўзбекистон
3. Тартиби интиҳоби Президенти Республикаи Ўзбекистон ва ба поён расидани ваколатҳои он.

1. ПРЕЗИДЕНТ – САРВАРИ ДАВЛАТ

Калимаи «президент» дар тарҷума аз латинӣ маънои «дар пеш нишинанда», яъне маънои сардори давлатро медиҳад. Дар аксари мамлакатҳои дунё шакли идоракунии президентӣ мавҷуд аст, ки он аз мавқеи лавозими президент далолат медиҳад. Дар Ўзбекистон лавозими президент дар 24-уми март соли 1990 чорӣ гардида буд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Президенти Республикаи Ўзбекистон сарвари давлат дар Республикаи Ўзбекистон мебошад ва ӯ бомаслиҳат амал кардан ва ҳамкорӣ намудани органҳои ҳокимияти давлатро таъмин менамояд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 89.

Супориш

Ваколатҳои Президенти Республикаи Ўзбекистонро омӯхта, ваколатҳои Сарвари давлатро ба соҳаҳои зерини фаъолияти ҷудо намоед.

Ваколатҳои Президент вобаста ба фаъолияти Олий Мажлис	Ваколатҳои Президент вобаста ба фаъолияти Девони Вазирон	Ваколатҳои Президент дар соҳаи Мудофиа ва муносибатҳои байналмилалӣ	Ваколатҳои Президент вобаста ба мувофиқнамоии фаъолияти органҳои суд, прокуратура ва Хизмати амнияти давлатӣ

2. ВАКОЛАТҲОИ ПРЕЗИДЕНТИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Вазифаи асосии сарвари давлат—бо роҳи мувофиқгардонии ғайолияти тамоми соҳаҳои ҳокимият таъмин гардондани ривочи барқарории собитқадамонаи мамлакат мебошад. Мавқеи алоҳидаи Президенти Ўзбекистон дар сохтори мақомоти ҳокимияти давлатӣ низ бо ҳамин эзоҳ меёбад. Президенти Республикаи Ўзбекистон раҳбари давлат ба ҳисоб меравад.

Мувофиқи моддаи 93 —уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон Президент:

1) кафили риояи озодиҳо ва ҳуқуқҳои шаҳрвандон, Конститутсия ва қонунҳои Республикаи Ўзбекистон мебошад;

2) оид ба ҳимояи соҳибхитӣ, амният ва яқпорчагии ҳудудии Республикаи Ўзбекистон, татбиқи қарорҳои доир ба масъалаҳои сохти миллию давлатӣ чораҳои зарурӣ мебарад;

3) дар дохили мамлакат ва дар муносибатҳои байналхалқӣ аз номи Республикаи Ўзбекистон қарор мебарад;

4) музокираҳо мебарад ва қарордоду шартномаҳои Республикаи Ўзбекистонро имзо мегузорад, риоя шудани қарордоду шартномаҳоро, ки аз ҷониби республикаи танзим гардидаанд, ӯҳдадорихоро таъмин менамояд;

5) эътиборномаҳо ва даъватномаҳои намояндагони дипломатӣ ва дигар намояндагихоро, ки дар ҳузури он аз аккредитатсия гузаштаанд, қабул мекунад;

6) ба Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон номзадҳоро барои таъин шудани намояндагони дипломатӣ ва дигар намояндагони Республикаи Ўзбекистон дар давлатҳои хориҷӣ тавсия мекунад;

7) ҳақ дорад ба Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон оид ба масъалаҳои муҳими татбиқи сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ муроҷиат кунад;

8) ғайолияти байниҳамдигарии мақомоти олии ҳокимият ва идоракунии республикаро таъмин менамоянд; бо тавсияи Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ ва дигар мақомоти идораҳои давлатиро ташкил ва барҳам медиҳад, бо фармонҳоро оид ба ин масъалаҳои тасдиқи онҳо ба палатаҳои Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон мерасонад;

9) ба Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон номзадро барои интихоби Раиси Сенат тавсия мекунад;

10) номзади Сарвазири Республикаи Ўзбекистонро барои муҳокима ва тасдиқ дар палатаҳои Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон тавсия медиҳад ва агар дар ҳолати истеъфо, ифодаи вотуми бовар накардан ба Сарвазир, палатаҳои Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон қабул мекунад, ё дигар ҳолатҳое, ки қонун пешбинӣ кардааст, аз вазифа озод менамояд;

11) бино ба тавсияи Сарвазири Республикаи Ўзбекистон аъзоёни Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистонро тасдиқ мекунад ва аз вазифа озод менамояд;

12) Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон ва раиси Палатаи ҳисобро бо тасдиқи минбаъдаи онҳо дар Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон таъин мекунад ва аз вазифа озод менамояд;

13) ба Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон номзад-хоро ба вазифаи таркиби Суди конституционӣ, Суди олии Республикаи Ўзбекистон, инчунин раиси Шӯрои олии Судяҳои Республикаи Ўзбекистон, раиси Раёсати Банки марказии Республикаи Ўзбекистон тавсия медиҳад;

14) бино ба тавсияи Шӯрои олии судяҳои Республикаи Ўзбекистон раисон ва муовинони судҳои вилоятҳо ва шаҳри Тошканд, раиси Суди ҳарбии Республикаи Ўзбекистонро таъин мекунад ва аз вазифа озод менамояд; аъзоёни Шӯрои олии судяҳои Республикаи Ўзбекистонро мувофиқи қонун тасдиқ менамояд;

15) бино ба тавсияи Сарвазири Республикаи Ўзбекистон мувофиқи қонун ҳокимони вилоят ва шаҳри Тошкандро таъин мекунад ва озод менамояд. Президент ҳақ дорад, ки бо қарори худ ҳокими ноҳияҳо ва шаҳрҳоро агар онҳо Конститутсияро, қонунҳоро вайрон кунанд ё барои содир кардани кирдоре, ки шаън ва эътибори ҳокимро поймол менамояд, аз вазифа озод намояд;

16) санадҳои органҳои идораи давлатии республика ва ҳокимонро дар ҳолати номувофиқӣ ба меъёрҳои қонунгузорӣ қатъ мекунад, бекор менамояд; ҳақ дорад ба маҷлисиҳои Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон раисӣ кунад;

17) қонунҳои Республикаи Ўзбекистонро имзо мекунад ва эълон менамояд; ҳақ дорад қонунро бо эътирозҳои ба Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон барои муҳокима ва овоздиҳии тақрорӣ баргардонад;

18) дар ҳолати ҳуҷум ба Республикаи Ўзбекистон ё дар ҳолати зарурати иҷрои ўҳдадорихои шартномавӣ оид ба мудофияи тарафайн аз таҷовуз ҳолати ҷанг эълон мекунад ва дар тўли се шабонарӯз қарори қабулкардари барои тасдиқ ба палатаи Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон тақдим мекунад;

19) дар ҳолатҳои ғавқулудда (таҳдиди ҳаққонии беруна, беназмии ҷамъиятӣ, ғалокатҳои калонмиқёс, офатҳои табиӣ, эпидемия) барои таъмини беҳатарии шаҳрвандон дар ҳудуди Республикаи Ўзбекистон ё қисми алоҳидаи он вазъияти ғавқулудда ҷорӣ мекунад ва дар давоми се шабонарӯз қарори қабулшударо ба тасдиқи палатаҳои Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон пешкаш мекунад. Шароит ва тартиби ҷорӣ кардани вазъияти ғавқулудда бо қонун ба тартиб дароварда мешавад;

20) Сарқумондони Олии Қувваҳои Мусаллаҳи Республикаи Ўзбекистон ба ҳисоб меравад, қумондонҳои олии Қувваҳои Мусаллаҳро таъин ва озод менамояд, унвонҳои олии ҳарбӣ медиҳад;

21) бо орденҳо, медалҳо ва ифтихорномаҳои Республикаи Ўзбекистон мукофотонида, бо унвонҳои дараҷанок ва ғаҳрии Республикаи Ўзбекистон тақдир мекунад;

22) масъалаҳои шаҳрвандии Республикаи Ўзбекистон ва додани паноҳгоҳи сиёсиро ҳал менамояд;

23) ба Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон дар бораи қабул кардани ҳуҷҷати амнистия тақдимнома пешкаш мекунад ва авфи шахсони дар судҳои Республикаи Ўзбекистон маҳкумшударо ба амал мебарорад;

24) Раиси Хизмати амнияти давлатииро таъин мекунад ва аз лавозим озод менамояд, баъд барои тасдиқ фармонҳоро оиди ин масъалаҳо ба Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон тақдим мекунад.

25) дигар ваколатҳоеро, ки дар ин Конститутсия ва қонунҳои Республикаи Ўзбекистон дар назар дошта шудаанд, ба амал мебарорад.

3. ТАРТИБИ ИНТИХОБИ ПРЕЗИДЕНТИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН ВА БА ПОЁНРАСИИ ВАКОЛАТҲОИ ОН

Дар тафовут аз республикаи парламентӣ, ки сарвари давлат аз ҷониби депутатҳои парламент интиҳоб мешавад, дар шакли идоракунии президентӣ сарвари давлат аз ҷониби халқ ва ё вакилони интиҳобкунандагон интиҳоб мешавад ва на аз гурӯҳи хурди депутатҳо, балки аз кишрҳои васеи аҳоли ваколатҳо мегирад.

Интиҳоботи Президент дар асоси Конститутсия ва қонун «Дар бораи интиҳоботи Президенти Республикаи Ўзбекистон» дар заминаи ҳуқуқи озодонаи баробар, интиҳоби рӯйрост ва ҳамагонӣ бо роҳи овоздиҳии пинҳонӣ ба амал бароварда мешавад. Дар аини замон ба номзади президентӣ талабҳои алоҳида гузошта мешавад.

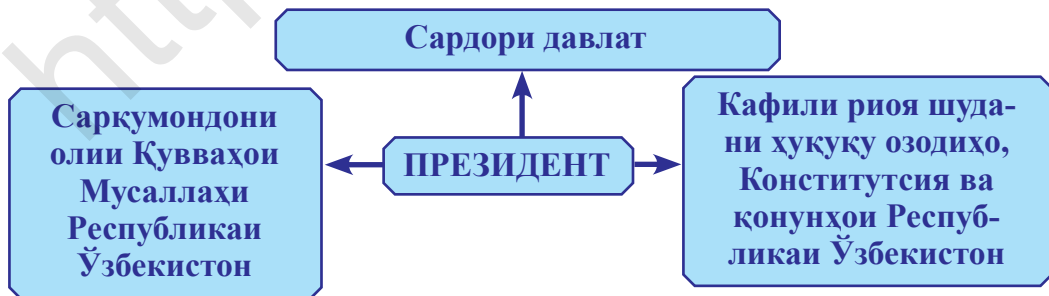

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Президенти Республикаи Ўзбекистон шахрванди республикаи Ўзбекистон, ки синну солаш аз сию панҷ хурд нест нест, забони давлатиро нағз медонад, дар ҳудуди Республикаи Ўзбекистон бевосита пеш аз интиҳобот камаш 10 сол истиқомат кардааст, интиҳоб шуданаш мумкин. Айнан як шахс беш аз ду муддат Президенти Республикаи Ўзбекистон шуда наметавонад.

Президенти Республикаи Ўзбекистон аз тарафи шахрвандони Республикаи Ўзбекистон дар асоси ҳуқуқи умумӣ, баробар ва интиҳоботи рӯйрост бо роҳи овоздиҳии пинҳонӣ ба муддати панҷ сол интиҳоб мешавад. Тартиби интиҳоби Президент бо қонуни Республикаи Ўзбекистон муқаррар карда мешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 90-ум.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ба муносибати ба поён расидани ваколатҳояш Президент ба истеъфо баромада, умрбод лавозими аъзои Сенатро ишғол мекунад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 97.

Хулосабандӣ мекунем

Президенти Республикаи Ўзбекистон

- сарвари давлат;
- Президент аз лаҳзаҳои ҳурдани савганд дар маҷлиси Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ба лавозим дохилшуда ба ҳисоб меравад;
- кафили озодиҳо ва ҳукуки шаҳрвандон, кафили Конститутсия ва қонунҳо;
- бомаслиҳат амал кардан ва кори алоқамандонаи органҳои ҳокимияти давлатиро таъмин мекунад;
- Республикаи Ўзбекистонро дар дохили мамлакат ва дар муносибатҳои байналмилалӣ намояндагӣ мекунад;
- шахсияти Президент даҳолатнопазир буда, аз тарафи қонун ҳимоя карда мешавад;
- Саркумондони Олии Қувваҳои Мусаллаҳи мамлакат;
- баъди ба поёнрасии ваколат – сенатор.

Худатонро санҷед!

1. Вазифаҳои асосии Президенти Республикаи Ўзбекистонро ҳамчун сарвари давлат номбар кунед.
2. Ба фикри шумо, Президент ҳангоми иҷрои вазифаҳояш бояд кадом душворихоро паси сар наояд?
3. Ба фикри шумо, чаро дар Конститутсияи Ўзбекистон қоидае дохил карда шудааст, ки мувофиқи он Президент ҳақ надорад ваколаташро ба органҳои давлатӣ ё шахси мансабдор дода наметавонад?
4. Кӣ Президенти давлати мо интиҳоб шуда метавонад?
5. Президент аъзои ҳизби сиёсӣ шуда метавонад?

§ 21. МАҚОМОТИ ҲОКИМИЯТИ ИЧРОИЯИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- оид ба сохтори мақомоти (органҳои) ҳокимияти иҷроия;
- дар бораи ваколатҳои асосии Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон.

1. Девони Вазирон – ҳукумати мамлакат.

2. Ваколатҳои асосии Девони Вазирон.

1. ДЕВОНИ ВАЗИРОН – ҲУКУМАТИ МАМЛАКАТ, МАҚОМОТИ ИЧРОИЯ

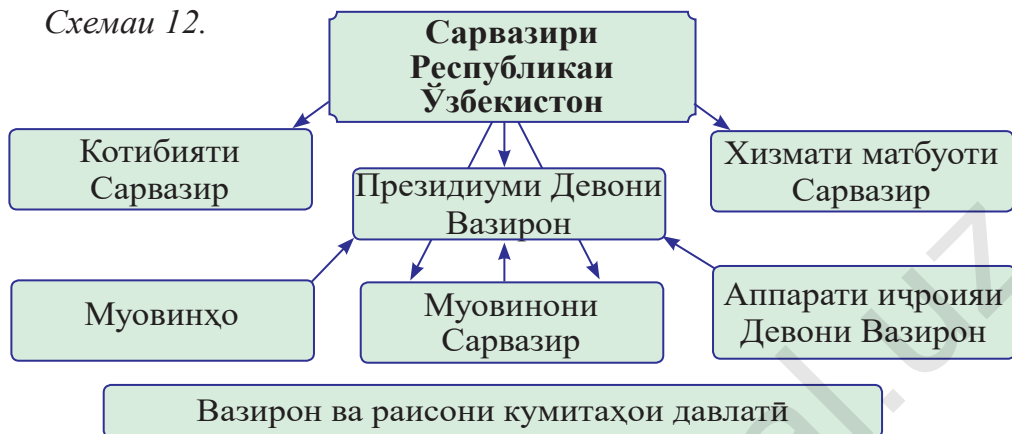
Асосҳои ташкил ва фаъолияти Девони Вазирон моддаи 98-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон ва қонун «Дар бораи Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон» аст. Девони Вазирон ҳукумати Республикаи Ўзбекистон аст ва мақомоти иҷроияи давлати мост, ки раҳбарии иқтисодиёт, фаъолияти пурсамари соҳаи иҷтимоӣ ва маънавию, иҷроӣ қонунҳои Республикаи Ўзбекистон, қарорҳои Олий Мажлис, фармонҳо, қарорҳо ва фармоишҳои Президентро таъмин менамояд.

2. ВАКОЛАТҲОИ АСОСИИ ДЕВОНИ ВАЗИРОН

Девони Вазирон системаи органҳои идоракунии давлатӣ ва органҳои идоракунии хоҷагиро, ки онҳо ташкил кардаанд, раҳбарӣ мекунад, фаъолияти Ҳамоҳангонаи онҳоро таъмин месозад. Девони Вазирон дар фаъолияти худ дар назди Олий Мажлис ва Президенти Республикаи Ўзбекистон ҷавобгар аст.

Ҳангоми дида баромадани лоиҳаҳои қонун ва тайёр намудани дигар ҳуҷҷатҳо дар палатаҳои Олий Мажлис барои таъмини ҳамкориҳои наздик маъмурияти Девони Вазирон, шӯъбаҳои органҳои идоракунии маҳаллии давлатӣ ва хоҷагӣ, мақомоти ҳокимияти иҷроия дар ҷойҳо дар Олий Мажлис лавозими Намояндаи Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон таъсис дода шудааст.

Схемаи 12.

Дар шабакаи Интернетӣ назди Девони Вазирон Портали маълумотҳои кушоди Республикаи Ўзбекистон кушода шудааст (data.gov.uz).

Мувофиқи моддаи 98-уми Конститутсияи
Республикаи Ўзбекистон Девони Вазирон дар
доираи ваколатҳои:

барои татбиқи сиёсати самарабахши иқтисодӣ, иҷтимоӣ, молиявӣ, пулу кредит, таҳияю татбиқи барномаҳои инкишоф додани илм, фарҳанг, маориф, ҳифзи саломатӣ ва дигар соҳаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ҷавобгар аст;

оид ба ҳимояи ҳимояи иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва дигар ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон чораву тадбирҳоро амалӣ мегардонад;

кори органҳои идоракунии давлатӣ ва хоҷагиро мувофиқ месозад ва сафарбар менамояд, назорати фаъолияти онҳоро мувофиқи тартиби қонун назорат менамояд;

ичрои қонунҳои Республикаи Ўзбекистон, қарорҳои Олий Мажлисро, фармон, қарорҳо ва фармоишҳои Президенти Республикаи Ўзбекистонро таъмин мекунад;

ба Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ҳама сол маърузоро оид ба масъалаҳои муҳими ҳаёти иҷтимоиву иқтисодии мамлакат тақдим мекунад;

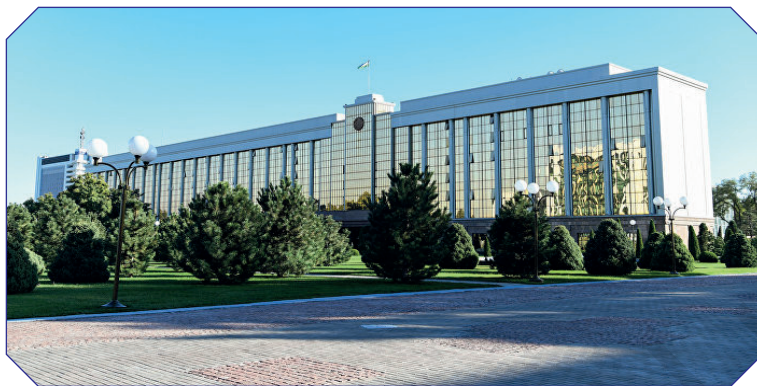
дигар ваколатҳоеро, ки ин Конститутсия ва қонунҳои Республикаи Ўзбекистон муқаррар кардааст, дар амал татбиқ мекунад.

Бо вазоратҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар нақша оварда шудаанд, шинос шавед ва соҳаҳои фаъолияти кори онҳоро нишон диҳед.

Худатонро дар нақши вазири ягон соҳаи маълум (аз қабилӣ таълими халқ, корҳои дохила, тандурустӣ, корҳои хориҷа) тасаввур кунед. Дастури кориатонро доир ба ҳалли фасли муаммоҳои соҳаи интихоб кардаатон тартиб диҳед.

Хулосабандӣ мекунем

- Девони Вазирон – ҳукумати мамлакат;
- кумитаҳои давлатӣ ва вазоратҳо;
- таъмини самараноки тараққиёти иқтисодиёт, соҳаҳои иҷтимоӣ ва маънавӣ;
- иҷрои қонунҳо, қарорҳои Олий Мажлис, фармонҳо, қарорҳо ва фармоишҳои Президентро таъмин мекунад;
- Президент номзади Сарвазирро тавсия медиҳад. Олий Мажлис тасдиқ мекунад;
- дар назди Олий Мажлис ва Президент ҷавобгар аст;
- қонун «Дар бораи Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон» .

Худатонро санҷед!

1. Шумо кадом органҳои ҳокимияти иҷроияро дар Республикаи Ўзбекистон медонед?
2. Девони Вазирон чӣ тавр ташкил карда мешавад?
3. Ваколатҳои асосии ҳукумати республикаро номбар кунед.
4. Робитаи байниҳамдигарии Девони Вазирон ва Олий Мажлис чӣ тавр ба роҳ монда шудааст?
5. Вазифаи асосии органҳои (мақомоти) ҳокимияти иҷроияро гӯед.

ҚОНУНИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН ДАР БОРАИ ДЕВОНИ ВАЗИРОНИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

(иқтибос)

Моддаи 1-ум. Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон

Девони Вазирон – Ҳукумати Республикаи Ўзбекистон–органи иҷроияи Республикаи Ўзбекистон аст.

Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон (минбаъд дар матн Девони Вазирон гуфта мешавад):

1) барои татбиқи сиёсати самарабахши иқтисодӣ, иҷтимоӣ, молиявӣ, пулу кредит, таҳияю татбиқи амалии барномаҳои инкишоф додани илм, фарҳанг, маориф, ҳифзи саломатӣ ва дигар соҳаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ҷавобгар аст;

2) оид ба ҳимояи ҳимояи иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва дигар ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон чораву тадбирҳоро амалӣ мегардонад;

3) кори органҳои идоракунии давлатӣ ва хоҷагиро мувофиқ месозад ва сафарбар менамояд, назорати фаъолияти онҳоро мувофиқи тартиби қонун назорат менамояд;

4) иҷрои қонунҳои Республикаи Ўзбекистон, қарорҳои Олий Мажлисро, фармон, қарорҳо ва фармоишҳои Президенти Республикаи Ўзбекистонро таъмин мекунад;

5) ба Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ҳама сол маърузаро оид ба масъалаҳои муҳими ҳаёти иҷтимоиву иқтисодии мамлакат тақдим мекунад;

6) дигар ваколатҳоро, ки ин Конститутсия ва қонунҳои Республикаи Ўзбекистон муқаррар кардааст, дар амал татбиқ мекунад.

Девони Вазирон ба сохтори органҳои идоракунии давлатӣ ва ба сохтори органҳои идоракунии хоҷагии ҳудаш ташкил карда раҳбарӣ менамояд, фаъолияти ҳамҷиҳати онҳоро таъмин мекунад.

Девони Вазирон дар фаъолияти худ дар назди Олий Мажлис ва Президенти Республикаи Ўзбекистон ҷавобгар аст.

Моддаи 4-ум. Таркиби Девони Вазирон ва тартиби ташкилдихии он.

Ба таркиби Девони Вазирон Сарвазирӣ Республикаи Ўзбекистон (минбаъд Сарвазир гуфта мешавад), муовинони вай, вазирон, раисони кумитаҳои давлатӣ дохил мешаванд. Сарвари ҳукумати Республикаи Қароқалпоқистон аз рӯи лавозимаш ба таркиби Девони Вазирон дохил мешавад.

§ 22. ОРГАНҲОИ ҲОКИМИЯТИ ДАВЛАТӢ ДАР МАҲАЛҲО

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- оид ба самтҳои асосии фаъолияти органҳои (мақомоти) ҳокимияти давлатӣ дар маҳалҳо;

- дар бораи ваколатҳо ва самтҳои фаъолияти ҳокимон;
- дар бораи фаъолияти Шӯроҳои депутатҳои халқӣ..

1. Шўроҳои депутатҳои халқӣ.

2. Фаъолияти ҳокимони вилоятҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳо.

1. ШҶҶРОҲОИ ДЕПУТАТҲОИ ХАЛҚӢ

Дар тафовут аз мақомоти ҳокимияти марказӣ мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ дар дараҷаи минтақа муаммоҳои иҷтимоиро ҳал мекунанд. Онҳо қонунҳо ва ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳокимияти иҷроияро бевосита, муаммоҳои соҳаи гуногуни ҳаёти ҷамъиятро ҳал намуда, ба иҷро мерасонанд. Органҳои ҳокимияти маҳаллӣ дар бобати таъмини неқӯаҳволии халқ ва таъмини дигар масъалаҳои муҳиме, ки дар назди давлат ҳаст, мақоми асосӣ ишғол мекунанд.

Шўроҳои депутатҳои халқӣ дар вилоятҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳо мақомоти ваколатдори ҳокимият ҳисоб мешаванд. Фаъолияти онҳо ба ҳаллу ҷалли муаммоҳо ва вазифаҳои ҳархелаи дахлдор, ки ба ҳаёти аҳолии минтақа вобаста аст, нигаронида шудааст. Ба ҳокимияти иҷроия ва ваколатдор дар ҳудуди шаҳр, ноҳия ва вилоят ҳоким раҳбарӣ мекунад. Ҳокимони вилоятҳо ва ҳокими шаҳри Тошканд ба Президент ва Шўроҳои дахлдори депутатҳои халқӣ ҳисобот медиҳанд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Намояндагони мақомоти ҳокимият дар вилоятҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳо (ба истисноӣ ноҳияҳои тобеи шаҳр, инчунин ноҳияҳои, ки ба таркиби шаҳр медароянд) шӯроҳои депутатҳои халқӣ буда, онҳоро ҳокимон сарварӣ мекунанд, онҳо манфиатҳои давлат ва шаҳрвандонро ба назар гирифта, масъалаҳои ба ваколатдорашон тааллуқдоштаро ҳал менамоянд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 99.

2. ФАЪОЛИЯТИ ҲОКИМОНИ ВИЛОЯТҲО, НОҲИЯҲО ВА ШАҲРҲО

Фаъолияти ҳоким бар асоси принципи раҳбари якка ва ҷавобгариин шахсӣ барои қарорҳои қабулшуда ва натиҷаҳои фаъолияти шўъбаҳои он сарварикунанда ба роҳ монда мешавад. Мувофиқи моддаи 93-юми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон Президент ҳақ дорад бо қарори худ ҳокимони ноҳияҳо ва шаҳрҳоро дар ҳолати вайронкунии Конститутсия, қонунҳо аз тарафи онҳо ё кирдоре, ки шаън ва эътибори ҳокимро паст мезананд, бо қарори худ аз вазифа озод намояд.

Супориш

Тасаввур кунед, шумо директори мактаб ҳастед ва ба қабули ҳокими шаҳр (ноҳия) ҳозир шудед. Шумо мехоҳед, ки дар мактабатон таъмир анҷом ёбад ва барои сафари аълохонҳои мактабатон ба яке аз мамлакати хориҷӣ ёрии моддӣ мепурсед. Дар бобати асоснок кардани дархостатон шумо кадом далелу бурҳонро оварданиед?

Ҳокими вилоят, ноҳия, шаҳр:

ичрои қонунҳо ва ҳуҷҷатҳои палатаҳои Олий Мажлис, Президенти Республикаи Ўзбекистон, Девони Вазирон, қарорҳои мақомоти болоӣ ва Шўроҳои депутатҳои халқии дахлдорро ташкил мекунад;

оид ба риоя намудан ба тартиботи ҷамоавӣ, муборизаи зидди ҷинояткорӣ, дар сурати руҳ додани офатҳои табиӣ, эпидемияҳо ва дигар ҳолатҳои ғавқулудда барои таъмини бехатарии шаҳрвандон чораҳо меандешад;

самтҳои асосии пешрафти иҷтимоиву иқтисодии вилоят, ноҳия ва шаҳрро, ҷиҳатҳои асосии бучети вилоят, ноҳия ва шаҳрро ва ҳисоботи иҷрои онро ба тасдиқи Шўрои депутатҳои халқӣ тақдим мекунад;

дар республика ва дар хориҷа вилоят, ноҳия ва шаҳрро расман намояндагӣ мекунад;

қабули аҳолиро ташкил мекунад, шикоят, ариза ва пешниҳоди шаҳрвандонро дида мебарояд ва ҳоказо.

Ҳокими вилоят, ноҳия ва шаҳр ба Шўрои депутатҳои халқӣ ҳисоботро оид ба масъалаҳои муҳими пешрафти иҷтимоиву иқтисодии вилоят, ноҳия ва шаҳрро тақдим менамояд. Аз рӯи онҳо Шўроҳо қарори дахлдор қабул мекунанд.

Қонуни асосӣ муқаррар месозад

Ҳокими вилоят, ноҳия ва шаҳр ваколати худро дар асоси принципҳои яккасардорӣ ба амал мебарорад ва барои қарорҳо ва рафтори органҳои вай раҳбарикунанда шахсан ҷавобгар аст.

Аз моддаи 103-юми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон.

Яке аз самтҳои асосии фаъолияти органҳои ҳокимияти маҳаллӣ раҳбарӣ кардани ҳоҷагии коммуналӣ аст. Дар қонуни оид ба органҳои маҳаллии ҳокимият қайд шудааст, ҳокимон фаъолияти хизмати ҳоҷагии коммуналиро дар ҳудуди худ мутобик ва назорат мекунанд. Хизмати ҳоҷагии коммуналӣ аз тарафи шўъбаҳои ҳокимият идора карда мешаванд. Раҳбарони онҳоро ҳоким таъин ва озод мекунад. Онро дар сессияи Шўрои маҳаллӣ тасдиқ мекунанд.

Шакли асосии кори ташкилию ҳуқуқии шўрои маҳаллӣ сессия аст. Дар сессия масъалаҳои вобаста ба салоҳияти шўро (кенгаш) аст, муҳокима мешаванд, ҳисобот шунда қарорҳои иҷроияшон қатъист, қабул мегарданд. Сессияи шўроҳои депутатҳои халқии вилоят, ноҳия, шаҳр бино ба зарурият дар як сол на кам аз ду бор аз тарафи ҳокими дараҷаи дахлдор даъват карда мешавад.

Ҳулосабандӣ мекунем

Мақомоти
ҳокимияти
давлатӣ дар
маҳалҳо

- ➔ Шўрои (кенгаши) депутатҳои халқӣ;
- ➔ ҳоким – дар маҳалҳо ҳокимияти намоёндагӣ ва иҷроияро раҳбарӣ мекунад;
- ➔ ҳисобот додан ба Шўрои депутатҳои халқӣ;
- ➔ ҷавобгарии шахсии ҳоким барои қарорҳои қабулшаванда.

Худатонро санҷед!

1. Шўроҳои депутатҳои халқӣ кадом муаммоҳоро ҳал мекунанд?
2. Шўроҳои депутатҳои халқиро кӣ раҳбарӣ мекунад?
3. Бар асоси кадом принципҳо фаъолияти ҳоким амалӣ мегардад?
4. Ҳокимон шўроҳои депутатҳои халқиро раҳбарӣ намуда, кадом муаммоҳоро ҳал менамоянд?
5. Ҳокимони вилоятҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳо ба кадом мақомоти ҳокимият ҳисобот медиҳанд?

Ҳуҷҷати нормативӣ

ҚОНУНИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН ДАР БОРАИ ҲОКИМИЯТИ ДАВЛАТИИ МАҲАЛЛӢ

(иктибос)

Моддаи 1-ум. Ҳокимияти намоёндагии маҳаллӣ ва иҷроия

Дар вилоятҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳо (ғайр аз шаҳрҳои тобеи ноҳияҳо) Шўроҳои депутатҳои халқие, ки ҳокимон сарварӣ мекунанд, органҳои намоёндагии ҳокимият буда, онҳо бо назардошти манфиатҳои давлат ва шаҳрвандон масъалаҳои ба ваколаташон мансубро ҳал мекунанд.

Ҳокими вилоят, ноҳия, шаҳр шахсии олии мансабдори вилоят, ноҳия, шаҳр буда, дар айни вақт дар ҳудуди дахлдор ҳокимияти намоёндагӣ ва иҷроияро раҳбарӣ менамояд. Ҳокими вилоят, ш. Тошканд ба Президенти Республикаи Ўзбекистон ва Шўрои дахлдори депутатҳои халқӣ ҳисобот медиҳад. Ҳокими ноҳия, шаҳр ба ҳокими болоистода ва Шўрои дахлдори депутатҳои халқӣ ҳисобот медиҳад.

Моддаи 2-юм. Таъин қардан ва озод намудани сарварони ҳокимияти намоёндагӣ ва иҷроияи маҳаллӣ

Ҳокими вилоят ва шаҳри Тошкандро Президенти Республикаи Ўзбекистон ба лавозим таъин ва озод мекунад.

Ҳокими ноҳия, шаҳрҳоро ҳокими вилоят, шаҳри Тошканд ба лавозим таъин мекунад ва аз лавозим озод менамояд ва ва Шўрои дахлдори депутатҳои халқӣ тасдиқ мекунад.

Ҳокими шаҳри тобеи ноҳия ба лавозим аз тарафи ҳокими ноҳия таъин ва озод қарда, аз ҷониби Шўрои депутатҳои халқии ноҳия тасдиқ мешавад.

Ҳокими вилоят бо розигии Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон ҳақ дорад ҳокими шаҳро ба ҳокими ноҳия (ноҳияҳои ба таркиби шаҳр дохилшуда мустасно) тобеъ қарда, мақомоти идоракунии ягонро бо тасдиқи минбаъда бо қарори қабулқарда Шўрои депутатҳои халқии вилоят ташкил намояд.

Муддати ваколати Шўрои депутатҳои халқӣ ва ҳокимон панҷ сол аст.

§ 23. МАҚОМОТИ ХУДИДОРАКУНИИ ШАҲРВАНДОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- дар бораи сохтор ва мақоми ҳуқуқии органҳои худидоракунии;
- оид ба ваколати органҳои худидоракунии;
- дар бораи фаъолияти комиссияҳо оид ба самтҳои асосии фаъолияти ҷамоати шаҳрвандон.

- 1. Органҳои худидоракунии шаҳрвандон ва мақоми ҳуқуқии онҳо.**
- 2. Самтҳои асосии фаъолияти мақомоти худидоракунии шаҳрвандон.**
- 3. Фаъолияти комиссияҳо дар назди мақомоти худидоракунии шаҳрвандон.**

1. ОРГАНҲОИ ХУДИДОРАКУНИИ ШАҲРВАНДОН ВА МАҚОМИ ҲУҚУҚИИ ОНҲО

Сохтор ва мақоми ҳуқуқии мақомоти худидоракунии, ки дар шаҳрҳо, деҳот ва авулҳо, инчунин дар маҳаллаҳои шаҳрҳо, деҳот ва авулҳо ташкил карда мешаванд, дар моддаи 105-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон ва Қонун «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрвандон» муайян шудааст.

Худидоракунии шаҳрвандонро Конституция ва қонунҳои Республикаи Ўзбекистон кафолат додааст ва фаъолияти мустақилонаи шаҳрвандон оид ба ҳалли масъалаҳои аҳамияти маҳаллӣ бо назардошти манфиатҳо, хусусияти инкишофи таърихӣ, инчунин арзишҳои миллию маънавӣ, расму оинҳо ва урфу одатҳои милли мебошад.

Органҳои худидоракунии дар шаҳракҳо, деҳот, авулҳо, инчунин дар маҳаллаҳои шаҳрҳо, деҳот ва авулҳо ҷамоати шаҳрвандон аст, ки барои се сол раис (оқсақол) ва мушовирони онро интихоб мекунад.

Органҳои худидоракунии шаҳрвандон ба системаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ дохил намешаванд ва ваколати худро дар асоси ҳуҷҷатҳои қонунӣ дар доираи ҳудуди худашон ба амал мебароранд. Ҷамоати шаҳрвандон манфиати аҳолиро ҳимоя мекунад ва дар ҳудуди дахлдори худ аз номи он қарорҳо қабул мекунад.

Дар ҷамоати шаҳрвандон шахсоне, ки ҳаждаҳ солро пур кардаанд, ва доиман дар ҳамон ҳудуд иқомат доранд, иштирок мекунад.

2. САМТҲОИ АСОСИИ ҒАЪОЛИЯТИ МАҚОМОТИ ХУДИДОРАКУНИИ ШАҲРВАНДОН

Органҳои ҷамоати шаҳрвандон аз шӯрои (кенгаши) ҷамоати шаҳрвандон, комиссияҳо оид ба самтҳои асосии ғаъолияти ҷамоати шаҳрвандон ва комиссияи муфаттишон иборат аст. Органҳои худидоракуни ба аҳолии мамлакат имконияти татбиқи ҳуқуқи конститутсиониро барои иштирок кардан дар идоракунии корҳои ҷамъият ва давлат медиҳад.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Органҳои худидоракунии шаҳракҳо, деҳот, авулҳо, инчунин дар маҳаллаҳои шаҳрҳо, шаҳракҳо, деҳот ва авулҳо ҷамоати шаҳрвандон аст, ки раис (оқсақол)-ро интихоб мекунад.

Аз моддаи 105-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон.

Бо кўмаки мақомоти худидоракуни ва саъю ҳаракатҳои якҷояи аҳоли дар ҳудуди муайян вазифаҳои маданияву иҷтимоӣ ҳал мегардад, дар иҷрои қарори қонунҳое, ки ба беҳбуд бахшидан ба дараҷаи зиндагонии аҳоли нигаронида шудааст, ба мақомоти давлатӣ мадад дода мешавад.

Қаъ сохтани ғаъолияти органҳои худидоракуни фақат тавассути қарори ҷамъомади шаҳрвандон ба амал бароварда мешавад. Мурочиати шахсони мансабдори мақомоти худидоракуни ба органҳои ҳокимияти давлатӣ бо тартиби маҷбурӣ бояд дида баромада мешавад.

3. ҒАЪОЛИЯТИ КОМИССИЯҲОИ НАЗДИ МАҚОМОТИ ХУДИДОРАКУНИИ ШАҲРВАНДОН

Мувофиқи моддаи 18-уми Қонун «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрвандон» дар ҷамоати шаҳрвандон оид ба самтҳои асосии ғаъолияти онҳо комиссияҳои зерин ташкил карда мешаванд:

Комиссияҳои назди органҳои худидоракунии шаҳрвандон:

- комиссияи муросою мадору;
- комиссияи масъалаҳои маърифат ва маънавият;
- комиссияи масъалаҳои дастгирии иҷтимоӣ;
- комиссияи қор бо қанон;
- комиссияи масъалаҳои ноболиғон, қавонон ва варзиш
- комиссияи масъалаҳои инкишофи фаъолияти тадбиркорӣ ва бизнеси оилавӣ;
- комиссияи экология ва муҳофизати табиат, ободонӣ ва қабудизоркунии;
- комиссияи назорати қамъиятӣ ва ҳимояи ҳуқуқи истеъмолгарон.

Хулосабандӣ мекунем

Мақомоти худидоракунии шаҳрвандон

- мақомоти худидоракунии ҳалли муаммоҳои ҷои зист;
- қамъомади шаҳрвандон: раис (оқсақол) – 3 сол;
- Шӯрои қамоати шаҳрвандон;
- комиссияҳо оид ба самтҳои асосии фаъолияти қамоати шаҳрвандон.

Худатонро санҷед!

1. Вазиқай асосии мақомоти худидоракунии шаҳрвандон аз ҷиҳи иборат аст?
2. Мақомоти худидоракунии шаҳрвандонро қӣ раҳбарӣ мекунад ва он барои қанд сол интиҳоб мешавад?
3. Дар назди мақомоти худидоракунии шаҳрвандон қадом комиссияҳо ташиқил қарда мешаванд?
4. Самтҳои асосии фаъолияти мақомоти худидоракунии шаҳрвандонро номбар қунед.

ҚОНУНИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН ДАР БОРАИ МАҚОМОТИ ХУДИДОРАКУНИИ ШАҲРВАНДОН

(иктибос)

Моддаи 3-ум. Мафҳуми худидоракунии шаҳрвандон

Худидоракунии шаҳрвандон фаъолияти мустақили шаҳрвандон барои ҳал намудани масъалаҳои дорои аҳамияти маҳаллӣ бо назардошти манфиатҳои худ, чиҳатҳои ба худ хоси тараққиёти таърихӣ, инчунин арзишҳои миллию маънавий аст, ки Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ва қонунҳо кафолат додаанд.

Моддаи 4-ум. Ҳуқуқи худидоракунии шаҳрвандон

Худидоракунии шаҳрвандон ҳуқуқи конституциявиашонро дар шаҳракҳо, деҳот, авулҳо, инчунин дар ҷамоати маҳаллаҳои шаҳрҳо (ҷамъомади намояндагони шаҳрвандон) мувофиқи кафолатҳои ҳуқуқи интиҳоботӣ амалӣ менамоянд.

Сарфи назар аз чинс, нажод, миллат, забон, дин, баромади иҷтимоӣ, эътиқод, мавқеи шахсӣ ва иҷтимоӣ шаҳрвандон бевосита ё ба воситаи вакилони интиҳобшуда дар худидоракунии баробарҳуқуқанд.

Моддаи 5-ум. Принсипҳои асосии фаъолияти мақомоти худидоракунии шаҳрвандон

Принсипҳои асосии фаъолияти мақомоти худидоракунии шаҳрвандон аз инобат гирифтани қонуният, ҳуқуқҳо ва озодиҳои инсон, ва устувории манфиатҳои қонуниаш, демократия, ошкорой, адолати иҷтимоӣ, ҳал намудани масъалаҳои дорои аҳамияти маҳаллӣ, ҳамбастагии ҷамъиятӣ, шарикӣ иҷтимоӣ, урфу одат ва анъанаҳои маҳаллӣ иборат аст.

Моддаи 8-ум. Мақомоти худидоракунии шаҳрвандон

Мақомоти худидоракунии шаҳрвандон ҷамоати шаҳрвандони шаҳракҳо, деҳот ва авулҳо, инчунин маҳаллаҳои шаҳрҳо, шаҳракҳо, деҳот ва авулҳо (минбаъд—ҷамоати шаҳрвандон) мебошанд.

Органҳои худидоракунии шаҳрвандон ба системаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ дохил намешаванд ва ваколати ҳудро дар асоси ҳуҷҷатҳои қонунӣ дар доираи ҳудуди худашон ба амал мебароранд.

Органҳои худидоракунии шаҳрвандон аз ҳуқуқҳои шахси юридикӣ истифода мебаранд, бо номашон мӯҳр доранд, инчунин тибқи тартиби муқарраркардаи Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон ба рӯйхат гирифта мешаванд.

§ 24. СОХТОРИ СУД ДАР РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

– дар бораи принципҳои ташкил ва фаъолияти ҳокимияти судӣ дар Республикаи Ўзбекистон;

– оид ба ҳуқуқи вазифаҳои судьяҳо, дар бораи талабот ба шахсияти судҳо ҳангоми таъин намудан ба мансаб.

1. Ҳалқаи асосии ҳимояи ҳуқуқи инсон.

2. Сохтори судии Республикаи Ўзбекистон.

1. ҲАЛҚАИ МУҲИМИ ҲИМОЯИ ҲУҚУҚИ ИНСОН

Ҳаёти ҳар як инсон ранг ба ранг буда, ба воқеаҳои гуногун бой аст ва бинобар ҳамин ҳам мароқовар аст. Аммо инсон дар ҷамъият зиндагонӣ мекунад ва рафтору кирдори он аксаран бо ҳуқуқҳои дигар шахсон зид омаданаши мумкин.

Вазифаи асосии мақомоти давлатӣ ин муҳофизат намудани манфиатҳои давлат ва ҳар як инсон аст ва чунин мақомот барои он созмон меёбанд, ки дар байни одамон доварӣ намоянд.

Дар сурате ки органҳои қонунгузор қонунҳоро қабул мекунанд, органҳои суд дар асоси ана ҳамин қонунҳо мурофияи одилонро ба амал мебароранд.

Вазифаҳои асосии сохтори судии Республикаи Ўзбекистон:

дар суд ба амал баровардани ҳуқуқи озодиҳое, ки дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ва санадҳои байналмилалӣ оиди ҳуқуқҳои инсон эълон шудаанд:

бо роҳи суд ҳимоя кардани ҳуқуқҳои корхонаҳо, муассисаҳо ва ташкилотҳо ва манфиатҳои бо қонун муҳофизатшавандаи онҳо;

таъмин намудани устувории қонун, адолати иҷтимоӣ, осудагӣ тифоқии шахрвандон.

Супориши 1

Рафторҳои зеринро таҳлил карда, муайян кунед, ки кадом аз онҳо рафтори ношоям, кадомаш ҷиноят аст?

1. Ҷавоне пеш аз поезди омада истода дуто болиштаки тормозиро болои релс гузошт

2. Ду нафар чавон бозикунон ба тирезаи поезди гузошта истода санг партофтанд.
3. Чавоне аз либоскашак чизҳои шахсии ҳаммактабашро дузид.
4. Мактабиён деворро бо ранги сурх кашида ва оинаро шикастанд.
5. Шахрванд А., бо суръати баланд омада нафареро зад, ба вай кўмак нарасонда гурехт.
6. Ронандаи автобуси пур аз одамон аз гузаргоҳи роҳи оҳан гузаштани шуд, аммо авария содир шуд. Баъзе мусофирон ҳалок шуданд, аксарият захмин гаштанд.
7. Ҳангоми сўхтор донишомӯзи синфи нуҳум аз хона баромада пинҳон шуд. Зимнан дар хонаи сўхтаистода кормандони сўхторхомӯшкунӣ ду бачаи хурдсолро наҷот доданд.
8. Донишомӯзи синфи болоӣ ба духтаре шилқинӣ намуд, духтар хоҳиш кард, ўро ором гузорад, чавон вайро саҳт зад ва дағалона дашном кард

2. СОҲТОРИ СУД ДАР РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Суд – дар ба амал баровардани муурофияи одилона ягона органи ҳақдори ҳокимияти давлатист. Судяҳо қарорҳои ҳалқунандаро ва ҳукмҳоро аз номи давлат содир мекунанд. Ин маънои онро дорад, ки қарорҳои ҳалқунанда ва ҳукмҳо аз ҷониби ҳама, аз он ҷумла, аз ҷониби органҳои давлатӣ бечунучаро бояд иҷро гарданд.

Ҳокимияти судӣ дар Республикаи Ўзбекистон ба воситаи суди конститусионӣ, маъмурий, шаҳрвандӣ, иқтисодӣ ва ҷиноӣ ба амал бароварда мешавад. Чунин тақсимооти байни судҳо зерисуд, яъне муқаррар кардани суди муайяне, ки парванда (кор) дида мешавад, номида мешавад.

Президенти Ўзбекистон Шавкат Мирзиёев 6-уми апрели соли 2017 қонунро оиди дохил кардани тағйирот ва иловаҳо ба Конститутсияи мамлакат имзо кард, ки азнавсозии сохтори судро пешбинӣ менамояд. Моддаҳои 80,81, 83, 93, 107, 110, 111 ва 111-уми Конститутсия тағйир ёфтанд. Суди олии хоҷагӣ ва Суди олий ба органи ягонаи олии ҳокимияти судӣ дар соҳаи қори суди шаҳрвандӣ, ҷиноӣ, маъмурий ва иқтисодӣ–Суди олии Республикаи Ўзбекистон табдил дода шуданд.

Институти нав – Шўрои олии судяҳои Республикаи Ўзбекистон таъсис дода шуд. Он мақомоти ҷамоати судяҳо буда, ба таъмини риояи принципҳои конституционии мустақилии ҳокимияти судӣ дар Ўзбекистон мусоидат менамояд.

Дар Республикаи Ўзбекистон мувофиқи моддаи 107-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон ва Қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи судҳо» системаи судӣ аз судҳои зерин иборат аст:

- Суди конституционии Республикаи Ўзбекистон
- Суди олии Республикаи Ўзбекистон;
- Суди Республикаи Қароқалпоқистон оид ба қорҳои шаҳрвандӣ, судҳои оиди қорҳои шаҳрвандии вилоятҳо ва шаҳри Тошканд;
- Суди Республикаи Қароқалпоқистон оид ба қорҳои ҷиноӣ, судҳои оид ба қорҳои ҷиноии вилоятҳо ва шаҳри Тошканд;
- Судҳои маъмурии Республикаи Қароқалпоқистон, вилоятҳо ва шаҳри Тошканд;
- Судҳои байниноҳиявӣ, ноҳиявӣ (шаҳрӣ) оид ба қорҳои шаҳрвандӣ;
- Судҳои оид ба қорҳои ҷиноии ноҳиявӣ (шаҳрӣ);
- Судҳои шаҳрвандии байниноҳиявӣ, ноҳиявӣ (шаҳрӣ) оид ба қорҳои ҷиноӣ;
- Судҳои иқтисодии байниноҳиявӣ, ноҳиявӣ (шаҳрӣ);
- судҳои маъмурии ноҳияҳо (шаҳрҳо).

Дар Ўзбекистон вобаста ба хусусияти кор судҳо ихтисосонида шуданашон мумкин. Ба ташкили судҳои ғавқулдда роҳ дода на мешавад.

Дар Республикаи Ўзбекистон муҳофааи судӣ ба забонҳои ўзбекӣ қароқалпоқӣ ё забони аҳолие, ки дар он ҷо аксариятро ташкил мекунад, бурда мешавад. Барои иштирокчӣ, ки забони судро наметонад, ба воситаи тарҷумон ошно сохтан бо маводи суд, рафти он ва ба забони модарӣ иштирок намудани он таъмин мешавад.

Суди конституционии Республикаи Ўзбекистон:

Суди конституционии Республикаи Ўзбекистон конституционӣ будани ҳуҷҷатҳои ҳокимияти қонунгузор ва иҷроияро дида мебарояд. Суди конституциониро Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон бино ба тавсияи Президенти Республикаи Ўзбекистон аз ҷумлаи мутахассисони соҳаи сиёсат ва ҳуқуқ, ки Шӯрои олии судҳои Республикаи Ўзбекистон тавсия намудааст, бо назардошти намоёнда аз Республикаи Қароқалпоқистон интихоб мекунад.

Суди олии Республикаи Ўзбекистон:

Мувофиқи моддаи 110-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон Суди олии Республикаи Ўзбекистон дар бобати бурдани қорҳои шахрвандӣ, ҷиноӣ, иқтисодӣ ва маъмурӣ мақомоти олии ҳокимияти судӣ ҳисоб мешавад.

Санадҳои қабулнамудаи он дар саросати ҳудуди Республикаи Ўзбекистон қатъӣ ва иҷроияш ҳатмист. Суди олии Республикаи Ўзбекистон ҳуқуқи бурдани назорат бар ғайолияти судии судҳои поёниро дорад.

Суди олии Республикаи Ўзбекистон қорқоро ба сифати суди инстансияи аввал ва мисли назорат дида мебарояд. Қорқое, ки аз рӯи инстансияи якумӣ аз тарафи Суди олий муҳоқима шудааст, бино ба ихтиёри шахсӣ барои апеллятсия ва шикоятӣ қассатсионӣ ҳақдошта аз тарафи онҳо мувофиқи тартиби апеллятсия ё қассатсия муҳоқима шуданаш мумкин. Қорқое, ки мувофиқи апеллятсия муҳоқима шудаанд, мувофиқи тартиби қассатсия муҳоқима намешаванд.

Суди Олии Республикаи Ўзбекистон назоратро аз тарафи судҳои иҷро шудани эзоҳи Пленуми Суди олиро татбиқ мекунад, амалиёти судиро таҳлил намуда, тақмили ихтисоси кадрҳои органҳои судро ба роҳ мемонад.

Дар Пленуми Суди олии Республикаи Ўзбекистон Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон иштирок мекунад. Инчунин дар маҷлисиҳои Пленуми Суди олии Республикаи Ўзбекистон Раиси Суди конституционии Республикаи Ўзбекистон, вазири адлия, судяҳо, аъзоёни Шӯрои илмию маслиҳатии назди Суди олии Республикаи Ўзбекистон низ иштирок карданашон мумкин.

Мақсади асосии мақомоти суд ҳимояи ҳукуку озодиҳои инсон, барқарор будани қонун ва адолат дар ҷамъият мебошад. Муҳимияти ҷаҳонии қонунҳои давлат қабулнамуда низоъ ва мочароҳои байни одамонро бидуни истифодаи зӯрӣ ҳал менамоянд.

Дар ёд доред!

Сохтори суд – тамоми органҳои судиест, ки дорои мақсаду вазифаҳо ва ваколатҳои ба худ хоси давлатӣ аст.

Суди инстансияи якум судест, ки мувофиқи қонун дар маҷлиси суд аввалин шуда ҳолатҳои парвандаро (корро) аниқ карда, оид ба он қарор ё ҳукм мебарорад. Нисбати қарори суди инстансияи якум ба суди болоистода қассатсия ва тибқи апеллатсия шикоят кардан мумкин.

Қассатсия шикояти тарафҳо ё аз рӯи протести прокурор ариза оид ба бекор кардани ҳукм аз тарафи Суди олий мебошад.

Дар аснои пур кардани чадвал муайян кунед, ки ҳар яке аз соҳаҳои ҳокимият ҳуқуқҳои инсонро бо кадом тарзу равиш ҳимоя мекунад.

ҲИМОЯ КАРДАНИ ҲУҚУҚҲОИ ИНСОН

Органҳои қонунгузори ҳокимият	Органҳои иҷроияи ҳокимият	Органҳои судии ҳокимият

Сохтори суд дар Ҷумҳурии Ўзбекистон

Номи судҳо	Вазифаҳо ва вазолатҳо
Суди конституционии Ҷумҳурии Ўзбекистон	Мувофиқати қонунҳои Ҷумҳурии Ўзбекистон ва қарорҳои палатаи Олий Мажлис, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон, қарорҳои ҳукумат ва органҳои маҳалли идораи давлатӣ, шартномаҳои байнидавлатӣ ва дигар ўҳдадорӣҳои Ҷумҳурии Ўзбекистонро ба Конститутсия аниқ мекунад.
Қўмитаи назорати конституционии Ҷумҳурии Қароқалпоқистон (моддаи 70, банди 8-уми Конститутсияи Ҷумҳурии Қароқалпоқистон)	
Суди олии Ҷумҳурии Ўзбекистон	Органҳои олии ҳокимияти судӣ, дар соҳаи судҳои муҳофизаи шаҳрвандиву ҷиноӣ ва маъмурий.
Суди олии Ҷумҳурии Қароқалпоқистон оид ба қарорҳои шаҳрвандӣ ва ҷиноӣ	
Судҳои иқтисодии Ҷумҳурии Ўзбекистон, Ҷумҳурии Қароқалпоқистон, вилоятҳо ва ш.Тошканд.	Органҳои суд доир ба ҳалли ҷараёни қарорҳои иқтисодии Ҷумҳурии Ўзбекистон ва Ҷумҳурии Қароқалпоқистон.
Судҳои вилоятҳо, суди шаҳри Тошканд, судҳои байниниҳиявӣ, ноҳиявӣ ва шаҳр.	Қарорҳои доир ба ҳуқуқшиканиҳои маъмуриву шаҳрвандиро ва қарорҳои ҷиноиро дар дараҷаи аввал дида мебарояд (судҳои инстансияи аввал)

**Сохтори суди
Республики Узбекистан**

- ➔ судҳо – ҳалқаи муҳими ҳимояи ҳуқуқи инсон;
- ➔ суд – ягона органи ҳокимият аст, ки ҳуқуқи судиро амалӣ мегардонад;
- ➔ фақат суд чораи ҷазоро барои вайронкунии қонунҳо муайян менамояд;
- ➔ судяҳо – мустақил ва даҳлатнопазиранд, фақат ба қонун итоат мекунанд;
- ➔ судҳои маъмурӣ, шаҳрвандӣ ва ҷиноӣ, баробарии шаҳрвандон дар назди қонун;
- ➔ Суди конституционӣ;
- ➔ судҳои умумӣ, судҳои иқтисодӣ;
- ➔ Принципҳо: ошкоро, объективӣ, қонуният, адолат.

? Худатонро санҷед!

1. Кадом судҳо сохтори судии Республикаи Ўзбекистон ва Республикаи Қароқалпоқистонро ташкил медиҳанд?
2. Ба мафҳуми сохтори судӣ таъриф диҳед.
3. Суд дар сохтори органҳои ҳокимияти давлатӣ кадом ролро мебозад?
4. Мақсадҳои асосии органҳои судии Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед.

§ 25. ТАШКИЛИ ФАЪОЛИЯТИ ОРГАНҲОИ СУДИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- дар бораи талаботи асосӣ барои татбиқи адолати судӣ;
- дар бораи ҳуқуқи вазифаҳои судяҳо, талабҳои нисбат ба шахсияти судяҳо ҳангоми таъин кардан ба вазифа.

1. Талаботи асосӣ барои татбиқи адолати судӣ.

2. Ҳуқуқ ва вазифаҳои судяҳо.

1. ТАЛАБОТИ АСОСӢ БАРОИ ТАТБИҚИ АДОЛАТИ СУДӢ

Объективӣ	Ҳолисона ва бағаразона дида баромадани кор (парванда)
Ҳаматарафа ва мукаммалӣ	Ҳаматарафа дида баромадани ҳамаи далелҳои маълуми оиди кор
Қонуният	Қатъиян мувофиқи Конститутсия ва қонунҳо дида баромадани кор ва қабул намудани қарор
Асоснокӣ ва адолатмандӣ	Бо далелҳои боваринок исбот кардан ва ба назар гирифтани ҳамаи ҷиҳатҳои кор

Дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон барои ҳама чунин қоидаи ҳатмӣ сабт ёфтааст: танҳо суд метавонад шахсро дар содир намудани ҷиноят айбдор шиносад ва мувофиқи қонун ба ӯ ҷазо таъин намояд (моддаи 19-ум).

Дар чунин сурат ҳар як одаме, ки дар содир намудани ҷиноят айбдор пиндошта шудааст, барои ғимояи худ аз тамоми воситаҳои истифода мебарад, дар асоси тартиби қонун ва ошкоро то аниқ нагаштани ҷиноят ӯ айбдор ҳисоб намешавад (моддаи 26-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон). Тартиби аниқ кардани чунин ҷавобгарӣ презумпсияи беайбӣ (беғуноҳӣ) номида мешавад.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Ҳар як шахсе, ки дар содир намудани ҷиноят айбдор доништа мешавад, қори ӯ дар суд бо тартиби қонун, ошкоро дида мешавад ва то даме, ки айби ӯ собит нагаштааст, ӯ айбдор ҳисоб карда намешавад, дар ин асно тамоми шароит барои ғимоя кардани вай таъмин карда мешавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, аз моддаи 26-ум.

Супориши 1

Ба фикри шумо, дар муҳокамаи суд ба ғайр аз судя иштирок намудани прокурор (додситон), адвокат (додгустар) ва маслиҳатгӯи халқӣ, айбдоркунандаи ҷамоавӣ ва ҷимоячиён бо қонун бо кадом мақсад муқаррар гардидааст?

Бо вазъиятҳои зерин ишнос шавед: суд чаро ба чунин қарор омадааст? Оё аз ҷониби суд дар бобати ба амал баровардани мурофиаи одилона талабҳо вайрон шудаанд ва ё баръакс? Агар шумо ба ҷои судя (додхоҳ) мебудед, чӣ гуна қарор мебаровардед?

Вазъияти 1.

Аъзони оилаи Тоҷибоевҳо (модар, падар, ду писар ва як набера) бо мақсади некӯаҳвол сохтани шароити моддияшон розӣ гардиданд, ки моддаҳои нашъамандро аз Тоҷикистон ба Ўзбекистон биёваранд. Бор, ки бар хилофи қонун буд, дар аснои тафтиши гумрукӣ (боҷхона) ошкор гардид. Тамоми аъзоёни оила, аз он ҷумла, набераи 16 сола ва модари 70 сола ба муддатҳои гуногун зиндонӣ шуданд.

Вазъияти 2.

Шаҳрванд Н. ҳуччатҳоеро, ки муҳосиби фирмаи «Анҳор» гум кардааст, ёфт. Ў ба ивази баргардонидани борномаи гумшуда арзиши маҳсулотро ба миқдори 50% талаб кард. Баъди кашокашиҳову талоши зиёд раҳбарияти фирма Н. - ро дар тамаъгарӣ айбдор дониста, аз болои ӯ ба суд ариза дод. Суд Н-ро айбдор шинохт ва ӯро ба муддати се сол аз озодӣ маҳрум намуд.

Вазъияти 3.

Шаҳрванд М. аз ӯҳдаи ронандагӣ набаромад. Вай ба канори роҳ баромада, дар он ҷо ба автомобили шаҳрванд К. шикаст расонд. Судя шаҳрванд К-ро айбдор дониста, дар ҷои манъшуда нигоҳ доштани машинаи ӯро фаҳмонда дод ва аз К. қабул кардани аризаашро рад наму

Супориши 2

Дар бобати ҳалли муаммои зерин фикри худро пешниҳод кунед.

Террористе, ки махфӣ бомбаро гузошта буд, ба даст афтод. аммо ӯ дар кучо пинҳон шудани бомбаро сир нигоҳ дошт, яъне аз гуфтан саркашӣ кард. Барои он ки ӯ ба айби худ иқрор шавад, шумо кадом чораҳоро истифода мебардед? Оё шумо зӯри бозуро истифода мекардед? Агар не, барои чӣ ?

Оё шумо ба ходими милитсия, ки террористро ба азобу шиканча андохтааст, додани ҷазоро шарт меҳисобед?

2. ҲУҚУҚҶ ӮҲДАДОРИҲОИ СУДЯҲО

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон муқаррар намудааст, ки судяҳо мустақиланд ва шахсияти онҳо дахлнопазир аст, яъне судяҳо ва маслиҳатдеҳони халқӣ кори судро фақат дар асоси қонун ва нисбат ба онҳо бидуни ягон таъсири бегона муҳокама мекунанд.

Ходимони идораҳои давлатӣ, шахсони мансабдори дорои мақоми дилхоҳ ва шаҳрвандон дар бобати ҳал намудани қорҳои конкретӣ ҳақ надоранд, ки ба суд дастуре нишон диҳанд. Принципи дахлнопазирӣ маънои бидуни рухсати судя ба ҳонаи хизмати ӯ ворид шудан, ба манзили он даромадан, аз назар гузарондани хату хабарҳои вай, аз назар гузарондани маводу ҳуҷҷатҳои ӯ ҳақ надоштанро медиҳад.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Судяҳо мустақиланд, фақат ба қонун итоат мекунанд. Ба кори судяҳо дар бобати ба амал баровардани мувофиқаи одилона даҳлат намудан роҳ дода намешавад ва чунин даҳлат мувофиқи қонун ба ҷавобгарӣ сабаб мегардад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 112-ум.

Судяҳои суди байниноҳиявӣ, судҳои ноҳиявӣ (шаҳрӣ) ҷиноӣ, иқтисодӣ, маъмурий аз ҷумлаи шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон, ки аз 30 сол хурд нест, дорои маълумоти олии юридикӣ буда, стажи қориаш аз рӯи ихтисоси ҳуқуқшиносӣ аз панҷ сол кам нест ва имтиҳони маҳоратро супурдааст, таъин мегарданд. Шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон, ки дорои унвони ҳарбии афсарӣ буда, хидмати ҳақиқии ҳарбиро мегузарад, судяи суди ҳарбӣ шуда метавонад.

Мувофиқи Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон судяҳо ба сифати депутат интиҳоб намешаванд, онҳо ба хизмҳои сиёсӣ ва ҳаракатҳо мансуб шуда наметавонанд, инчунин, вазифаҳои судяро дар якҷоягӣ бо ягон қоре, ки ба он музд дода шавад, ҳақ надоранд, ки ба иҷро расонанд.

Дар сурате судя ба ҷавобгариӣ ҷиноӣ қашида мешавад, вақолатҳои вай боздошта мешавад. Агар аниқ гардад, ки он бо ғайриқонунии ба лавозимаш мувофиқнаоянда шугъл варзидааст, дар он сурат бино ба тавсияи Шӯрои олии судяҳои Республикаи Ўзбекистон бо қарори

коллегияи дахлдори малакавӣ (квалификатсия) ваколатҳои он боздошта мешавад. Ё судя ба чораи маҷбурии тиббӣ ҷалб мешавад.

Ваколатҳои судя дар ҳолатҳои зерин пеш аз муддаташ боздошта шуданаш мумкин: 1) ҳини вайрон гардидани қасамёди судявӣ; 2) дар сурати додани аризаи хаттӣ; 3) судяҳо агар аз тарафи коллегияи малакавии дахлдор огоҳӣ гирифта бошанд, ё пас аз боздоштани ваколат бо дигар кори ба лавозимашон номувофиқ фаъолият бурда истода бошанд; 4) агар тибқи тартиби муқарраршуда ба муомила нолоиқ доништа шаванд ё лаёқаташон маҳдуд гуфта эътироф гарданд; 5) аз шаҳрвандии Республикаи Ўзбекистон маҳрум шаванд; 6) нисбати он ҳукми айбдоркунии суд эътибор пайдо кунад; 7) вафот намояд ё қарори суд вафоткарда эълон шуда бошад; 8) бино ба саломатӣ ё бо дигар сабабҳои узрнок барои иҷрои ўҳдадории судягӣ лаёқат надошта бошад; 9) агар муддати ваколоти раиси суд гузашта, вай барои бо дигар айб ва ё агар вай аз лиҳози ҳуқуқӣ белаёқат шинохта шавад ва ё дар сурати вафот қарданаш боздошта мешавад.

Супориши 3

Ба фикри шумо, дар кадоме аз ҳолатҳои дар зер омада аз ҷониби судя ба вайрон гаштани қонун роҳ дода шудааст?

Вазъияти 1.

Ҳангоми аз роҳрави пиёдарав гузаштани шаҳрванд С. ба пўшоки ў автомобили бо суръати бошитоб рафтаистода лой парронда гузашт. «Ҷабрдида ин масъаларо ҳудаш ҳал қарданаш мумкин аст, судҳо чунин як қорҳои беаҳамиятро дида намебароянд», – гуфта судя аризаи ўро рад намуд.

Шумо ба қарори судя чӣ гуна баҳо медиҳед?

Вазъияти 2.

Шаҳрванд Ш. аз шаҳрванд Н. дар бобати рўёндани 50.000 сўм ба суд муроҷиат қард. Дар айнаи замон аниқ гардид, ки Н. ин маблағро ба тариқаи қалин гирифта будааст ва сипас аз додани духтараш ба писари Ш. саркашӣ қардааст.

Судя дар ин бобат чи гуна бояд рафтор мекард?

Хулосабандӣ мекунем

Принсипҳо ва хусусиятҳои ба худ хоси сохтори суд

- презумпсияи беайбӣ (бегуноҳӣ) - танҳо суд айбдориро аниқ мекунад;
- қонун «Дар бораи судҳо»
- қонунӣ будан;
- ошкорой;
- мустақилии судяҳо;
- Суди конституцсионӣ – муайян кардани мувофиқии қонунҳо, фармонҳо, қарорҳо ба Конституцсияи Республика Ўзбекистон.

Худатонро санҷед!

1. Талабҳои асосие, ки қонун барои суди одилона пешбинӣ кардааст, кадомҳоянд.
2. Дар амал принципи мустақилии судяҳо ва фақат ба қонун итлоат кардани онҳо чӣ гуна татбиқ меёбад?
3. Вазифаи асосии Суди конституцсиониро номбар кунед.
4. Кӣ судияи суди шахрӣ, ноҳиявӣ, суди ҳарбӣ, Суди конституцсионӣ шуда метавонад?

§ 26. ДАРСИ АМАЛИЁТ МАЧЛИСИ СУДИ КОНСТИТУТСИЯВӢ

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- оид ба пайдарҳамии марҳилаҳои маҷлиси Суди конститутсионӣ;
- оид ба фаҳмонидани ҳуқуқҳо ва вазифаҳои иштирокдорни Суди конститутсионӣ;
- принсипҳои конститутсиявии ҷамоияти маҷмӯи ҳокимияти судӣ;
- боз ҳам такмил додани маҳорату лаёқат ҳангоми суҳанронӣ дар назди омма ва имкониятҳои татбиқи амалии донишҳои азбарнамуда.

1. Ваколатҳои суди конститутсиявӣ.

2. Тайёри барои гузаронидани маҷлиси суд.

3. Гузаронидани маҷлиси суд.

4. Муҳокимаи маҷлиси суд.

5. Қбул кардани қарор.

6. Хулосаҳо.

1. ВАКОЛАТҲОИ СУДИ КОНСТИТУТСИОНИӢ

Суди конститутсионии Республикаи Ўзбекистон органи олии судиест, ки назорати конститутсиониро ба анҷом мерасонад. (Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 108). Мисли судҳои умумӣ он низ ҳуқуқҳои аҳолии мамлакатро ҳимоя мекунад.

Тафовути он аз дигар намудҳои судҳо дар он аст, ки судяҳои Суди конститутсионӣ қорҳои конкретии байни шахсони алоҳидаро муҳокима намеkunанд.

Вазифаи асосии судяҳои Суди конститутсионӣ мувофиқ гардондани қонунҳои эълонкардаи Олий Мажлис, фармонҳои Президенти Республикаи Ўзбекистон, қарорҳои ҳукумат ва дигар ҳуҷҷатҳои қонун ба қонуни асосӣ – Конститутсияи мамлакат мебошад.

Мувофиқи моддаи 109-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон Суди конститутсионӣ :

1) ба Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон то чӣ андоза мувофиқ будани қонунҳои Республикаи Ўзбекистон ва қарорҳои Олий Мажлис, фармонҳо, қарорҳо ва фармоишҳои Президенти Республикаи Ўзбекистонро, қарорҳои ҳукумат, маҷмӯи маҳалии

ҳокимияти давлатӣ, ўҳдадорихои шартномавии байнидавлатии республикаи Ўзбекистон ва монанди онҳоро аниқ мекунад;

2) то имзо намудани Президенти Республикаи Ўзбекистон ба Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон мувофиқ будани қонунҳои конституциявии Республикаи Ўзбекистонро, қонунҳои Республикаи Ўзбекистон оид ба ратификатсияи шартномаҳои байналмилалӣи Республикаи Ўзбекистонро аниқ менамояд;

3) дар бораи мувофиқати Конститутсияи Республикаи Қароқалпоқистон ба Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, қонунҳои Республикаи Қароқалпоқистон ба қонунҳои Республикаи Ўзбекистон ҳулоса медиҳад;

4) ба Конститутсия ва қонунҳои Республикаи Ўзбекистон шарҳ медиҳад;

5) Мурочиати Суди олии Республикаи Ўзбекистонро, ки бо ташаббуси судҳо таҳия шудаанд, ва то чӣ андоза ба Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон мувофиқат кардани ҳуҷжатҳои нормативию ҳуқуқиро оид ба қорҳои муайян дида мебарояд;

6) аз рӯи натиҷаҳои ҷамъбасти амалиёти қорҳои суди конститусионӣ ахборотро оид ба конститутсионӣ будани қонунҳо дар мамлакат ҳар сол ба палатаи Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ва Президенти Республикаи Ўзбекистон тақдим менамояд.

7) Қарори Суди конститутсионӣ аз рӯзи расман ҷо шудан эътибор пайдо мекунад. Қарори Суди конститутсионӣ қатъӣ буда, нисбат ба он шикоят қардан мумкин нест.

Супориш

Суди конститутсиониро барпо намоед. Тасаввур кунед, ки қарори ҳукумат дар бораи бекор қардани таълими маҷбурии 11-сола дар асоси гузаштани мамлакат ба иқтисоди бозаргонӣ қабул қарда шудааст. Ба ҳамин муносибат ҳар кас масъалаи дар қадом сатҳ таълимгириширо ҳудаш ҳал қарданиш мумкин.

Чунин ҳуқуқшиканӣ ба Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон оё рост меояд?

Маҷлиси Суди конститутсионӣ мумкин аст бо тарзи зерин гузаронида шавад:

I. Марҳалаи омодагирӣ . Чунин вазъиятеро фароҳам биёред, ки синфхона толори маҷлисро ба ёд биёрад (барои панҷ гурӯҳи таълим-гирандагон панҷ миз – ҳар як гурӯҳ, таҷассуми яке аз судяҳои Суди конституционист, барои раис як миз (стол), барои суханронон минбар).

II. Гузаронидани маҷлис. Раис донишомӯзонро бо масъалаи мавриди назар ошно месозад, регламентро муайян намуда, барои муҳокима ба гурӯҳҳо вақт чудо мекунад. Ҳангоми қабул кардани қарор хонандагон ба моддаҳои конкретии Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон рӯй меоранд.

III. Муҳокимаи муаммо. Аз ҳар як гурӯҳ як маърузачӣ чудо карда мешавад, он дар зарфи 2-3 дақиқа нуктаи назари гурӯҳашро доир ба ҳамин муаммо равшан месозад. Барои ҳалли он хонандагон бояд аз қонунгузoron талаб намоянд, ки ба қарор ислоҳот дароваранд, лоиҳаи моддаи нави қонунро пешниҳод намоянд ва ё мумкин аст қарори ниҳии худро бекор намоянд. Зимни муҳокама иштирокдорони гурӯҳҳои дигар мумкин аст савол диҳанд.

IV. Қабул кардани қарор. Дар Суди конституционӣ қарор бо аксарияти овоз қабул карда мешавад.

V. Хулосабандӣ намудан. Рафти муҳокамаи муамморо арзёбӣ кунед: қарори муҳокимашаванда ба фоида ва ё бар зидди аргументҳо то кадом андоза асоснок шуда метавонад, муаммои рӯйдодаро то кадом андоза метавон самаранок муҳокамаву арзёбӣ намуд.

САВОЛҲО БАРОИ НАЗОРАТИ МОБАЙНӢ

*Ҳангоми мушкилӣ ба саҳифаҳои китоби дарсӣ, ки дар дохили қавс нишон
дода шудаанд, муроҷиат намоед.*

1. Вазифаҳои асосии Президенти Республикаи Ўзбекистонро ҳамчун сарвари давлат ғӯед. (с.120-121)
2. Кӣ Президенти Республикаи Ўзбекистон интиҳоб шуданаш мумкин аст? (с.123)
3. Тартиби интиҳоби Президенти Республикаи Ўзбекистонро ғӯфта диҳед. (с.123).
4. Ваколатҳои Президенти Республикаи Ўзбекистон дар кадом ҳолатҳо қатъ меёбанд? (с.123)
5. Президент баъди ба охир расидани ваколатҳояш кадом лавозимро ишғол мекунад? (с.124)
6. Мақомоти (органҳои) ҳокимияти иҷроияи Республикаи Ўзбекистонро ғӯфта диҳед. (с.125)
7. Функсияҳои асосии мақомоти ҳокимияти иҷроияро ғӯфта диҳед (с.125)
8. Ваколатҳои асосии Ҳукумати Республикаи Ўзбекистонро ғӯфта диҳед. (с.125)
9. Шӯроҳои депутатҳои халқӣ кадом муаммоҳоро ҳал мекунад? (с.130)
10. Шӯроҳои депутатҳои халқиро кӣ раҳбарӣ мекунад? (с. 131)
11. Вазифаҳои ҳокимони вилоят, шаҳр ё ноҳияро номбар кунед. (с.131)
12. Ба мафҳуми “Ҳудидоракунии шаҳрвандон” эзоҳ диҳед. (с. 134)
13. Органҳои худидоракунии маҳаллаҳои шаҳрҳо, шаҳракҳо, деҳот ва авулҳоро ғӯфта диҳед. (с.134)
14. Оид ба самтҳои фаъолияти қорӣи ҷамоати шаҳрвандон чӣ гуна комиссияҳо мавҷуданд? (с.136)
15. Ҳокимияти судӣ дар Республикаи Ўзбекистон судкуниро чӣ навъ ба амал мебарорад? (с.139)
16. Сохтори суди Республикаи Ўзбекистон аз кадом судҳо ташкил ёфтааст? (с.140)
17. Суди конституциявии Республикаи Ўзбекистон кадом қорҳоро дида мебарояд? (с. 141)
18. Мақсади асосии органҳои судро дар Республикаи Ўзбекистон ғӯфта диҳед. (с.142)
19. Талабҳои асосиро нисбат ба қонунҳо дар ҷараёни ба амал баровардани адолати судӣ ғӯфта диҳед (с.145)
20. Презумпсияи беайбӣ чист? (с. 145)
21. Кӣ судияи суди шаҳр ё байниноҳиявӣ, суди ноҳия ё иқтисодӣ шуданаш мумкин? (с.147)
22. Ваколатҳои судия дар кадом ҳолатҳо қатъ шуданаш мумкин аст? (148)
23. Принсипҳои конституциявии фаъолияти қорӣи ҳокимияти судиро номбар кунед. (с. 149)

Фасли V

КОНСТИТУТСИЯ–КАФОЛАТИ ИНКИШОФИ ДЕМОКРАТИЯ ДАР МАМЛАКАТ

Мо ҳар як қарори доир ба ҳаёти кишварро бо халқамон маслиҳат карда, дар асоси мулоқоти бевосита қабул мекунем. Ғояи “Халқ на ба идораҳои давлат, балки идораҳои давлат ба халқамон хизмат намояд” ба мизони фаъолиятмон табдил ёфта истодааст.

Шавкат Мирзиёев

§ 27. НИЗОМИ ИНТИХОБОТ ДАР РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- оид ба аҳамияти интихобот дар ҷамъияти демократӣ ;
- оид ба сохтори мавҷудаи интихоботӣ, принципҳои натиҷабархшии он:
- дар бораи хусусиятҳои сохтори интихоботӣ дар Республикаи Ўзбекистон.

- 1. Интихоботи депутатҳо – интиҳоби роҳи тараққиёти мамлакат аст.**
- 2. Кадом модели интихобот беҳтар аст?**
- 3. Принципҳои интихоботи демократӣ**

1. ИНТИХОБОТИ УМУМИХАЛҚӢ – ИНТИХОБИ РОӢИ ТАРАҚҚИЁТИ МАМЛАКАТ АСТ

Яке аз аломатҳои муҳими давлати ҳуқуқбунёди демократӣ ин бо роҳи интихоботи умумихалқӣ ташаккул додани мақомоти ҳокимияти давлатӣ ба ҳисоб меравад. Ҳар як шаҳрванд хангоми додани овози худ ба шахсони гуногун, ҳизбҳои сиёсӣ, ки ба ҳокимият даъвогарӣ мекунанд, муносибати ҳудро ифода мекунанд. Вай дар ташаккул додани мақомоти интихобшаванда ҳаққи иштирок намудан, яъне дар таркиби онҳо ҳаққи интихобшавӣ ва ҳаққи интихоб карданро дорад.

Шаҳрвандони Республикаи Ўзбекистон ба ҳуқуқи интиҳоб кардан ва интиҳоб шудан ба органҳои намояндагӣ соҳиб ҳастанд. Ҳар як интиҳобкунанда ба як овоз соҳиб аст. Ҳуқуқи овоздиҳӣ, баробарӣ ва ифода намудани хоҳишу иродаро қонун кафолат медиҳад. Шаҳрвандони Республикаи Ўзбекистон, ки ҳаждаҳ солро пур кардаанд, ҳуқуқи интиҳоб кардан доранд.

Шаҳрвандоне, ки мувофиқи қарори суд ғайримукаллиф дониста шудаанд, ҳамчунон шахсоне, ки бо ҳукми суд дар ҷойҳои аз ҳуқуқи озодӣ маҳрум нигоҳ дошта шудаанд, интиҳоб намешаванд ва дар интиҳобот иштирок намеkunанд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 117-ум.

Истилоҳи “интиҳобот” маънои бо роҳи овоздиҳӣ ташаккул додани мақомоти ҳокимияти интиҳобшавандаро дорад. Модоме, ки чунин аст, барои интиҳоби муносибтарин бояд якчанд номзад буда бошад. Чунин интиҳобот интиҳоботи муқобил ном гирифтааст. Дар сурати набудани алтернатива (муқобил) ба интиҳобкунандагон бояд имконияти рад кардани номзад мавҷуд бошад.

2. КАДОМ МОДЕЛИ ИНТИХОБОТ БЕҲТАР АСТ?

Интиҳобот худ аз худ кафили демократия шуда наметавонад. Бинобар ин низоми интиҳобот басо муҳим аст.

Низоми интиҳобот – тартиби интиҳобот ба органҳои вакилдори ҳокимияти давлатӣ ва интиҳоби президенти мамлакат аст.

Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ моделҳои мухталифи низоми интиҳобот мавҷуд аст: мажоритар ва пропорсионал.

Дар низоми **мажоритар** номзаде, ки овози аз нисф зиёди интихоб кунандагонро (ҳадди ақал 51 фоиз) мегирад, вай ба ҳамин округи интихобот интихобшуда ҳисоб меёбад.

Агар номзад аз нисфи ками овози интихобкунандагони дар интихобот иштироккардари гирад, ду нафар номзади бештар овоз гирифта ба даври дуюм мегузарад. Дар марҳилаи дуюм номзади бештари овозро гирифта интихобшуда ба ҳисоб меравад.

Бар асоси низоми интихоботи мутаносиб (пропорсионал) аз ҷониби интихобкунандагон барои ҳизб овозҳо дода мешаванд ва ҳуҷҷатҳое, ки бар қонуниятҳои ваколатҳои депутатӣ аз ҷониби ҳизб гувоҳӣ медиҳанд ба принсипи мутаносибият гузошта мешавад.

Дар чунин низом ҳизбҳои сиёсӣ на ин ки бо фамилия, балки бо рӯйхатҳои нишон дода мешаванд ва интихобкунандагони аниқ ба умумияти онҳо ба ин ё он рӯйхати пешниҳодкардаи ин ҳизб овоз медиҳанд.

Дар интихоби низоми интихобот дар Республикаи Ўзбекистон дараҷаи ривоҷи низоми сиёсӣ ва анъанаҳои шаклгирифтаи мардум ба инобат гирифта мешаванд. Аксари олимони ҳуқуқшинос ва сиёсатшинос чунин меҳисобанд, ки дар мамлакати мо истифода бурдан аз низоми мажоритар ба мақсад мувофиқ аст, зеро он барои истифода ҳеле оддӣ ва дар шароити тартиботи сиёсии барқарор ҳеле самаранок аст.

3. ПРИНЦИПҲОИ ИНТИХОБОТИ ДЕМОКРАТӢ

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ва Қонун «Дар бораи интихоботи Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон» асоси низоми интихобот буда, дар онҳо принципҳои демократии сохтори интихобот сабт ёфтаанд.

Принсипи ҳамагонӣ барои интихобкунандагон ва ҳам барои номзадҳо ошкоро аз рӯйхат гузаштанро таъмин месозад. Дар рӯзи барпошавии интихобот ба шаҳрвандоне, ки синни 18-ро пур мекунанд, ҳуқуқи иштирок ҳавола карда мешавад.

Ташкил кардани қори участкаҳои интихобот қабили ҳамагонии ҳуқуқи интихобот ба шумор меравад. Он ба интихобкунандагон шарту шароити мусоидро фароҳам меоварад: участкаҳои интихобот бевосита ба ҷойҳои истиқомат дар масофаи наздик ҷойгир мешаванд; интихобот ба рӯзи истироҳат таъин карда мешавад ва субҳ аз соати

7 то соати 20-и шом давом меёбад; дар бораи чойи овоздихӣ ба ҳар як интиҳобкунанда шарҳу эзоҳ дода мешавад; бо мақсади монета эҷод накардан, дар навбат зиёд наистодан, барои овоздихӣ ба микдори зарурӣ кабинаҳои махсус ҷиҳозонида мешаванд.

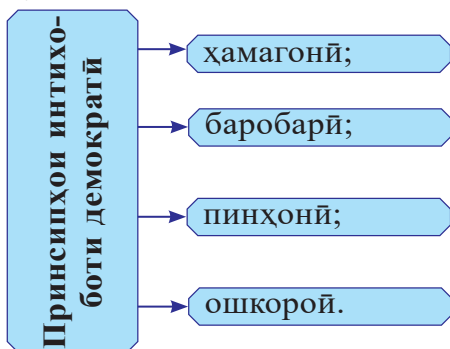
Агар интиҳобкунанда аз рӯи саломатиаш ва сабабҳои дигар ба участкаҳои интиҳобот омада натавонад, дар он сурат, биноан илтимоси онҳо ҷараёни овоздихӣ бевосита дар ҳуди чойи иқоматгоҳашон ташкил карда мешавад.

Барои он ки интиҳобкунандагон ба дароварда шудани исму насабашон ба рӯйхатҳо ва сохта ва ё ки қалбаки набудани маълумотҳо доир ба ҳудашон боварӣ ҳосил намоянд, бо ҳамин мақсад рӯйхатҳои интиҳобкунандагон дар участкаҳои интиҳоботи овехта мешаванд.

Принсипи баробарӣ маънои онро дорад, ки овози ҳар як интиҳобкунанда эътибори баробар дорад.

Принсипи овоздихии пинҳонӣ ба интиҳобкунанда имконияти бе ягон тазйиқ аз берун ва ё бидуни иштироки бегонаҳо овоз доданро кафолат медиҳад. Бо мақсади таъмини сирри овоздихӣ интиҳобкунанда ба кабинаи махсус медарояд, варақаи интиҳоботро пур мекунад, яъне аз болои фамилияи номзаде, ки бар зидди он овоз медиҳад, хат мекашад ва ҳудаш онро бо дасти худ ба қуттии интиҳобот мепартояд.

Принсипи ошкорой дар вақти интиҳобот имконияти қоидашиканиро маҳдуд месозад, ҳангоми шуморидани овозҳо ва эълон кардани натиҷаҳои расмӣ ҳалолро таъмин месозад. ба воситаи интиҳоботи умумихалқӣ ташаккул додани мақомоти ҳокимияти давлатӣ;

Интихоботи Президенти Республикаи Ўзбекистон, ба Палатаи қонунгузори Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ва Жўқорғи Кенгеси Республикаи Қароқалпоқистон, ба органҳои намоёндагии ҳокимияти давлатии вилоятҳо, ноҳияҳо, шаҳрҳо мутаносибан дар соли қатъ ёфтани муддати ваколати конститутсионии онҳо—рўзи якшанбеи аввалини даҳрӯзаи сеюми декабр гузаронида мешаванд. Интихобот дар асосии умумӣ, ҳуқуқи баробар ва бевоситаи интихоботӣ зимни овоздиҳии пинҳонӣ гузаронида мешавад. Шаҳрванди солаш ба ҳаждаҳ расидаи Республикаи Ўзбекистон ҳуқуқи интихоб дорад.

Шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон якбора депутати беш аз ду органи намоёндагии ҳокимияти давлатӣ шуда наметавонад.

Барои ташкил ва гузаронидани интихоботи Президенти Республикаи Ўзбекистон, ба Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон, инчунин референдуми Республикаи Ўзбекистон аз тарафи Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон Комиссияи марказии интихоботии Республикаи Ўзбекистон ташкил карда мешавад, ки принсипи асосии фаъолияти он мустақилӣ, қонуният, коллегиялӣ, ошкорой ва адолат аст.

Комиссияи марказии интихоботии Республикаи Ўзбекистон фаъолияти худро дар асоси мунтазамӣ ба амал мебарорад ва дар фаъолияти худ Конституцияи Республикаи Ўзбекистон, қонунҳои интихобот ва референдум дар Республикаи Ўзбекистон, дигар ҳуҷжатҳои қонуниро ба роҳбарӣ мегирад.

Аъзоёни Комиссияи марказии интихоботии Республикаи Ўзбекистонро бино ба тавсияи Жўқорғи Кенгеси Республикаи Қароқалпоқистон, Шўроҳои депутатҳои халқии вилоятҳо ва шаҳри Тошканд Палатаи қонунгузорӣ ва Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон интихоб мекунанд.

Раиси Комиссияи марказии интихоботии Республикаи Ўзбекистон аз ҷумлаи аъзоёни он бино ба тавсияи Президенти Республикаи Ўзбекистон дар маҷлиси комиссия интихоб карда мешавад.

Конституцияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 117-ум.

- овоз додан – шакли ифодаи муносибат ба ҳизбҳо ва ба шахсони гуногуне, ки ба маснади ҳокимият даъвогарӣ менамоянд;
- ҳуқуқи интиҳоб – аз синни 18 солагӣ;
- онҳое, ки аз ҳуқуқи интиҳоб маҳрум гардидаанд: аз лиҳози ҳуқуқи нолоиқон, ононе, ки дар ҷойҳои ҳабс нигоҳ дошта мешаванд, арбобони динӣ, ғайришаҳрвандон;
- интиҳоботи муқобил;
- низоми интиҳоботии мажоритар ва пропорсионал;
- ҳуқуқи интиҳоби рӯйрост, баробар, ҳамагонӣ;
- овоздиҳии пинҳонӣ;
- назорат: ҳозир гардидани мушоҳидон дар интиҳобот;
- ҷавобгариҳои ҷиноӣ барои вайрон кардани қонуни интиҳобот.

Худатонро санҷед!

1. Ҳангоми овоздиҳии пинҳонӣ ҳуқуқи интиҳоби рӯйрост, баробарӣ ва ҳамагонӣ чиро маънидод мекунад?
2. Дар Республикаи Ўзбекистон кӣ ҳуқуқи интиҳоботӣ дорад?
3. Дар фаъолияти комиссияи интиҳобот ошкорбаёнӣ чӣ нақш дорад?
4. Дар Ўзбекистон кадом модели низоми интиҳобот қабул гардидааст?
5. Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон барои иштирок дар интиҳобот ба шаҳрвандон кадом ҳуқуқҳоро ҳавола мекунад?

§ 28. ДАРСИ АМАЛИЁТ

ИНТИХОБОТИ ДЕПУТАТҲО ВА СЕНАТОРҲОИ ОЛИЙ МАЖЛИСИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

дар бораи тартиби гузаронидани маъракаи интиҳоботӣ ;

оид ба механизми овоздиҳӣ ;

оид ба нақши иштироккунандагони гуногуни чараёни интиҳобот.

1. Тартиби гузаронидани интиҳоботи депутатҳо ва сенаторҳо ба Олий Мажлис.

2. Интиҳоби шӯрои мактаб.

1. ТАРТИБИ ГУЗАРОНИДАНИ ИНТИХОБОТИ ДЕПУТАТҲО ВА СЕНАТОРҲОИ ОЛИЙ МАЖЛИС

Мувофиқи қонунҳои Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи интиҳобот ба Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон» ва «Дар бораи интиҳобот ба Шӯрои депутатҳои халқии вилоятҳои, ноҳияҳо ва шаҳрҳо» чараёни интиҳобот аз марҳилаҳои зерин иборат аст:

1. Таъин кардани рӯзи интиҳобот.
2. Ташкил кардани Комиссияи марказии интиҳобот.
3. Ташкили округҳои интиҳоботӣ ва участкаҳои интиҳоботӣ.
4. Ташкили комиссияҳои интиҳоботӣ.
5. Ёллон намудани маъракаи интиҳоботӣ.
6. Пешбарӣ кардан ва ба рӯйхатгирии номзадҳо ба депутатӣ .
7. Тарғиботи пешазинтиҳоботӣ.
8. Тартиб додани рӯйхати интиҳобкунандагон.
9. Тайёркунии бюллетени интиҳоботӣ.
10. Овоздиҳӣ ва маълум кардани натиҷаи интиҳобот.
11. Ба рӯйхатгирии депутатҳо ва ёллони натиҷаҳои интиҳобот.
12. Гузаронидани интиҳоботи такрорӣ дар он округҳо, ки номзадҳо миқдори зарурии овозро нагирифтаанд.

Интиҳоботи Президент ва ба депутатии Палатаи қонунгузорӣ ва аъзогии Сенати Олий Мажлис баргузор шуд. Сарвари давлат ва депутатҳои мақоми қонунгузори олии мамлакат интиҳоб гардиданд, яъне, аксари онҳо, ки ба участкаҳои интиҳобот омадаанд, ба тарафдории онҳо овоз доданд.

Ба фикри шумо, интиҳобкунандаи оддӣ, ки ба ҷумлаи ҳамин аксарият мансуб аст, аз нигоҳи сиёсӣ чӣ гуна рол дорад?

Албатта, дар ҳолатҳои зиёд ин одам ҳаёти сиёсии мамлакатро бо диққат мушоҳида мекунад. Вай медонад, ки касе дар сари ҳокимият қарор дорад, инчунин, ояндаи мамлакате, ки ӯ дар он зиндагонӣ мекунад, барояш бетафовут нест. Бинобар ин ӯ чунин корро мекунад.

Зеро таҷрибаи барпо кардани давлати ҳуқуқбунёд дар аксари ҳолат ба мақомоти қонунбарори мамлакат ва ба мақомоти вакилдори ҳокимият дар ҷойҳо вобаста аст ва ин аз ҳамон далолат медиҳад. Депутатҳо ва сенаторҳо қонунҳоро тайёр мекунанд ва аз тасдиқ мегузаронанд, аз болои роия кардани он низ назоратро ба амал мебароранд, буҷети мамлакатро мавриди муҳокима қарор медиҳанд ва тасдиқ мекунанд, вакилони масъултарини ҳокимияти иҷроияро ба лавозимашон тасдиқ менамоянд, дар татбиқи амалии Конститутсия, ҳуҷҷатҳои қонун ва фармонҳои Президенти Республикаи Ўзбекистон кўмак медиҳанд.

2. ИНТИХОБОТИ ШҶРОИ МАКТАБ

Мактабро метавон ба давлати хурде киёс намуд. тартиби гузаронидани интихоботро омӯхта, ҳаракат намоед, ки органи худидоракунии мактаб – шӯрои мактабро интихоб кунед.

Номзадҳо ба шӯрои мактаб бояд дастурҳои реалии гузаронидани ислоҳоти ҳаёти мактабро қар карда бароянд. Шумо услуби худатонро дар бораи ниғаҳдошти интизом дар мактаб ва кадр қиммати инсонии донишомӯзон пешниҳод кунед. Онҳоро ба дастури ҳуқуқҳо ва ӯҳдадорҳои муаллимону донишомӯзон дароред.

Баъд аз муҳокима намудани дастурҳои онҳо интихоботи номзадҳоро мувофиқи қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи интихобот ба Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон» баргузор намоед.

Ба се гурӯҳи зерин тақсим шавед:

- комиссияи интихобот;
- ҳизбҳо ва номзадҳои онҳо;
- вакилони воситаҳои ахбори оммавӣ.

М а р х и л а и I. Тайёри ба маъракаи пешазинтихоботӣ

Аъзои комиссияи интихобот

Раис ва котиби комиссияро гурӯҳ интихоб мекунад, ҷойи баргузори интихоботро муайян менамояд, рӯйхати интихобкунандагонро тартиб медиҳад, бюллетени интихобот, шакли протоколи шумориши овозҳоро тайёр мекунад, хонаи овоздиҳӣ, қуттии интихобот ва дигар ҷиҳозҳоро таъмин менамояд.

Ҳизбҳо ва номзадҳои онҳо.

Гурӯҳ ҳадди ақал ду ҳизб таъсис менамояд, дастурҳои кории онҳоро тайёр мекунад, тактикаи дастурҳои пешазинтиҳоботи ро карда мебарояд, ба узвияти сардории шӯрои мактаб номзадҳоро пешбарӣ мекунад, барои тарафдории номзадҳо варақаҳо интишор менамояд, нутқҳои онҳоро дар назди интиҳобкунандагон тайёр мекунад.

Ҳамсинфонатонро бовар кунед, ки дастури (барномаи) Шумо аз ҳама беҳтар аст.

Вакилони воситаҳои ахбори оммавӣ:

Гурӯҳ аз номзадҳо, аз интиҳобкунандагон, аз аъзои комиссияи интиҳобот интервью (мусохаба) мегирад, дар бораи рафти маъракаи пешазинтиҳоботӣ мақола тайёр мекунад.

М а р ҳ и л а и II. Маъракаи пешазинтиҳоботӣ

Аъзои комиссияи интиҳобот рӯйхатҳои интиҳобкунандагонро тартиб медиҳанд.

Ҳизбҳо ҳар яке плакатҳо аз дастурҳои пешазинтиҳоботии номзадашон ҳикоякунандаро меовезанд, варақаҳо интишор менамоянд, корҳои тарғиботи ро ба пеш мебаранд. Вакилони бозътимод бо баёноти дастурии худ номзадҳороо шинос менамоянд.

Баъд номзадҳо ба саволҳои интиҳобкунандагон, ба саволҳои вакилони воситаҳои ахбори оммавӣ, рақибони худ ҷавоб медиҳанд.

М а р ҳ и л а и III. Интиҳобот

Ба участкаи интиҳобот якумин шуда аъзои комиссияи интиҳобот, мушоҳидон аз ҳизбҳо, вакилони воситаҳои ахбори оммавӣ тақлиф карда мешаванд.

Комиссияи интиҳобот дар участка корҳоро ташкил мекунад. интиҳобкунандагон дар овоздиҳӣ иштирок меварзанд. Баъд аз он дар ҳузури ҳамаи ширкаткунандагон натиҷаҳои ниҳонии интиҳобот эълон карда мешаванд.

Худатонро санҷед!

1. Дар ҷараёни интиҳобот интиҳобкунанда чӣ нақше мебозад?
2. Дар давраи маъракаи интиҳобот вазифаи воситаҳои ахбори оммавӣ кадом аст?
3. Шумо ба сифати интиҳобкунандаи оянда чиро омӯхтед?
4. Иштироки худатон ва ҳамсинфонатонро дар интиҳоботи Шӯрои мактаб чӣ гуна арзёбӣ мекунад?

§ 29. МАҚОМОТИ ПРОКУРАТУРА (ДОДСИТОНӢ)-И РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

- оид ба фаъолияти мақомоти (органҳои) прокуратура дар бобати назорати иҷроии қонунҳо;
- оид ба ҳуқуқи вазифаҳои қарордори прокуратура;
- дар бораи хусусиятҳои фаъолияти органҳои прокуратураи Республикаи Ўзбекистон.

- 1. Прокурор – ҳимоягари қонун**
- 2. Мақомоти (органҳои) прокуратура**
- 3. Намудҳои ҳуҷҷатҳои назорати прокурорӣ.**

1. ПРОКУРОР – ҲИМОЯГАРИ ҚОНУН

Қаллими «прокурор» латинӣ буда тарҷумаи он «ғамхорӣ қардан» аст. Дар ин ҳолат, маъноии ғамхорӣ қардан дар бобати риояи бечунуҷароии тамоми қонунҳои давлат дар назар дошта шудааст.

Мақомоти прокуратура аризаҳои шикоятҳои шаҳрвандонро ба ташкилотҳои давлативу ҷамъиятӣ, муқарриратҳои онҳоро дида мебароянд, дар бобати барқарор намудани ҳуқуқҳои осебдидаи онҳо қарорҳои тадбирҳои меандешанд ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ва ташкилотҳоро ҳимоя мекунанд.

Органҳои прокуратура ба низомии судӣ намероянд ва аз судҳо мустақил мебошанд. Дар маҷлиси суд иштирок намуда, прокурор аз ном давлат назорати прокурориро мебарад, яъне дар қарорҳои суд оид ба қонун вайрон шуд ё не, муайян мекунад.

Дар сурати аз қониби суд қарори қабулгардида ба қонун мувофиқ набудан, прокурор ба суди болоӣ бо протест дар бораи мувофиқ набудани он ба қонун муқаррират мекунад. Ҳатто баъд аз ҳукми эътибор пайдо қардани қарори суд низ органҳои прокуратура аз болои вайрон нашудани ҳуқуқҳои маҳкумшудаҳо дар маҳбасхонаҳо ва дар ҷойҳои зиндонии онҳо назоратро ба амал мебароранд.

Дар ҳудуди Республикаи Ўзбекистон назоратро аз болои иҷрои аниқу яхелаи қонунҳо Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон ва прокурорҳои зердасти он ба амал мебароранд.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 118-ум.

ВАЗИФАҲОИ АСОСИИ МАҚОМОТИ ПРОКУРАТУРАИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Таъмин намудани
волоияти қонунҳо

Мустаҳкам кардани қонун

Ҳимояи ҳуқуқи озодиҳои
шаҳрвандон

Ҳимояи манфиатҳои ҷамъият ва
давлат

Ҳимояи сохти конституционии
Республикаи Ўзбекистон

Пешгирӣ ва ҷилавгирӣ кардани қонуншиканӣ

2. ОРГАНҲОИ ПРОКУРАТУРА

Мувофиқи моддаи 119-уми Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон системаи ягонаи марказии органҳои прокуратураро Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон, ки аз ҷониби Президенти Республикаи Ўзбекистон таъин ва аз вазифа озод карда мешавад, раҳбарӣ менамояд.

Фармони Президенти Республикаи Ўзбекистон оид ба таъин ва озод кардани Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистонро Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон тасдиқ мекунад.

Прокуратураи Республикаи Қароқалпоқистонро прокурори Республикаи Қароқалпоқистон раҳбарӣ мекунад, ки бо розигии Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон аз ҷониби Жўқорғи Кенгеси Республикаи Қароқалпоқистон таъин ва озод карда мешавад. Он дар назди Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон ва Жўқорғи Кенгеси Республикаи Қароқалпоқистон ҷавобгар ба ҳисоб меравад.

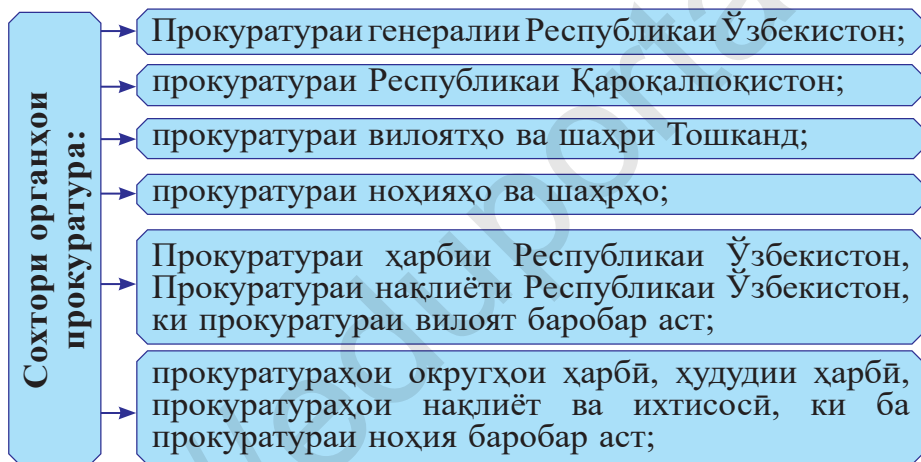
Прокурорҳои шаҳрҳо, ноҳияҳо ва вилоятҳо аз ҷониби Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон таъин карда мешаванд.

Муддати ваколати Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон, прокурори Республикаи Қароқалпоқистон, прокурорҳои вилоятҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳо панҷ сол аст.

Супориши 1

Ба фикри шумо, дар республика чунин тартиби таъин шудани прокурор чаро қабул шудааст? Шумо кадом усулро (озмун, имтиҳон ва ҳоказо) пешниҳод мекардед? Ўавобатонро асоснок намоед.

Департаменти мубориза бар зидди ҷиноятгарии оиди иқтисодиёт, Бюрои маҷбурии иҷро дар назди Прокуратураи генералии Республикаи Ўзбекистон амал мекунанд.

3. НАМУДИ ҲУҚҚАТҲОИ НАЗОРАТИ ПРОКУРОРӢ

Прокурор қонуншиканиро аниқ намуда мумкин аст, чораҳои зеринро андешад: **эътироз (протест), қарор, тақдимнома ариза ва огоҳӣ.**

Барои қарори ғайриқонунии орган прокурор протест (эътироз) медарорад. Ба ҳамон тартиб ба шахси мансабдор барои қарори ғайриқонуниаш аз тарафи прокурор протест баён мешавад.

Эътироз бояд ҳатман дар муддати на беш аз даҳ рӯз дида баромада шавад. Дар бораи натиҷаи дида баромадани эътироз дар муддати се рӯз ба прокурор хаттӣ маълум карда мешавад.

Бо назардошти хусусияти вайрон шудани қонун аз тарафи шахси мансабдор ё шахрванд прокурор оид ба боз кардани кори (парвандаи) ҷиноӣ, ҷавобгарии маъмурӣ ё интизомӣ қарор қабул мекунад.

Прокурор дар бораи бартараф кардани қонуншиканӣ, сабабҳо ва шароити он нисбат ба орган ё шахси мансабдор, ки бояд шикастани қонунро бартараф намояд, тақдимнома тақдим мекунад, ки он бояд бечунучаро муҳокима шавад ва дар бораи дидани чораҳо дар муддати як моҳ хаттӣ ба прокурор маълум кардан зарур.

Прокурор барои ҳимояи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, шахсони юридикӣ ва давлат метавонад бо ариза ба суд муроҷиат кунад.

Огоҳии пешакӣ дар бораи раво набудани шикастани қонун ҳангоми расидани маълумот оид ба хавфи содирзании ҳаракати зидди қонунӣ, ки ба манфиат, ҳуқуқи оозодиҳои шаҳрванд, манфиати ҷамъият ва давлат зиён оварданааш мумкин, аз тарафи прокурор хаттӣ ба шахси мансабдор ва шаҳрванд бо мақсади ҷилавгирӣ намудани қонуншиканӣ тақдим карда мешавад ва зимнан ҷавобгарӣ барои он қонуншиканӣ фаҳмонда мешавад.

Супориши 2

1. Қотилӣ рӯй дод. Бо мақсади фош кардани ҷиноят сардори шӯъбаи ҷустуҷӯии ҷиноӣ дар бораи кушода хондани ҳамаи он номаву хатҳое, ки ба шахси ба қотилӣ гумондор меоянд, фармон дод.

Ба фикри шумо, прокурор бояд ин қарорро бекор кунад?

2. Дар баъзе ҳолатҳо дар давоми муҳокимаи суд прокурор маҷбур мешавад то ба судишаванда чораи ҷазои ҳабси яқумра таъин намояд.

Ба фикри шумо, ин ҳол ба паҳн шудани бешафқатӣ дар мамлакат имконият муҳайё намесозад?

Бисёре аз қонунгузoron бо ҳар роҳ, дар бораи ҳаллу фасли муаммо, ки бояд органҳои прокуратура аз ҳар гуна органҳои

давлат, аз иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва шахсони мансабдор пурра мустақил шаванд, саъю кӯшиш меварзанд.

Ба ҳамин муносибат дар Республикаи Ўзбекистон чораву тадбирҳои зерин андешида шудаанд:

– дар органҳои прокуратура ташкил кардани ҳизбҳои сиёсӣ ва ҳаракатҳо манъ шудаанд;

– прокурорҳо дар марҳилаи амалкарди ваколатҳои худ узвияти худро ба ҳизбҳои сиёсӣ ва дигар иттиҳодияҳои ҷамоавие, ки мақсади сиёсиро дунбол мекунанд, қатъ месозанд;

– ба прокурорҳо шуғл варзидан бо хизматрасонии пулӣ ва шуғл варзидан бо фаъолияти тадбиркорӣ манъ карда мешавад (ба истиснон фаъолияти илмиву эҷодӣ ва педагогӣ);

– ба прокурорҳо дар асоси ҳифзи мақом бо созмонҳо ва корхонаҳо ҳамкорӣ кардан манъ шудааст (ғайр аз муассисаҳои таълимию илмӣ);

– прокурорҳо ва муфаттишони прокуратура дар муҳофизати давлат қарор мегиранд ва ба дахолатнопазирии хизмат соҳибанд, яъне тафтиш намудани корҳои (парвандаи) ҷиноие, ки нисбат ба онҳо кушода шудааст, фақат аз ҷониби органҳои прокуратура ба амал бароварда мешавад;

– ҳангоми тафтиш кардани корҳои ҷиноятӣ, дида баромадани шикоят, ариза ва ҳоказо дахолат кардани мақомоти ҳокимияти давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва воситаҳои ахбори оммавӣ ба фаъолияти прокуратура манъ карда шудааст;

– Прокурори генералии Республикаи Ўзбекистон ба Президенти Республикаи Ўзбекистон ва Сенати Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ҳатман ҳисобот медиҳад.

– Таъминоти молиявӣ фақат аз ҳисоби буҷет ба амал бароварда мешавад.

Супориши 3

1. Чораву тадбирҳои худатонро дар бобати ҳаллу фасли муаммои мустақилияти мақомоти прокуратура пешниҳод кунед.

2. Шояд, Шумо ба органҳои прокуратура ваколатҳои хеле зиёд дода шудааст ва суиистеъмоли ҳокимият аз ҷониби онҳо аз эҳтимол дур нест, гуфта ҳисоб мекунад? Хуб, барои назорат кардан аз болои фаъолияти мақомоти прокуратура чиро пешниҳод мекунад?

3. Мувофиқи Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон дар давраи ишғоли

лавозими прокурор соҳиб шудан ба лавозими дигари ҳақдиҳанда ва ё узвият доштани прокурор дар ҳаракатҳои оммавӣ ва ҳизбҳои манъ карда шудааст.

Ба фикри шумо дар ин ҳолат ин манъкуниҳо ҳуқуқи иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии прокурорро ҳамчун шахрванди ҳамин мамлакат, оё вайрон намекунад?.

Хулосабандӣ мекунем

Прокуратураи Республикаи
Ўзбекистон

- прокуратура – назорат аз болои иҷрои яххелаи қонунҳо;
- прокурор – дар муҳофизат ба сифати айбдоркунандаи давлатӣ;
- прокуратура ба низоми суд дохил намешавад;
- ба мақомоти прокуратура Прокурори генералӣ раҳбарӣ мекунад;
- ба прокурорҳо манъ шудааст:
 - иштирок дар ҳизбҳои сиёсӣ ва ҳаракатҳои оммавӣ;
 - шуғл варзидан бо фаъолияти тадбиркорӣ, депутат будан ва дар айни вақт ҷои дигар кор кардан;
- таъминоти молиявӣ фақат аз ҳисоби буҷети давлат;
- қонун «Дар бораи прокуратура»

Худатонро санҷед!

1. Мақомоти прокуратура бо кадом мақсад ташкил мешаванд?
2. Прокурор дар суд чӣ нақш дорад?
3. Органҳои прокуратураро кӣ раҳбарӣ мекунад ва фаъолияти онҳоро кӣ назорат менамояд?
4. Агар ҳолатҳои вайрон шудани қонун ошкор гардад, прокурор кадом чораҳоро мебинад?
5. Хусусиятҳои муносибат ба прокуратура аз ҷиҳати иборат аст?
6. Таъминоти молиявии прокуратура чӣ гуна амалӣ мегардад?

Дар ёд доред!

Фаъолияти органҳои прокуратура ба ҳамаҷониба устувор будани қонун, мустаҳкам шудани тартиботи ҳуқуқ, таъмини ҳимояи инсон ва шаҳрванд, инчунин мустақилии давлатӣ аз таъовузи ғайриқонунӣ дар соҳаи иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, ҳуқуқи шахсӣ, сохти иҷтимоӣ давлатӣ, сохтори сиёсӣ иқтисодӣ, ҳуқуқи гурӯҳҳои миллий ва воҳидҳои ҳудудӣ, ки дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон мустаҳкам карда шудааст, мебошад.

Маслиҳатҳои мо

МАСКАНУ МАНЗИЛИ ШУМО – ИСТЕҲКОМИ ШУМО

Калиди квартираатонро зинҳор дар куттии почта, дар таги гилемча, дар дигар ҷойҳои дилхоҳи худ нагузоред. Варианти мақбултарин – калидро ба яке аз ҳамсояхо диҳед.

Агар дар хона як худатон бошед, ҳангоми тақ-тақи дар ва ё ҷарангоси зангӯлаи дар онро накушоед – дар пушти дар қарор гирифта гап занед. Ба хоҳишу илтимос дар бораи имдод ва кадом хел ёрдам, дар бораи об додан, ё ба хоҳиш дар бораи тафтиши дастгоҳи газ ё ки ҳисобкунаки барқӣ : «калонсолон дар хона нестанд, сонитар биёед», гуфта ҷавоб диҳед.

Агар хирагӣ барои даромадан ба квартира давом кардан гирад, дудила нашуда ба милитсия занг занед.

**рақамҳои зерини телефонро
дар ёд нигоҳ доред::**

101 – хизмати махви сўхтор

102 – милиса

103 – хизмати тиббии таъҷили

104 – хизмати газ

1050 – хизмати ёрдами таъхиринопазир

§ 30. МОЛИЯ ВА КРЕДИТ ДАР РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар натиҷаи кор оид ба мавзӯи доништа мегиред:

– дар бораи асосҳои ҳуқуқии сохтори молияю кредит дар Республикаи Ўзбекистон;

– оид ба заминаи ҳуқуқии сохтори банку пул;

– дар бораи хусусиятҳои асосҳои сохтори андози мамлакат.

1. Вобастагии байниҳамдигарии ҳуқуқ ва иқтисодиёт.

2. Сохтори молияи давлат.

3. Низоми пули Республикаи Ўзбекистон.

4. Сохтори банкии давлат

5. Андозҳо барои чӣ заруранд?

1. ВОБАСТАГИИ БАЙНИҲАМДИГАРИИ ҲУҚУҚ ВА ИҚТИСОДИЁТ

Замоне, ки мо зиндагонӣ мекунем, даврест, ки дар он муносибатҳои бозорӣ ривочу равнақ меёбанд, шаклҳои гуногуни мулкдорӣ пайдо мешаванд ва тақомул меёбанд. Имрӯз барои ҳар як шахси муқими республикамон имконияти васеи кушодани корхонаи худ, шуғл варзидан бо тадбиркорӣ ва ба ҳамин тарик таъмин кардани фаровонии худ ба вуҷуд омадааст.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Заминаи иқтисодиёти Ўзбекистонро, ки ба ривочу равнақи муносиботи бозорӣ нигаронида шудааст, шаклҳои гуногуни мулк ташкил мекунад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 53-юм.

Нормаҳои ҳуқуқ муносибатҳои таҷаҷҷулафтаи иқтисодиро дар кишвар мустаҳкам мекунад ва ба ҳамин ба ривочи иқтисодиёт таъсири эҷобӣ мерасонад. Нормҳои ҳуқуқӣ (қонунҳо, фармонҳо ва қарорҳои ҳукумат) ба ривоч додани тадбиркорӣ, мустаҳкам кардани шаклҳои мухталифи мулкдорӣ қўмак медиҳад, манфиатҳои тадбиркорон ва бизнесменҳоро ҳимоя мекунад. Бинобар ин, дар Конститутсия

аз ҷониби давлат доир ба озодии меҳнат ва тадбиркорӣ, фаъолияти иқтисодӣ, инчунин, дар бораи кафолати муҳофизати ҳуқуқи тамоми шаклҳои мулк қоидае зикр ёфтааст.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Давлат устувории ҳуқуқи истеъморгаронро ба ҳисоб гирифта, фаъолияти иқтисодӣ, тадбиркорӣ ва озодии меҳнат қардан, баробарҳуқуқи тамоми шаклҳои мулк ва аз ҷиҳати ҳуқуқӣ баробар муҳофизат қардани онҳоро кафолат медиҳад.

Мулки хусусӣ мисли шаклҳои дигари мулк дахлатнопазир ва дар таҳти ҳимояи давлат аст. Милдор фақат дар ҳолатҳои назардошти қонун ва бо тартиби муқаррар гардида мумкин аст аз мулкаш маҳрум шавад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 53-юм.

Ҳамин тариқ, ҳуқуқ ба иқтисодиёт ин гуна таъсир мегузарад:

– қонунҳо муносибатҳои иқтисодии ташаккулефтаро мустаҳкам мекунад;

– ҳуқуқ барқарорӣ иқтисодии мамлакатро эътироф мекунад ва кафолат медиҳад;

ҳуқуқ мумкин аст ба фароҳам сохтани муносибатҳои нави иқтисодӣ ва ба ривочу равнақи онҳо кўмак расонад.

Супориши 1

Ба фикри шумо, барои бомуваффақият бо тадбиркорӣ машғул гаштани инсон вай дорои кадом фазилатҳо бояд бошад? Барои иштирок қардани тамоми хоҳишмандон дар ривоқи муносибатҳои бозорӣ дар мамлакат бояд кадом шарту шароити лозима муҳайё гардонда шавад?

2. СОҲТОРИ МОЛИЯИ ДАВЛАТ

Соҳтори молияи давлат барои муҳайё қардани фондҳои маблағҳои пулии давлат, тақсим қардан ва истифода бурдан аз он вучуд дорад. ба соҳтори молия муассасаҳои молиявии мамлакат–банкҳо, кассаҳои амонатӣ ва монанди онҳо мансубанд.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Республикаи Ўзбекистон ба сохтори молия ва пулу кредитии худ соҳиб аст.

Бучети давлатии Ўзбекистон аз бучети республика, аз бучети Республикаи Қароқалпоқистон ва аз бюджетҳои маҳаллӣ иборат аст.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 122-юм.

Фаъолияти молиявӣ-иқтисодии давлат дар самтҳои зерин ба амал бароварда мешавад:

- қабул кардани бучет, иҷрои он, назорат кардан аз болои он;
- андозситонӣ;
- воҳидҳои пулиро зарб кардан ва дар соҳаи молия ва иқтисодиёт тартибро нигоҳ доштан;
- кредитҳо, имтиёзҳо ва ҳоказоро додан;
- шаҳрвандони ба кўмаки моддӣ мўҳтоҷро таҳти муҳофазати иҷтимоӣ қарор додан (маъиубон, ногиронҳо, یتимон ва ҳоказоҳо);
- дастгирӣ кардани пешрафти муассисаҳои фарҳангиву таълимӣ, воситаҳои ахбори оммавӣ;
- барои муҳофизат кардани муҳити атроф андешидани чораву тадбирҳои зарурӣ;
- фаъолияти берунии иқтисодӣ ва ҳамкориҳои байналхалқӣ.

Дар ёд доред!

Молия (аз франсузӣ--finance—нақд, даромад) – ба маънои васеъ маблағҳои пулии давлат, муомилаи гардиши маблағҳои пул аст.

Низоми молия ташкил кардани хазинаҳои маблағи пули субъектҳои давлатӣ ва хоҷагӣ, тақсими намудан ва аз усулҳои аз онҳо истифода бурдан.

Худатонро ба ҷои вазири молияи давлат тасаввур кунед. Дар он сурат маблағҳои асосии мамлакатро ба кадом соҳаҳои иқтисодиёт сарф мекардед? Барои таъмин кардани истифодаи муваффақиятомези ҳамин маблағҳо кадом қонунҳоро пешниҳод мекардед, ки бояд қабул шаванд?

3. СОҲТОРИ ПУЛИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Низоми пули Республикаи Ўзбекистон воҳиди пули расмиро, ташкил кардани муомилаи пул ва ба тартиб даровардани онро дар бар мегирад. Аз 1-уми июли соли 1994 эътиборан дар Республикаи Ўзбекистон воҳиди пули расмӣ – сўм ба муомила дароварда шудааст. Аз 15-уми октябри соли 1994 эътиборан дар ҳудуди республика тамоми пардохтҳо ва ҳисобу китобҳо фақат бо пули миллий – сўм ба амал бароварда мешавад.

Сўм банкнотҳои қоғазин ва тангаҳои металлӣ аст, ки аз тарафи Банки марказии Республикаи Ўзбекистон бароварда мешавад. Дар Республикаи Ўзбекистон сўм воситаи ягонаи қонунии пардохт ба ҳисоб меравад.

4. СОҲТОРИ БАНКИ ДАВЛАТ

Ташкил кардани банкҳо ва заминаи фаъолияти ҳукукии онҳоро қонун “Дар бораи банкҳо ва фаъолияти банкҳо”, фармонҳои Президент, ҳуҷҷатҳои Банки марказии Республикаи Ўзбекистон ташкил мекунад.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Соҳтори банки Республикаи Ўзбекистонро Банки марказии республика идора мекунад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 124-ум.

Дар ёд доред!

Банк (италияӣ буда ба маънои «banka» – ҷой ва франсузӣ «banque» – сандук) – барои аз шахсони юридикӣ ва ҷисмонӣ қабул кардани амонатҳо (саҳмҳо), инчунин аз маблағҳои қабул шуда додани кредитҳо ва барои ба амал баровардани ҳар гуна пардохтҳо шахси юридикӣест, ки мақсадҳои болоиро амалӣ мекунад.

Мувофиқи Қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи Банки марказии Республикаи Ўзбекистон» он барои муҳофизат ва таъмин кардани барқарории валютаи миллӣ сиёсати ягонаи пулӣ -кредитиро қор қарда мебарояд ва ба пеш мебарад.

Ҳуқуқи мутлақ ба муомила баровардани пулҳои нақд ва аз муомила гирифта мондани он танҳо ба Банки марказии Республикаи Ўзбекистон тааллуқ дорад. қалбақӣ сохтани банкнотҳо аз рӯи қонун таъқиб қарда мешавад.

5. АНДОЗҲО ЧӢ ДАРКОРАНД?

Андоz – яке аз намудҳои пардохтҳои умумимачбуриест, ки барои ба амал баровардани бучети давлат ва ё маҳаллӣ аз ҷониби шахсони юридикӣ ва ҷисмонӣ пардохта мешавад.

Тамоми муносибатҳои вобаста ба муқаррар қардан, қорӣ , ҳисоб намудан ва пардохти андозҳо дар асоси Кодекси андози Республикаи Ўзбекистон ба тартиб дароварда мешавад. Мувофиқи он низоми андоз нисбати ҳамаи андоздихандагон дар тамоми ҳудуди Республикаи Ўзбекистон як ҳел аст. Мувофиқи моддаи 5-уми Кодекси андози Республикаи Ўзбекистон, қонунгузории оид ба андоз ба принципҳои ўҳдадор будан, адолати ситонидани андоз, ошқороии қонунгузории андоз ва презумпсияи ҳақ будани андоздихандагон асос меёбад.

Андозҳо бевосита (аз даромади ба ҳисобгирифта ё аз арзиши молу мулк) ва билвосита (ба воситаи болоравии нарх ба мол ва хизматрасонӣ, андози аксиз, боч ва ғайра) мешаванд.

Дар ёд доред!

Ҳар як шахс андозҳоеро, ки ин кодекс муқаррар қардааст ва дигар пардохтҳои маҷбуриро бояд супорад..

Кодекси андози Республикаи Ўзбекистон, моддаи 6-ум.

Супориши 3

Ба фикри шумо, андоз ба иқтисодиёт ва ба дараҷаи зиндагии аҳолии мамлакат чӣ тарз таъсир мерасонад?

Оё мамлакатеро, ки дар он андозситонӣ набошад, номбар қарда метавонед?

Бе маблағҳое, ки бо кўмаки андозҳо гун карда мешаванд, давлат наметавонад вучуд дошта бошад, зеро давлат вазифаҳои ба зимма гирифтаашро – таълим додан, ҳимоя кардани марзҳои мамлакат ва таъмини тартибу интизом дар дохили давлат, мувофиқ кардани қорҳои мақомоти давлатиро наметавонад ба иҷро расонад, аз имкони иҷрои дигар мақсадҳо, имконияти ҳақ додан ба тамоми шахсоне, ки аз тавлиди неъматҳои моддӣ бевосита озод карда шудаанд, маҳрум мегардад.

Қонуни асосӣ муқаррар мекунад

Дар ҳудуди Республикаи Ўзбекистон низоми ягонаи андоз амал мекунад. Ба қорӣ сохтани андозҳо фақат Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ҳақ дорад.

Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон, моддаи 123-ум.

Супориши 4

Барои насупурдани андоз ба ҷавобгариҳои қиноӣ кашидан оё аз рӯи адолат аст? Ҷавобатонро асоснок кунед.

Ҳамин тариқ, ҳуқуқҳо ва иқтисодиёт бо сатҳи зиндагонӣ ва иҷрои мақсадҳои пешгузоштамон бевосита вобастаанд. Зеро аксарияти одамони аслан хушбахт, худро ҳамчун шахс намоён кардаанд, аз амалӣ намудани ниятҳои барои ҷамъият муҳим, ба туфайли рафтори худ ба мустақилияти расида, худро чунин меҳисобанд.

Хулосабандӣ мекунем

Молия ва кредит дар
Республикаи Ўзбекистон

- низоми ҳудудии молия ва кредит;
- вазифаи асосӣ – қабул кардани буҷет ва иҷрои он, пардохти андозҳо;
- ба муомила баровардани воҳидҳои пул; низоми молиявӣ – банкҳо, кассаҳои амонатӣ;
- 1-уми июли соли 1994 – валютаи миллий – сўм ба муомила дароварда шуд;
- Банки марказӣ ба низоми банкӣ раҳбарӣ мекунад;
- мақсади асосӣ – таъмин кардани барқарории валюта;
- андоз – ўҳдадорӣ конститутсионии шахрвандон;
- андози даромад;
- андозҳоро Олий Мажлис муқаррар месозад.

Худатонро озмод!

1. Ҳуқуқ ба ривочи муносибатҳои иқтисодии ҷамъият чӣ таъсир мерасонад?
2. Манбаъҳои асосии низоми молия ва кредити давлатро гӯед.
3. Муассисаҳое, ки низоми банк ва молияи давлатро ташкил медиҳанд, шумуред.

ХУЛОСА

Инак саёҳатамонро ба саҳифаҳои Қонуни асосии давлат – Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ба поён расонидем.

Шумо боварӣ ҳосил кардед, ки ҳар инсон бо кўмаки қонунгузорӣ аксари муаммоҳои ҳудашро, агар на ҳамаашро, балки аксарияташро, дар давоми ҳаёташ ҳал карда метавонад. Зиёда аз ин чунин мафҳумҳо: аз қабилӣ нормаҳои ахлоқии рафтори инсон, ғазилатҳои маънавӣ – вичдон, ору номус, қадру қимати инсонӣ ва монанди инҳо низ ҳастанд. Инҳо маърифати ҳуқуқӣ буда, танҳо унсурҳои иловагии маданияти ҳуқуқӣ ба шумор мераванд, яъне аз бар намудани ҳама чизи мусбӣ ва пурқиммат, ки ба инсон ҳуқуқ медиҳад. Қамъи донишҳои ҳуқуқӣ ва ғазилатҳои ахлоқӣ асоси маданияти ҳуқуқии баландро ташкил медиҳанд.

Аммо итоатқории пассив (заиф) ба қонуни– асло чизҳои ба қомеъа зарурро дар назар надорад. Қимоя карда тавонистани ҳуқуқҳои қонунии худ ва бегонагон, муросо накардан бо қонуншиканиҳо чизи беҳамтоист, вагарна боварӣ ба қонун ва имқонияти барпо кардани давлати ҳуқуқбунёд барҳам меҳӯрад.

Ҳуқуқи қонститутсионӣ, тавре ки дониста гирифтад, дар низоми ҳуқуқи Республикаи Ўзбекистон соҳаи пешбарандаи ҳуқуқ ба ҳисоб меравад.

Роли пешбарандаи он на фақат дар инқишофи доимии ғояҳои қонститутсионӣ дар ҳамаи дигар соҳаҳои ҳуқуқ зоҳир мегадарад, балки дар ташаккули асоси ҳуқуқӣ, инқишоф ва мустаҳкам шудани давлати ҳуқуқӣ ва қамъияти шаҳрвандӣ хизмат менамояд.

Набояд фаромӯш кард, ки ин мақсади муҳими стратегӣ дар Ўзбекистон маҳз баъди дастбӣ ба истиқлол муяссар гардид.

Дар ҳуқуқи қонститутсионӣ ҳамаи принципҳои ҳоси давлати ҳуқуқбунёд мучассам шудааст.

Аммо принципҳои конституционӣ худ аз худ давлати ҳуқуқиро бунёд намекунад. Давлати ҳуқуқиро на танҳо қонунҳо, балки ҳуди одамон, ҳуди ҷамъият барпо мекунанд. Аҳамияти қонунҳо иборат аз он аст, ки онҳо чун асоси ҳуқуқии барпо кардани ҷамъият хизмат мекунанд.

Умедворем донишхое, ки дар дарсҳои ҳуқуқшиносӣ андӯхтаед, на фақат барои оянда, балки барои имрӯз низ дар ҳаллу фасли муаммоҳои ҳаёти рӯзмарра хизмат хоҳанд шуд.

Бо вуҷуди ин, набояд бо донишҳои ба даст омада қонеъ шуд. Мақомоти ҳокимияти қонунгузор дар сари масъалаи такмил додани сохтори ҳуқуқии давлатамон кори ҳудро идома медиҳанд. Ҳаёт дар атрофи мо боз ҳам рангорангу дилрабо ва ороставу пироста мегардад ва он низ ба ҳуди мо вобаста аст. Мо муттаҳид шуда Ватанамонро бояд ба давлати ҳуқуқбунёд, ба кишвари саодатманд ва пешрафта табдил диҳем..

МУСТАҚИЛОНА САНЧИДАНИ ДОНИШҲОИ ХУД

Зимни омӯхтани фанни «Асосҳои ҳуқуқи конституционӣ»-Республикаи Ўзбекистон чӣ гуна аз бар шудани истилоҳоти оид ба ҳуқуқро санҷед, худатонро имтиҳон кунед. Агар мушкилӣ пеш ояд, ба саҳифаҳои зикршудаи матни китоби дарсӣ муроҷиат кунед.

Конститутсия—5

Ҳуқуқ—7

Ҳуқуқу тартибот—7

Ҳуқуқи конституциявӣ--7

Муқаддима (Преамбула)—15

Соҳибхитёрӣ (суверенитет)—17

Демократия—20

Демократияи намоёндагӣ—20

Референдум—20

Принсипи тақсими ҳокимият—22, 102

Сиёсати хориҷӣ—25

Ҳуқуқи байналмилалӣ—26

Ҳокимият—31

Апатридҳо—62

Суди олии Республикаи Ўзбекистон—139

Гипотеза—112

Шаҳрвандӣ—37

Дискриминация (паст задан)—38

Ташаббуси қонунгузорӣ—112

Девони Вазирон—122

Шӯрои депутатҳои халқӣ—128

Суди Конституциявии республика—139

Конфедератсия—95
Ҳуқуқҳои маданӣ—35
Ҳуқуқу озодиҳои шахсӣ—34
Низоми интиҳоботи мажоритарӣ—152
Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ—78
Олий Мажлис—109
Омбудсман—70
Ҳизбҳои (партияҳои) сиёсӣ—80
Ҳуқуқҳои сиёсӣ—34
Тартиби дигар қардани конституция—174
Президент—119
Презумпсияи бейбаӣ—141
Прокурор—160
Низоми интиҳоботи пропорционал—153
Худидоракунии шахрвандон—132
Санксия—112
Суд—137
Ҷамоати шахрвандон—131
Давлати унитарӣ—97
Федератсия—98
Низоми молия—169
Ҳоким—128
Сензура—86
Ҳуқуқҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ—35

КОНСТИТУТСИЯ – ҚОНУНИ АСОСИИ ДАВЛАТ

1. Конституция – ин... (с.5)
2. Номи давлати мо мувофиқи Конституция...(с.17)
3. Тарҷимаи калимаи «Конституция» аз забони лотинӣ маънояш... (с.5)
4. Мақсади асосии Конституцияи Республикаи Ўзбекистон аз чӣ иборат аст? (с.6)
5. Конституцияи Республикаи Ўзбекистон кай қабул карда шуд? (с.12)
6. Сохтори ҳокимияти давлатии Республикаи Ўзбекистон ба кадом принцип асос ёфтааст? (с.23,107)
7. Конституцияи Республикаи Ўзбекистон аз чанд фасл, боб ва модда иборат аст? (с.16)
8. Принципиҳои асосии Конституцияи Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед. (с.12,23)
9. Ғояҳои асосии Конституцияи Республикаи Ўзбекистонро гуфта диҳед. (с.6)
10. Мувофиқи Конституцияи Республикаи Ўзбекистон давлат, мақомоти он ва шахсони мансубдор мувофиқи чӣ қор мекунад? (с.6)
11. Давлати демократӣ дар бобати ҳалли масъалаи оид ба дохил кардани тағйирот ба Конституция кадом муносибатро пеш мегирад? (с.96)
12. Сиёсати хориҷии Республикаи Ўзбекистон ба кадом принципҳо асос ёфтааст? (с.26)
13. Манбаи ягонаи ҳокимияти давлатӣ дар Республикаи Ўзбекистон кист? (с.21)
14. Мувофиқи Конституцияи Республикаи Ўзбекистон кӣ ҳуқуқи аз номи халқи Ўзбекистон сухан гуфтанро дорад? (с.22)

15. Кадом қонун ё ҳуҷҷати меъёрӣ сарчашмаи асосии ҳуқуқи конститусионӣ аст? (с.8)
16. Қонун «Дар бораи Герби давлатии Республикаи Ўзбекистон» кай қабул карда шуд? (с.20)
17. То қабули Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон давлати мо бар асоси кадом қонун мақоми давлати мустақили демократиро гирифт? (с.19)
18. Преамбулаи Конститутсия чист? (с.13)
19. Суверенитет (соҳибхитёрӣ) – ин... (с.18)
20. Қонун «Дар бораи байрақи давлатии Республикаи Ўзбекистон» кай қабул шудааст? (с.20)
21. Чаро дар давлати ҳуқуқбунёд риояи принципи тақсимои давлат ҳатмӣ мебошад? (с.20)
22. Озодии вичдон – ин ҳуқуқи шаҳрванд... (с.44)
23. Дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон вазифаи меҳнат кардани ҳамаи шаҳрвандон пешбинӣ шудааст? (с.50)
24. Ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандонро, ки дар Конститутсия ва қонунҳо муқаррар шудааст, кӣ таъмин мекунад? (с.33)
25. Кафили ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандони Ўзбекистон кист? (с.120)
26. Оё озодии баёни ақида дар республика мувофиқи Конститутсия маҳдуд карда шудааст? (с.44)
27. Аз чандсолагӣ барои дигаркунии шаҳрвандӣ розигии хаттии кӯдак талаб карда мешавад? (с.67)
28. Апатрид – оне, ки... (с.62)
29. Шаҳрванд буданро кадом ҳуҷҷат тасдиқ мекунад? (с.63)
30. Омбудсман – ин... (с.69)
31. Қонун «Дар бораи шаҳрвандии Республикаи Ўзбекистон» кай қабул шудааст? (с.60)
32. Хусусиятҳои асосии шаҳрвандии Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед. (с.60)
33. Шаҳрвандӣ – ин... (61)

34. Шахсоне, ки шахрванди хориҷӣ ҳастанд, ба шахрвандии Республикаи Ўзбекистон қабул шуданашон мумкин аст? (с.64)
35. Бекор шудани шахрвандӣ дар кадом ҳолат рӯй медиҳад? (с.65)
36. Мувофиқи Конститутсия ба ҳуқуку озодиҳои шахс мансуб аст... (с.45)
37. Кадом ҳуқуқҳо ба ҳуқуқҳои сиёсии инсон тааллуқ дорад? (с.56)
38. Оё мақомоти ҳокимият ҳақ доранд, ки гузаронидани митингҳо, ҷамъомадҳо ё намоиши шахрвандонро манъ кунанд? (с.60)
39. Фаъолияти Девони Вазиронро кӣ раҳбарӣ мекунад? (с.126)
40. Шӯрои Олий Мажлис ба кадом мақсад ташкил карда мешавад (с.123)
41. Шӯрои депутатҳои халқиро кӣ раҳбарӣ мекунад (с.130)
42. Лавозими Президенти Республикаи Ўзбекистон кай таъсис ёфт? (с.119)
43. Ҷамъомади шахрвандон оё органи ҳудидоракунии шахрак, деҳот ва маҳаллаҳо аст? (с.134)
44. Оё Олий Мажлиси намоёндагони дипломатии Республикаи Ўзбекистонро таъин ва озод мекунад (с.114)
45. Ба кадом органҳо ва шахсони мансабдор дар Олий Мажлис ташаббуси қонунгузорӣ дода шудааст? (с. 116)
46. Мувофиқи Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон ҳуқуқи ратификатсия ва денонсатсия кардани шартнома ва созишномаҳои байналмилалӣ ба кӣ ё ба кадом орган дода шудааст? (с.112)
47. Бо розигии кадом орган сарҳадро дигар кардан, вилоятҳои республикаи Ўзбекистонро ташкил ё барҳам додан мумкин аст? (с.112)
48. Президенти Республикаи Ўзбекистон кӣ интиҳоб шуданаш мумкин аст? (с.123)
49. Мувофиқи Конститутсия Президент баъди ба охир расидани муддати ваколат кадом вазифаро ишғол карданаш мумкин? (с.124)
50. Президент барои чанд сол интиҳоб мешавад? (с.123)

51. Кадом органи ҳокимият ҳуқуқи дигар қардани сарҳадоти республикаи Ўзбекистонро дорад? (с.112)
52. Дар ғайолияти воситаҳои ахбори оммавӣ оё ба сензура роҳ дода мешавад? (с.85)
53. Қонунҳои Олий Мажлис баъди қабул шудан баъди чанд вақт дар матбуот эълон қарда мешавад? (с.117)
54. Олий Мажлис чанд палата дорад? (с.110)
55. Шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон аз чандсолағӣ сар қарда Президент интиҳоб шуданаш мумкин аст? (с.123)
56. Палатаи қонунгузории Олий Мажлис аз чанд нафар депутат иборат аст? (с.110)
57. Бучети республиқаро қӣ қабул меқунад ва иҷрои онро назорат менамояд? (с.111)
58. Самтҳои асосии сиёсати дохилию хориҷиро қӣ муайян меқунад? (с.111)
59. Барои ташкил қардани вилояти нав қӣ ҳақ дорад? (с.112)
60. Баҳси байни Республикаи Ўзбекистон ва Республикаи Қароқалпоқистон қӣ гуна ҳал қарда мешавад? (с.103)
61. Ба вақолатҳои мутлақӣ Сенати Олий Мажлис қӣҳо дохил мешавад? (с.113)
62. Қӣ ҳақ дорад дар бораи пароканда қардан, манъ ё маҳдуд намудани ғайолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ қарор қабул намояд? (с.85)
63. Оё дуруст аст: Президенти Республикаи Ўзбекистон дар як вақт вазифаи раиси Суди конститутиони́ро иҷро менамояд? (с.119-122)
64. Дар Республикаи Ўзбекистон шаҳракҳо, деҳаҳо ва авулҳоро қӣ ташкил меқунад ё барҳам мезанад? (с.112)
65. Ба вақолати ҷамоати шаҳрвандон қӣҳо дохил мешавад? (с.135)
66. Вақолати судяҳои Суди конститутиони́ дар қадом ҳолатҳо қатъ қарда мешавад? (с.147)

67. Ваколатҳои мутлақи Палатаи қонунгузории Олий Мажлисро номбар кунед. (с.113)
68. Парламенти Республикаи Қароқалпоқистон чӣ ном дорад? (с.104)
69. Шаҳрванде, ки Президент интихоб шуданист, пеш аз интихобот чанд сол дар ҳудуди он бояд иқомат дошта бошад? (с.123)
70. Вазифаҳои асосии Президенти Ўзбекистонро ҳамчун сарвари давлат номбар кунед. (с.123)
71. Президент оё ҳақ дорад ваколаташро ба органҳои давлатӣ ё шахсони мансабдор вогузор кунад? (с.122)
72. Кӣ Президенти Республикаи Ўзбекистон интихоб шуда метавонад? (с.123)
73. Фарқи республикаӣ президентиро аз парламентӣ гуфта диҳед. (с.123)
74. Шумо кадом органҳои иҷроияи ҳокимиятро дар Республикаи Ўзбекистон медонед? (с.125,127,130)
75. Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон дар назди кӣ ҷавобгар аст? (с.125)
76. Ваколатҳои асосии Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед. (с.125)
77. Робитаи байни Девони Вазирон бо Олий Мажлис чӣ тавр амалӣ мешавад? (с.125)
78. Вазифаи асосии Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед. (с.125)
79. Шӯроҳои депутатҳои халқ кадом муаммоҳоро ҳал мекунанд? (с.130)
80. Органи ҳудидоракунии шаҳрвандон чӣ гуна ташкилот аст? (с.134)
81. Органҳои (мақомоти) ҳудидоракунии шаҳрвандонро кӣ раҳбарӣ мекунад ва барои чанд соли интихоб мешавад? (с.134)
82. Сохтори судии Республикаи Ўзбекистон ва Республикаи Қароқалпоқистон аз кадом судҳо иборат аст? (с.140)

83. Суд дар сохтори органҳои ҳокимияти давлатӣ кадом ролро мебозад? (с.139)
84. Мақсади асосии органҳои судии Республикаи Ўзбекистонро номбар кунед. (с.139)
85. Барои татбиқи адолати судӣ нисбат ба қонунҳо кадом талабҳои асосӣ гузошта мешавад, номбар кунед. (с.145)
86. Принсипи мустақилии судҳо ва танҳо ба қонун итлоат намудани онҳо дар амал чӣ тавр татбиқ мешавад? (с.147)
87. Вазифаи асоситарини Суди конституциониро гуед. (с.141)
88. Кӣ судьяи суди шаҳрӣ ё ноҳиявии Суди конституционӣ шуда метавонад? (с.147)
89. Дар Республикаи Ўзбекистон кӣ ҳуқуқи интиҳоботӣ доранд? (с.155)
90. Дар фаъолияти комиссияи интиҳоботӣ ошкорой чӣ гуна рол мебозад? (с.157)
91. Дар Ўзбекистон кадом модели низоми интиҳобот қабул шудааст? (с.156)
92. Қонунҳои Республикаи Ўзбекистон ба шаҳрвандон оид ба интиҳобот кадом ҳуқуқҳоро медиҳанд? (с.156)
93. Органҳои прокуратура ба кадом мақсад ташкил дода шудаанд? (с.163)
94. Прокурор дар суд кадом вазифаро иҷро мекунад? (с.163)
95. Органҳои прокуратураро кӣ раҳбарӣ мекунад ва фаъолияти онҳоро кӣ назорат менамояд? (с.164)
96. Ҳангоми қайди вайронкунии қонун прокурор чӣ гуна чораҳоро меандешад? (с.165-166)
97. Таъминоти молиявии прокуратура чӣ гуна ба амал бароварда мешавад? (с.167)
98. Ҳуқуқ чӣ гуна ба инкишофи муносибатҳои иқтисодии ҷамъият таъсир мерасонад? (с.171)

99. Сарчашмаҳои асосии системаи молиявию кредитии давлатро номбар кунед. (с.172)
100. Муассисаҳои номбар кунед, ки системаи молиявию банкии давлатро ташкил медиҳанд. (с.173)
101. Воҳиди пулии давлат—сӯм кай ба муомила қорӣ карда шуд? (с.173)
102. Низоми молия—ин... (с.172)
103. Фаъолияти молиявию иқтисодии давлат дар кадом самтҳо ба амал бароварда мешавад? (с.172)

ЛУҒАТ

Агрессия (лотинӣ *aggressio* – ҳучум) – дар ҳукуқи байналхалқӣ аз нуқтаи назари Оинномаи СММ истифодаи ғайриқонунии қувваҳои мусаллаҳи зидди ҳуқуқӣ.

Апатрид – (юнонӣ *patridos* – ватан, а–бе, бидуни) – шахсе ки шаҳрванди ягон кишвари муайян набуда ва дар айни замон мансубияти он ба ягон давлати хориҷӣ ба исбот нарасидааст.

Апеллятсия (лотинӣ *appelatio* – муроҷиат, шикоят) – аз сари нав шикоят бурдан ба маҳкамаи болотар чиҳати расидан аз болои қароре доир ба моҳияти он

Аргумент (лотинӣ аз *argumentum*) – далели мантиқиест, ки ба сифати асоси исбот хизмат мекунад.

Армия (аз лотинӣ «*armare*» – мусаллаҳгардонӣ) – ҷамъи қувваҳои мусаллаҳи давлат.

Блоки (иттифоқи) интиҳобкунандагон-созишномаи партияҳои сиёсӣ оид ба якҷоя нишон додани номзад дар интиҳоботи сарвари давлат, органҳои интиҳоботии ҳокимияти марказӣ ва маҳаллӣ.

Бюджет (франсузӣ аз *baegette* – ҳамён) – рӯйхати хароҷоту даромадҳои давлат, ки бо тартиби қонунӣ ба муддати муайян тасдиқ карда мешавад.

Вето (лотинӣ – *veto* – манъ мекунам) – ҳуҷҷатест, ки ягон орган қарори худро аз эътибор пайдо кардан бозмедорад.

Виза (лотинӣ *visus*-гузаронидашуда, муоинашуда) – аломати додани рухсатнома барои ба ҳудуди ягон давлат рафтан, омадан, истиқомат кардан, ки дар паспорт гузошта мешавад.

Генотсид – нобуд карда партофтани баъзе гурӯҳҳои аҳоли бо баҳонаҳои миллӣ, нажодӣ, динӣ.

Герби (нишони) давлатӣ – эмблемаи расмӣ давлат, нисбати давлатӣ.

Гимн – Суруди миллии давлат (мадҳия) – рамзи расмӣ давлат.

Демократия (юнонӣ *demokratia* – ҳокимияти халқӣ) – шакли сохтори давлатӣ, ки ба эътирофи ҳокимиятдории мардумӣ, плюрализми сиёсӣ, озодиву баробарии шахрвандон, ҳуқуқи инсон барин принсипҳои конституционӣ асос меёбад.

Депутат (лотинӣ *deputatus* – сафир; вакил) – шахси интихобшуда ба мақоми қонунбарори давлат ёки ба дигар мақоми ваколатдор, намоёндаи қисми маълуми аҳоли.

Имплементатсия (англисӣ *implementation* – амалӣ кардан) – дар ҳуқуқи байналмилалӣ татбиқи амалии ўҳдадории байналмилалӣ дар дар дохили давлат.

Импичмент (англисӣ *impeachment*-бадном, айбдор кардан) – тартиби алоҳидаи ба ҷавобгарӣ кашидани шахсони мансабдори олии давлат.

Инаугуратсия (англисӣ *inaguration* – кушоиши бошукўҳ; тантанавор ишғол кардани лавозим) – номгузории маросими тантананоки ишғоли лавозими сарвари акнун интихобшудаи давлат.

Интихоботи алтернативӣ – интихоби шахси мансабдор ба ягон мақомот аз байни ду ё бештар номзадҳои байни худ рақобаткунанда.

Кворум (лотинӣ *quorum* – омодагирии кофӣ) – миқдори камтарини ширкаткунандагони ҷамъомад, ки қарорҳои қабулкардаи онҳо ҳақиқӣ шуморида мешавад.

Легитимӣ будан (лотинӣ *legitimus* – қонунӣ) – қонунӣ будани ягон ваколат ё ҳуқуқро эътироф кардан ёки тасдиқ кардан.

Маъмурият (арабӣ «маъмуриййат» идора ва ё иттиҳодияи амрди-ҳанда; инчунин, номи муштараки масканҳое, ки одамон онро обод кардаанд ва муқими он ҷо шудаанд) – номгузории аз ҳама маъмули мақомоти ҳокимияти иҷроияи мухталифдараҷа (дар шахру ноҳия, вилояту республика).

Муаммо (арабӣ – масъалаи ҳаллаш душвор, пинҳон), жанри шеърӣ дар адабиёти классикӣ) – масъалаи мураккаби назарӣ ё амалӣ, ки тадқиқро тақозо менамояд.

Низомии интихоботи маҷоритар (франсузӣ *majoritarie* – аксарият) – низомии интихобие, ки дар он номзади аксари овози интихобкунандагонро ғирифта интихобшуда ҳисоб карда мешавад.

Омбудсман (шведӣ *hombudsman* – вакили манфиатҳои касе) – шахси мансабдоре, ки риояи ҳуқуқҳои инсонро аз ҷониби мақомоти давлатӣ таҳти назорат қарор медиҳад.

Парламент (англисӣ *parliament*, франсузӣ *parler* – сухан гуфтан) – номгузории мақоми қонунгузор ва мақоми вакилдори олии давлат.

Преамбула (франсузӣ *preamble* – сарсухан, дебоча) – муқаддама ва ё пешгуфтори қонун ва дигар қарори ҳуқуқӣ.

Президент (лотинӣ *preasidens* – дар пеш нишинанда; дар аввал қароргирифта) – дар мамлакатҳои дорои шакли идораи республикавӣ сарвари давлат ва сарвари ҳокимияти иҷроия.

Референдум (лотинӣ *referendum* – чизе ки эълони он шарт бошад) – пурсиши ҳамагонӣ, ки дар он тамоми шаҳрвандон иштирок бикунанд ёки ҳуқуқи интихобот: доир ба масъалаҳои муҳимтарини ҳаёти давлат гузаронида мешавад.

Сензура (лотинӣ *sensura* – назорати давлатӣ) – назорати давлатӣ аз болои мазмуну мундариҷаи маҳсулоти ҷопӣ, асарҳои сахна ва ҳоказо бо мақсади роҳ надодан ва ё маҳдуд сохтан ба паҳну интишор ёфтани ғояҳо ва маълумоте, ки аз ҷониби ҳокимият номақбул ва ё зарарнок дониста мешаванд.

Стандарт (англисӣ – *standart*) – норма, мизон, асос.

Суверенитет (франсузӣ *souverainete*) – мустақилияти комил ва пурраи давлат аз дигар давлат дар қорҳои дохила ва дар муносаботи берунаи худ, соҳибхитӣ.

Тартиботи конститусионӣ – чунин қараёни қорҳои давлатӣ ва ташкили зиндагии одамоне, ки аз меъёрҳои Конститутсия бармеояд ва ба он мутобиқ мебошад.

Унитар (лотинӣ *unitas* – ваҳдат, ягонагӣ, яклухт, якпорча) – шакли сохтори давлат, ки ягонагиро якпорчагиро ифода мекунад.

Устувор, устуворӣ – ифодаи аввалин, афзалиятнок будани ягон чиз.

Федератсия (лотинӣ *federatio* – бо ҳам иттифок бастан) – иттиҳодияи давлатҳое, ки дар он давлатҳои якшаванда мустақилии худро тибқи қонун нигоҳ медоранд ва давлати ягонро ташкил

медиханд, ки он дорои шахрвандии иттифоқи ягона, армияи иттифоқи ягона, мақомоти давлатии иттифоқи ягона мебошад.

Эътиборнома – ҳуҷҷати дипломатӣ, ки мақоми намоёндаи дипломатии ба давлати хориҷӣ таъиншударо расман тасдиқ мекунад.

Шаҳрвандӣ – алоқаҳои барқарори ҳуқуқии шахс бо давлати мушаххас.

Ҳуқуқи давлат (ба ҳуқуқи конституционӣ мувофиқ меояд) – соҳаи ҳуқуқест, ки асосҳои сохтори иҷтимоиву иқтисодӣ, сиёсӣ ва ҳудудии давлатро ба тартиб мебарорад, ҳуқуқи озодиҳои шаҳрвандонро мустақкам менамояд, инчунин, сохтори мақомоти ҳокимияти давлатии ҳуди ҳамон давлатро муқаррар месозад.

Чамъияти шаҳрвандӣ – сохтори чамъиятиест, ки дар он ҳамаи ҳуқуқи инсон кафолат дода мешавад, плюрализми мафкуравӣ таъмин меёбад.

МАТЕРИАЛҲОИ НОРМАТИВИЕ, КИ БО ЁРИИ QR-КОД ГИРИФТА МЕШАВАНД

Барои дастрас кардани матни пурраи қонун ба шумо дар смартфонатон ҷойгир кардани сканер-дастури хондани QR-код (QR Droit, QR Code Reader, QR BarcodeScanner)-ро тавсия медиҳем. Бо ёрии он ба воситаи ҳавола ба сайт гузашта, ахбороти матннокро гирифтани мумкин. Сарфи назар аз он, ки дар смартфонатон кадом иловаро ҷойгир намудаед, ба Algorithm монанд мешавад.

1. Иловаро ҷойгир намуда, ба кор дароред.

2.Объективи камераро ба QR-код мувофиқ кунед. Мунтазир шавед: илова кодро меёбад. Ҳаракати дар код шифршударо амалӣ намоед. Акнун Шумо ҳангоми тайёри ба дарс ё тайёри ба тадбири берун аз синф имконияти гирифтани ахбороти иловагӣ ғайр аз китоби дарсӣ оид ба ҳуҷҷатҳои қонунии Республикаи Ўзбекистонро доред.

**1. Конституцияи Республикаи
Ўзбекистон.**

**2. Қонун “Дар бораи Герби давлатии
Республикаи Ўзбекистон”.**

**3. Қонун “Дар бораи Байрақи давлатии
Республикаи Ўзбекистон”.**

**4. Қонун “Дар бораи Гимни давлатии
Республикаи Ўзбекистон”.**

**5. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи тамоилҳои асосии сиёсати
хориҷӣ”.**

**6. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи озодии виҷдон ва
ташкілотҳои динӣ”.**

**7. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи таълим”.**

**8. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи муруҷиатҳои шахсони
юрідикӣ ва ҷисмонӣ”.**

**9 Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи профилакати бени-
гоҳубин мондани ноболиғон ва
ҳуқуқшиканиҳо дар байни онҳо”.**

**10. Қарори Президенти Республикаи
Ўзбекистон “Дар бора чора-
ву тадбирҳои боз ҳам тақмил до-
дани сохтори муборизаи зидди
ҳуқуқшиканиҳо ва ҷиноятгарӣ”.**

**11. Кодекси ҷиноии Республикаи Ўз-
бекистон.**

**12. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи хизмҳои сиёсӣ”.**

**13. Қонуни Республикаи Ўзбекистон бо-
раи кафолатҳои ҳуқуқҳои бачагон”.**

14. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи ҳуччатҳои меъёрию ҳуқуқӣ”.

15. Қонун “Дар бораи Девони
Вазирони Республикаи Ўзбекистон”.

16. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи органҳои худидоракунии
шаҳрвандон”.

17. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи судҳо”.

18. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи Суди конституционӣ”.

**19. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи Комиссияи марказии
интихоботӣ”.**

**20. Қонуни Республикаи Ўзбекистон
“Дар бораи прокуратура”.**

**21. Қонуни Республикаи Ўзбекистон “Дар
бораи воситаҳои ахбори оммавӣ”.**

**22. Қонуни Республикаи Ўзбекистон “Дар
бораи банк ва фаъолияти банкӣ”**

М У Н Д А Р И Ч А

Саёҳат ба олами Конституция.....	3
----------------------------------	---

ФАСЛИ I КОНСТИТУЦИЯ – ҚОНУНИ АСОСИИ ДАВЛАТ

§ 1. Ҳуқуқи конституционӣ.....	5
§ 2. Дарси амалӣ. Мундариҷа ва тавсифи Конституцияи Республикаи Ўзбекистон.....	11
§ 3. Принсипҳои асосии Конституцияи Республикаи Ўзбекистон.....	16
§ 4. Дарси амалӣ. Сиёсати хориҷии Республикаи Ўзбекистон.....	31

ФАСЛИ II ҲУҚУҚҲО, ОЗОДИҲО ВА ВАЗИФАҲОИ АСОСИИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНД

§ 5. Ҳуқуқҳо, озодиҳо ва ўҳдадорӣ асосии инсон ва шаҳрванд.....	38
§ 6-7. Дарси амалӣ. Ҳуқуқҳо ва озодиҳои шахсии инсон ва шаҳрванд	46
§ 8. Дарси амалӣ. Ҳуқуқҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии инсон ва шаҳрванд. Ҳуқуқи шахсӣ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд	54
§ 9. Ҳуқуқҳои сиёсӣ	62
§ 10. Шаҳрвандии Республикаи Ўзбекистон.....	67
§ 11. Кафолатҳои озодиҳо ва ҳуқуқи инсон.....	75
§ 12. Ўҳдадорӣҳои конституционии шаҳрвандони Республикаи Ўзбекистон.....	81

Фасли III ЧАМБІЯТ ВА ШАХСИЯТ

§ 13. Фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва воситаҳои ахбори оммавӣ.....	88
§ 14. Фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ.....	95
§ 15. Оила ҳамчун асоси ҷамъияти имрӯза ва оянда.....	99
§ 16. Сохтори маъмурию ҳудудӣ ва давлатии Республикаи Ўзбекистон.....	105

ФАСЛИ IV. МАҚОМОТИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТ

§ 17. Ташкил гардидани ҳокимияти давлатӣ дар Республикаи Ўзбекистон.....	110
§ 18. Олий Мажлис ва ваколатҳои он.....	114
§ 19. Дарси амалӣ. Лоихаи қонунро қабул мекунем.	123
§ 20. Президенти Республикаи Ўзбекистон.....	119
§ 21. Органҳои ҳокимияти иҷроияи Республикаи Ўзбекистон давлатӣ дар маҳалҳо.....	134
§ 22. Органҳои ҳудидоракуни дар маҳалҳо.....	137
§ 23. Мақомоти ҳудидоракуни шаҳрвандон.....	140
§ 24. Сохтори суд дар Республикаи Ўзбекистон.....	138
§ 25. Ташкил фаъолияти органҳои судии Республикаи Ўзбекистон.....	147
§ 26. Дарси амалӣ. Маҷлиси Суди конституционӣ.....	155

ФАСЛИ V. КОНСТИТУТСИЯ – КАФОЛАТИ ҲУҚУҚИИ ИНКИШОФИ ДЕМОКРАТИЯ ДАР МАМЛАКАТ

§ 27. Низоми интихобот дар Республикаи Ўзбекистон.....	155
§ 28. Дарси амалӣ. Интихоботи депутатҳо ва сенаторҳои Олий Мажлиси Республикаи Ўзбекистон ..	160
§ 29. Мақомоти прокуратура (додситонӣ)-и Республикаи Ўзбекистон.....	163
§ 30. Молия ва кредит дар Республикаи Ўзбекистон.....	170
Хулоса.....	177
Мустақилона санҷидани донишҳои худ.....	179
Такрори ҷамъбасти. Конститутсия – қонуни асосии давлат.....	181
Луғат.....	188
Материалҳое, ки бо ёрии QR Kod гирифта мешаванд.....	192

G.M.TANSIKBAYEVA, V.A.KOSTETSKIY

**KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ
ASOSLARI**

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
9-sinfi uchun darslik

(Tojik tilida)

Tuzatilgan va to'ldirilgan sakkizinchi nashr

«Sharq» nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi

Bosh tahririyati
Toshkent – 2019

Мутарчим *Шоқаҳҳор Салимов*

Муҳаррир *С. Қаҳҳор*

Мусаввир *Б. Бобожонов*

Муҳаррири техникӣ *Р. Нафасов*

Саҳифабанди компютерӣ *О.Фозилова, М. Атхамова*

Литсензияи нашр АІ № 201, 28.08.2011

Ба чопаш 31.07.2019 иҷозат дода шуд. Андозаи 70x90 $\frac{1}{16}$.

Гарнитурани «Times New Roman». Бо усули офсет чоп шудааст. Ҷузъи нашриро ҳисобӣ 14,6. Ҷузъи чопии шартӣ 12,5. Адади нашр 6743. Супориши № 469.

**Дар матбааи Ширкати саҳҳомии таъбу нашри «Sharq» чоп гардидааст.
Нишонӣ: 100000, шаҳри Тошканд, кўчаи Буюк Турон, 41.**

Чадвали нишондиҳандаи ҳолати китоби ба иҷора додашуда

№	ному насаби донишмӯз	Соли хониш	ҳолати китоб ҳангоми гирифтани	имзои раҳбари синф	ҳолати китоб ҳангоми супоридан	имзои раҳбари синф
1						
2						
3						
4						
5						
6						

Китоби дарсӣ ба иҷора дода шуда, дар охири соли хониш чадвали болоӣ аз тарафи раҳбари синф аз рӯи меъёрҳои зерини баҳо пур карда мешавад:

нав	ҳолати китоби дарсӣ ҳангоми бори аввал супоридан
Хуб	муқовааш бутун, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. ҳамаи varaқҳояш ҳаст, надаридааст, ҷудо нашудааст, дар саҳифаҳо навишт ва хатҳо нест.
қаноат- бахш	муқова қач шудааст, канорҳояш коҳида, якҷанд хатҳо қашида, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад, аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир гардидааст. Vарақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир гашта, дар баъзе саҳифаҳо хат қашида шудаанд.
Ғайриқаноат- бахш	Муқова хат қашида шудааст, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё ки умуман нест, ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо дарида, varaқҳо намерасанд, хат қашида, ранг карда партофта шудааст, китобро барқарор карда намешавад.

G.M.TANSIKBAYEVA, V.A.KOSTETSKIY

**KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ
ASOSLARI**

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
9-sinfi uchun darslik

(Tojik tilida)

Tuzatilgan va to'ldirilgan sakkizinchi nashr

«Sharq» nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent – 2019

Мутарчим *Шоқаҳҳор Салимов*
Муҳаррир *С. Қаҳҳор*
Мусаввир *Б. Бобожонов*
Муҳаррири техникӣ *Р. Нафасов*
Саҳифабанди компютерӣ *О.Фозилова, М. Атхамова*

Литсензияи нашр АІ № 201, 28.08.2011

Ба чопаш 31.07.2019 иҷозат дода шуд. Андозаи 70x90 ¹/₁₆.
Гарнитурани «Times New Roman». Бо усули офсет чоп шудааст. Ҷузъи нашриро
ҳисоби 14,6. Ҷузъи чопии шартӣ 12,5. Адади нашр 887. Супориши № 469-А.

Дар матбааи Ширкати саҳҳомии таъъу наشري «Sharq» чоп гардидааст.
Нишонӣ: 100000, шаҳри Тошканд, кўчаи Буюк Турон, 41.